

Institutionen för samhällsvetenskap

Avdelningen för Historia

D-uppsats 2002

Vi använder historia.

-Om receptionen av svenska historieverk 1995-2001.

Using History.

on the Reception of Swedish History Works 1995-2001.

Mattias Larsson

Handledare: Lennart Behrendtz

Abstract. Using History -On the Reception of Swedish History Work 1995-2001.

Using History is a historiography about our recent past. Its aim is to analyse which history books have been the most debated 1995-2001, to in the extension be able to exam, which uses of history have been most common, in the history books and in the reactions on them. The essay will also present which topics that have been discussed in the public debate and exam which trends one can notice at the turn of the millennium. The historiography is built upon Klas-Göran Karlsson's and Ulf Zander's categorisation in several uses of history. Signatory has constructed a new usage upon the pioneer's theory construction.

Using History can present the following result. The predominate use of history is the so-called morale use of history. It is used both by the authors and the reviewers in the history books and in the connected articles. The interest has foremost been directed towards the Swedish 20th century history. Primary on, what moral users of history would call the Swedish policy of neutrality hypocrisy, the domestic issues in the Swedish society but also a hunt for which were pronazis in the 1930:s and 1940:s. But not everyone was upon the moral trend in Swedish history writing. Some reviewers considered that you must relate to historic events from their perspective and not our own. Others meant that the beheading of the Swedish 20th history had went too far and that we forgotten that the period contended many positive changes. Some professional historians have begun to write history in more popular way, what *Writing History* would call an entertaining commercial use of history. The debates round history were numerous. I would like to mention the debate about lack of knowledge in history amongst teenagers. Many pointed out that the subject of history had too few hours in the Swedish school system. The blame was the school policy mainly kept by the social democratic party, who was the leading force in Swedish school policy for the last decades.

Mattias Larsson 2003-02-22

Pergament, papper och hud.

Historia på pergament, papper och hud.
De talar om Cleopatras skrud.
Historia blir till av källor och kvarlevor.
Ibland om hur romarna siade i inälvor.

Historia är strukturer
som strövar.
Människor som grymt mördar.
Par som går under av kärlek.
Ibland under en lummig korkek.

I fall du hungrar,
efter berättelser,
hungrar och längtar,
så har du här ett potpurri av
skrift, klotter och rimmad vers.

Så stig in i skriften, pojke som flicka
så följer en guddad tur till
historieskrivandets Mecka.

Mattias Larsson 2002

HISTORIENS RENÄSSANS?	7
HISTORIENS ÅTERKOMST?	8
MIN UPPGIFT, UPPSATSENS SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.	9
TEORIER	10
HISTORIEBRUK UNDER 1900-TALET	13
SÅ SKAPADES UPPSATSEN, UPPSATSENS METOD.	15
Tänkvärt om min metod och mitt källmaterial.	15
Fas 1.	15
Fas 2.	16
Fas 3.	17
Fas 4.	19
Fas 5.	21
Historiebruk under den sista delen av 1990-talet.	21
Fas 6.	21
Debatter och trender.	21
Fas 7	21
<i>Vi använder historia på fem minuter.</i>	21
NITTONHUNDRANITTIOFEM	22
Hermans Lindqvist - Historien om Sverige. Storhet och fall.	22
Thomas von Vegesack – Smak för frihet.	24
Eva Österberg – Folk Förr.	26
Björn Linnell och Mikael Löfgren – Svenska Krusbär.	27
Michael Nordberg – I Kung Magnus id.	29
Eva- Lis Bjurman - Barnen på Gatan.	30
Henrik Berggren - Seklets Ungdom.	31
Sigurd Glans & Dieter Strand - Europa i ruiner.	33
Alf Åberg - Kampen om Skåne under försvenskningstiden.	34

NITTONHUNDRANITTIOSEX	36
Maja Hagerman - Spåren av kungens män.	36
Sverker Oredsson - Lunds universitet under andra världskriget.	39
Knut Carlqvist - Kung Erik av Folket.	42
Peter Englund - Brev från Nollpunkten.	44
Ingmar Karlsson - Europa och folken. En europeisk nation eller nationernas Europa?	47
Marie Demker - Sverige och Algeriets frigörelse 1954-1962. Kriget som förändrande svensk utrikespolitik.	49
NITTONHUNDRANITTIOSJU	52
Ingvar Svanberg & Mattias Tydén - Sverige och förintelsen. Debatt och dokument om Europas Judar 1933-1945.	52
Leif Leifland – Frostens år.	55
Arne Jarrick – Kärlekens makt och tårar. En evig historia.	57
Ulf Bjereld – Hjalmarssonaffären.	59
Stig Hansson & Lars-Åke Augustsson – Maoisterna.	61
Herman Lindqvist – Historien om Sverige. Gustavs Dagar.	62
NITTONHUNDRANITTIOÅTTA	64
Arvid Lagerqvist och Thorbjörn Fälldin - En bonde blir statsminister.	64
Bengt Jangfeldt – Svenska vägar till S:t Petersburg.	66
Johan Norberg - Den svenska liberalismens historia.	68
Sven-Erik Larsson – Bertil Ohlin. Ekonom och politiker.	70
Heléne Löw – Nazismen i Sverige 1980-1997. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna.	72
Olle Sahlström – Den röde patriarken. En essä om arbetarrörelsens auktoritära tradition.	74
Kim Salomon – Det röda Lund.	76
NITTONHUNDRANITTIONIO	78
Thage G Petersson - Resan mot mars.	78
Ingvar Carlsson – Ur skuggan av Olof Palme.	79
Sven Lindqvist - Nu dog du. Bombernas århundrade.	82
Ingmar Carlsson – På lögnens väg. Historiska bedrägerier och dokumentförfälskningar.	85

Lena Einhorn – Handelsresande i liv. Om vilja och vankelmod i krigets skugga.	87
Peter Kadhammar – De sammansvurna.	88
Maja Hagerman och Claes Gabrielsson – Tusenårsresan.	90
Maria- Pia Boëthius – Heder och samvete. Sverige och Andra världskriget.	91
Dick Harrison – Krigarnas och helgonens tid	92
Mats G Larsson – Vinland det goda	93
TVÅTUSEN	95
Hermans Lindqvist – Historien om Sverige. Drömmar och verklighet.	95
Bosse Schön – Svenskarna som stred för Hitler. En reportagebok.	101
Kaa Eneberg – Tvingade till tystnad. En okänd historia om några svenska familjeöden.	104
Peter Englund – Den oövervinnelige. Om den svenska stormaktstiden och en man i dess mitt.	107
Dick Harrison – Mannen från Barnsdale. Historien om Robin Hood och hans legend. (Stora Döden.)	110
Hans Lagerberg – Förrädare. En bok möjliga och omöjliga lojaliteter.	113
Bengt Liljegren – Karl XII: En biografi.	115
Anders Ekström – Dödens Exempel. Självmordstolkningar i svenskt 1800-tal genom berättelsen om Otto Landgren.	116
TVÅTUSENETT	119
Åsa Linderborg – Socialdemokraterna skriver historia: Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000.	119
Ola Tunander – Hårsfjärden. Det hemliga ubåtskriget mot Sverige.	121
Mikael Nyberg – Kapitalet.se. Myten om det postindustriella paradiset.	125
Göran Rystad – Karl XI. En biografi.	127
Ulf Zander – Fornstora dagar, Moderna tider.	128
TRE HISTORISKA ROMANER	131
Maja Lundgren – Pompeji.	131
Per-Olov Enquist - Lewis Resa.	133
Jan Guillou - Vägen till Jerusalem.	136
HISTORIEBRUK UNDER SISTA DELEN AV 1990-TALET.	139
TRENDER OCH DEBATTER	150

VI ANVÄNDER HISTORIA PÅ FEM MINUTER.

152

REFERENSER

Historiens renässans?

Det känns som intresset för historia har ökat i debatten och bland allmänheten de senaste åren. Gravöppningen av Birger Jarls grav i Varnhems klosterkyrka blev het nyhetsstoff i SVT: s nyhetsprogram Rapport. Karl XII: s kulknapp undersöktes år 2002 med hjälp av modern DNA-teknik för att försöka klargöra hur hjältekungen verkligen dödades. En artikel i Aftonbladet gav sina läsare på försommaren 2002 tjugofem tips var man kunde göra resor i tiden under den kommande semestern. Det vill säga resor till medeltidsfestivaler med ljuva prinsessor och modiga riddare. Vän av politisk korrekthet kan säkert hitta en och annan stark och modig Marion. "Resorna i tiden" gick också till stormaktsfestivaler, vikinga- och forntidsdagar. Herman Lindqvist och Jan Guillou säljer jätteupplagor av sina populärhistoriska verk och romaner. Jag som västgöte, har utan hänge mig åt lokalpatriotism, mött den turistström som min trakt upplevt av människor som rest i Guillous riddarhjälates Arns fotspår. Fackmän som Peter Englund och Dick Harrison omsätter också duktigt med böcker och den förstnämnde blev i maj år 2002 utsedd till ledamot av Svenska Akademin. På TV såg vi år 2002 nya historiska tv-program som *Retur* och *Tidsmaskinen*. Ytterligare ett indicium på svenskarnas historieintresse och sökande efter egna rötter i förflutenhetens landskap är den lavinartade ökning av släktforskare runt om i landet. Släktforskningen är utan tvivel den folkrörelse som ökar snabbast i Sverige. Efter år i skuggan av samhällsvetenskapen vill till och med en riksdagsutredning nu göra gymnasieämnet Historia till ett kärnämne. Genomgår måne historieämnet och historievetenskapen en renässans? Och vad används vår historia till?

Mattias Larsson. Karlstad den 25 januari 2003.

Historiens återkomst?

Ulf Zanders ställer i sin avhandling *Fornstora dagar, Moderna tider* två mycket intressanta frågor: "Vilken status hade den svenska historien egentligen före 1989?" "Vad det i djupare bemärkelse fråga om en historiens återkomst?"¹ Uttrycket "historiens återkomst" hade uppstått i samband med omvandlingsprocessen i Östeuropa runt 1990. Samhällsvetenskapernas kortsiktiga perspektiv klarade inte av att reda ut orsakerna till omvandlingsprocessen. Samhällsförändringarna förklarades istället med hjälp av etniska gruppers historiska erfarenheter och historiskt baserade myt. Denna europeiska utveckling hade inte så stor betydelse i vårt land, men vi hade ett folkhem i kris och egna bekymmer och egna frågor att brottas med som till exempel en kommande omröstning om ett eventuellt EU-medlemskap. Frågor som historien kunde ge svar på var: "Vilka är vi svenskar? Hur har vi blivit sådana som vi är? Vad är unikt för oss? Vilka egenskaper har vi gemensamt med andra?"²

Ulf Zander konstaterade efter att gjort en genomgång av historiebruket under vårt gångna 1900-tal att: Någon "historiens återkomst" var det knappast tal om efter 1989. Då historien alltid varit närvarande i samhällsdiskussionen. 1900-talet har varit fullt av historiedebatter och historielösheten har inte varit så utbredd som många ofta påstått. 1990-talet har onekligen varit ett decennium som präglats av historierelaterade debatter. Zanders slutsatser från 90-talsdebatterna var att: Det moraliska historiebruket haft en framträdande plats under 1990-talet, detta historiebruk har framförallt använts av de journalister som skrivit historia. Deras och forskarnas skilda förhållningssätt till framställningsform har resulterat att debatterna inte bara har handlat om skilda tolkningar om det förflutna, utan också om hur dessa tolkningar skall framföras. I klarspråk: Skall en forskare verkligen lägga sina egen tids moral på en annan tids historiska sammanhang? Den svenska nationella identiteten har diskuterats i ett historiskt perspektiv. Vidare dominerade två perioder historiedebatten enligt Zander, det var 1930-40-tal och Stormaktstiden. När det gällde den förstnämnda har det ofta handlat om uppgörelser med den tidigare socialdemokratiska historieskrivningen, samt det svenska utanförskapet i och med vår neutralitet i det "långa andra världskriget" 1939-1991. Till sist har ett ökande intresse för förintelsen märkts.³

Nu är frågan om min djupgående undersökning av artiklar i slutet av 1990-talet kommer att peka åt något annat håll? Kommer jag att kunna bekräfta några av Zanders påståenden? Eller motbevisa något? Kommer jag komma med några egna slutsatser? På det sistnämnda har jag stora förhoppningar.

Min uppgift, uppsatsens Syfte och Frågeställningar.

I fall Uli Zander i *Fornstora Dagar, Moderna tider* gjort en vid undersökning av 1900-talets debatter, så har min ambition varit, att göra en djupare analys av åren 1995-2001. Undersökningen har använt tidningsartiklar för att analysera det offentliga samtalet om historieskrivande, samtidigt som den har gjort en genomgång av kritiken för och mot de mest omdebatterade historieverken mellan de nämnda åren. Vi kommer att möta historieskrivarna både som producenter och debattörer av historia, men också de debattörer och recensenter som bemödade sig att tycka till om de olika historieverken. När jag bemöter historieskrivaren både som producent och debattör av historia är detta en stor skillnad mot Zanders avhandling. Då han endast möter honom/henne som debattör av den. *Vi använder historia* ska ses som en historiografisk undersökning av vårt nyss förflutna.

Runt om i Världen och i Sverige utges varje år historieböcker av varierande slag och kvalitet. Syftet med denna skrift är att närmare studera de senaste årens, i rikspressen, mest omdebatterade svenska historieverk, samt några historiska romaner. Vad de innehöll, hur de mottogs och vilken debatt som kommit till stånd genom skrifternas innehåll, för att i förlängningen kunna analysera vilka historiebruk som varit dominerande i dessa verk och i reaktionerna på dessa, samt redovisa vilka debattämnen som diskuterades och undersöka vilka trender som varit vanliga under de senaste åren.

Tre övergripande frågor

Vilka historieverk har fått mest genomslagskraft i våra största svenska dags- och kvällstidningar? Vad hade dessa verk för innehåll? Vad har dessa böcker i sig fått för kritik? (Under rubriken *Så skapades uppsatsen* presenteras de frågor som undertecknad beaktade vid analysen av tidningsartiklarna.) Dessa frågeställningars resultat skall krönas i en redovisning om vilka sorts historiebruk, trender och debatter som präglade den svenska historieskrivningen i vårt nära förflutna.

Teorier

Det finns olika syften vid användningen av historien. Dessa olika syften kallas på fackspråk historiebruk. Historieskrivaren har inte alltid varit medveten om sitt historiebruk, utan detta är ofta något som blir tillskrivit honom/henne i en historiegrafisk historieskrivning. Ibland är det dock ett uttänkt val. Historiebruket är ofta ett utslag av vilken sorts tidsanda som präglar ett samhälle. Ulf Zander kategoriserar olika sorters historiebruk i sin avhandling. En teoribyggnad som i sin tur bygger på Klas-Göran Karlssons avhandling *Historia som vapen*. Ifall du är intresserad av handlingen i nämnda historieverk se *fotnot*⁴. Jag rekommenderar dock att du först läser Zanders uppdelningar av olika historiebruk som följer nedan. De följande kategoriseringarna kommer jag också att använda mig av i min undersökning kring historiebruk. Jag har dock tagit mig friheten att tillägga ytterligare ett bruk till mina föregångares teoribyggnad.

Vetenskapligt historiebruk,

inom denna kategori finns det klassiska och objektiva historiebruket. I det förstnämnda tar man upp på exempel, på bra och dåliga föregångare i historien, för att få en måttstock på ett gott leverne. Den objektiva riktningen vill teckna en historia fri från politiska ställningstaganden och värderingar.⁵

Existentiellt historiebruk,

är människans behov att komma ihåg för att få förankring bakåt i tiden.⁶

Moraliskt historiebruk,

är inriktat på att hitta människans "bortglömda" historia. Befolkningslager som sats på undantag i tidigare forskning, som till exempel kvinnor, bönder och arbetare får inom detta historiebruk sin upprättelse från sin tidigare bortglömda position i historien. Kvinnohistorien som har vuxit sig stark under senare år är ett bra exempel på moraliskt historiebruk. Forskarna försöker då att emancipera kvinnornas historia från den övriga historien och se vilken roll de betydde i olika epoker i historien. Tidigare hade historieforskarna främst varit inriktade på de individer som syns på ytan av historien, främst stora män. Kvinnohistorikerna vill synliggöra kvinnornas betydelse under till exempel den franska revolutionen, i det romerska samhället eller i det tyska tredje riket. Det moraliska bruket ställer sig också frågan om tidigare historieskrivning verkligen skildrat epoker och personer på ett rättvist sätt och vill lyfta fram oegentligheter som begåtts i det förflutna till ytan. Exempelvis – kan vi ha förståelse för att Sverige lät nazisterna under andra världskriget föra trupper till Norge genom vårt territorium? Var det svenska folkhemmet verkligen den idyll vi blivit itutade? En mer riktig beteckning på

bruket skulle därför kunna vara, det moraliskt- emanciperande historiebruket, men då Zander använder sig av termen moraliskt historiebruk väljer jag att använda mig av dennes beteckning.⁷

Ideologiskt och politiskt historiebruk,

Dessa historiebruk hjälper ofta makten att legitimera sin ställning genom att teckna en historisk fördelaktig utvecklingslinje. Här finns det dock skillnad mellan de olika ideologierna som präglar tiden. Det nationalistiska idealet var framträdande från sekelskiftet till 1920-talet, för att övergå i det demokratiska som sedan varit det rådande idealet till våra dagar. Den nationalistiska ideologin hade identitetsskapande hjältar i kungar som Karl XII och Gustav Vasa. Medan den demokratiska hade sina förebilder hos folkledare som Engelbrekt Engelbrektsson, men också händelser i historien som varit frön till en demokratisk utveckling av vårt samhälle.⁸ Det ideologiskt-politiska bruket kan givetvis också användas för att få stöd för politiska åsikter även om inte brukaren innehar en maktposition. Det tenderar då dock att övergå i ett moraliskt historiebruk eftersom den som strävar efter makt ofta vill lyfta fram oegentligheter som det maktbärande skiktet skapat. För att särskilja de båda bruken får man därför se på vilken position som debattören brukar historien ifrån. Ifall det är som forskare eller journalist med vetenskapliga rön bakom sig är det i de flesta fall att betrakta som ett moraliskt bruk av historien. Men använder personen ifråga historien utifrån sin position som politisk företrädare, kanske för att plocka politiska poäng för sitt parti eller sin organisation, brukar han istället historien ideologiskt-politiskt.

Icke-bruk av historia,

Detta är också ett uttänkt val av historiebruk. Inflytelserika grupper markerar avstånd från det förflutna och framställer sig själva och sina målsättningar som helt nya, reservationslöst utan historiska föregångare. Zander poängterade att historiebruken ofta har en flytande gräns och därför är det svårt att separera bruken. Han menar att det intressanta är att se hur historiebruken ständigt växlar när tiden förflyter mot den ständiga framtiden.⁹

Givetvis mottog Ulf Zander liksom hans föregångare Klas-Göran Karlsson kritik för sin teoribyggnad. Kritiken riktade sig främst mot det så kallade icke-bruket av historia. Håkan Arvidsson, historieprofessor på Roskilde universitet, menade att nämnda bruk gjorde att hela Zanders teoribyggnad föll. Då det: "är svårt att på en och samma gång hävda att historieskrivning alltid i någon mening blir 'brukad' och påstå att den i vissa fall inte alls blir brukad". När Zander ville se all användning av historia som ett bruk kunde den dessutom lika gärna alltid vara missbrukad. Arvidsson menade också att historievetenskapen alltid velat

skriva en obrukbar historia eller så kallad objektiv historia. Arvidsson hävdade att något icke-bruk inte fanns, icke-bruk av historia var istället samhällsvetenskap. Skillnaderna mellan disciplinerna var att historievetenskapen kunde se de långa tendenserna i samhällsutvecklingen som inte gick att se i "samhällsvetenskapernas trånga metodik".¹⁰ Lennart Berntsson på Svenska Dagbladet menade att det var svårt att göra de gränsdragningar mellan olika bruk som Zander gör i sin teoribygnad, då det var svårt att sätta entydiga etiketter på användandet av historien.¹¹ Jag håller i hög grad med ovanstående kritik mot Karlsson och Zanders teoribygnad. Historiebruken går in i varandra och det finns också svårigheter att bestämma vilken sorts historiebruk som använts. Dessutom skulle jag också vilja tillägga ett ytterligare bruk, det underhållande kommersiella historiebruket. Exempel på detta är alla de hollywoodska kassasuccéer som bygger på historiska händelser, men också olika populärromaner om historisk tid. Detta hindrar dem inte från att ofta ha ideologiskt eller existentiellt historiebruk inbakade i storyn. Här tänker jag främst på det patriotiska viftandet med den amerikanska flaggan Stars and Stripes som är så vanligt i historiska filmer från vår enda kvarvarande supermakt USA. En definition krävs:

Det underhållande kommersiella historiebruket har som syfte att underhålla och tjäna pengar på användandet historien. Trots att historiebruken i praktiken tenderar att gå in i varandra anser jag att Zanders och Karlssons teoribygnad är intressant och fungerar väl som analysinstrument. När historiebruken glider in varandra anser jag att det nödvändigt att redovisa att det förhåller sig på det sättet. Så kommer också att bli fallet i min egen undersökning. Efter att ha funderat mycket på hur vi använder vår historia slås jag av tanken att den används till så mycket. Tänk bara på vad vi människor pratar om när vi möter varandra. Vi pratar om vi skall göra, men också vad vi gjort och vad som har hänt. Vi använder då historien som ett kommunikativt redskap och då kanske man också kan tala om ett kommunikativt historiebruk. Detta bruk är dock svårfångat i denna uppsats, då det kommunikativa historiebruket ofta är muntligt, även om många god historia blivit nedskrivna på pränt. Det vore dock intressant att undersöka hur vi använder i historien i vår vardag, kanske vore djupintervjuer med ett stort antal individer vara vägen för att komma åt detta historiebruk?

Historiebruk under 1900-talet

Här följer en kort skildring av Ulf Zanders syn på hur de olika historiebruken växlat i Sverige under 1900-talet. Kring sekelskiftet var den svenska historien en central del av det svenska samhället. I början av 1900-talet var den nationella identiteten viktig, vilket tog sig uttryck i fostran till fosterlandskärlek i skolans historieämne. Men också i pampiga monument och konstverk. Konsten tog sina hjältar från stormaktstiden och dess stora män var också de som sattes upp som förebilder för skolungdomen. Den störste hjälten av de alla var Karl XII som gick en ny "renässans" till mötes, efter en tidigare kritik mot hans gärning på 1800-talet.¹²

När Sverige stod utanför seklets inledande prövning och skyttegravshelvete, mellan 1914-1918, uppstod en tanke om att vårt land gått en annan väg än andra länder mot ett modernt samhälle. Ett nytt världskrig, blossade upp, vi stod åter utanför, och tanken på en svensk särväg fick ytterligare kraft. Under mellankrigstiden fortsatte vurmen för gamla tider, samtidigt som modernismen och framtidstron blev allt starkare.

1921 fick alla svenska medborgare rätt att delta i fria allmänna val. Den oinskränkta demokratin var ett faktum nu när också kvinnorna fick rösträtt. I och med detta uppstod en hel del debatter om demokratin föregångare. I dessa lyftes ofta 1400-talets upprorsman Engelbrekt Engelbrektssons revolt upp som ett första steg mot vårt nuvarande styrelseskick. När samhället blev alltmer framtidsinriktat förlorade historieämnet allt mera utrymme till samhällskunskapen och historievetskapen till samhällsvetenskapen. Modernismens kraft var dock inte så stark att man helt slutade att ge ut böcker om Sveriges historia. Historieskrivandet fick dock ett vidare perspektiv och forskarsamhället började att fokusera på grupper som tidigare varit negligerade, samtidigt som fokus riktades mot modernare epoker i mänsklighetens historia.¹³

Historieböckerna under välfärdssamhällets blomstringstid ville ofta visa på kontrasten mellan det nya och gamla samhället. Folkhemmets framväxt och Sveriges utanförskap i andra världskriget hade gett Sverige en avsevärt högre välstånd än vad det gamla Fattigsverige varit vant vid. När bristerna i vårt samhälle blev allt tydligare under början av 90-talet undrade många vad som hade gått fel. Nu började historieskrivarna undersöka folkhemmets skuggsidor. Den mest framträdande debatten var att staten hade sanktionerat sterilisering av individer samhället ansåg inte klarade av att ta hand om sina barn och sådana som inte var värdiga att föra sina gener vidare. De som utpekades som syndabockar var de så kallade sociala ingenjörerna. Under det nyss gångna decenniet har ett nytt intresse för äldre historia

vuxit fram vilket kommit till uttryck i debatterna kring de verk som getts ut. Nu var det inte det nationella som kom i förgrunden utan istället rent romantisk vurm, dock utan att blunda för det som varit skitfläckar i vår egen historia.¹⁴

Under 1900-talet var det inte bara professionella historiker som skrev historia. Journalister, författare och konstnärer försökte, som de alltid gjort, att teckna sin bild av det förflutna. Historievetenskapen som sådan gick mot en allt större professionalisering med allt smalare undersökningar i detaljperfektionens namn. Journalisterna premierade ofta det spektakulära, annorlunda, kontroversiella och säljande ofta med ett moraliskt historiebruk. De professionella undersökte istället sociala företeelser i människornas vardagsliv i olika faser av historien, deras alster producerades sedan i en långsam eftertänksam takt.¹⁵

1900-talet präglades givetvis av sina makthavare, för Sveriges del av det parti som styrde vårt land nästan i ett halvsekel: Socialdemokraterna. Det socialdemokratiska partiet såg i början av seklet Sverige som två nationer, arbetarnas och borglighetens. Detta på grund av orättvisan som de ansåg präglade Fattigsverige. När de kom till makten skedde en omsvängning och partiet blev positivt till nationen som begrepp. Socialdemokraternas moraliska historiebruk trängdes undan när de själva stod som försvarare av den rådande samhällsordningen. Istället växte som sagt ett icke-bruk av historia fram, inte förrän på 1990-talet började historieskrivarna undersöka skuggsidorna i Folkhemmet.¹⁶

Sverige har således gått från att vid sekelskiftet haft ett nationalistiskt-ideologiskt historiebruk, till att under 1920-talet övergå i ett demokratiskt-ideologiskt. Hela tiden fanns det vid sidan av dessa ett vetenskapligt historiebruk. Efter andra världskriget slut växte ett icke-bruk av historia sig allt starkare. Detta var särskilt koncentrerat till den politiska sfären. Ledarskikten i Sverige blev allt mer samhällsvetenskapligt inriktade. Efterkrigstiden präglades också ofta av ett moraliskt historiebruk, grupper som aldrig fått strålkastarljuset riktat mot sig förut, av ovilja eller andra orsaker fick nu en egen historia. Det främsta exemplet på detta är kvinnohistoria och arbetarhistoria.¹⁷

Så skapades uppsatsen, Uppsatsens Metod.

Tänkvärt om min metod och mitt källmaterial.

Det finns många fallgropar och hinder för att lyckas skriva en uppsats som både uppfyller stilistiska, metodiska och vetenskapliga krav. I mitt fall, har det dessutom, varit en kamp för att få ut det väsentliga ur texterna jag analyserat. Vissa texter har varit sprängfulla av intressant information för undersökningen. Tyvärr kan inte allt redovisas i denna D-uppsats. Arne Jarrick, mentalitetshistoriker, har skrivit något mycket tänkvärt om kvalitativa undersökningar av texter i sin bok *Kärlekens makt och tårar*. Ord och meningar som blev till ledord för mig när jag läste alla de tidningsartiklar som denna studie bygger på.

Jarrick skriver i sin bok att det är nödvändigt att se på text som en sammansatt och oftast motsägelsefull helhet, med viktiga länkar – uttalade, men oftare outtalade sådana till andra texter. Han menar att det finns otaliga idéhistoriker som lyfter ut enskilda passager ur texter och använder dem isolerat från sin textuella och intertextuella miljö som bevis för sin upphovsmans intentioner eller uppfattningar. Historiken måste dock nöja sig med att visa upp enskilda passager men samtidigt måste historieförfattaren resonera med läsaren om passagens plats i helheten.

För texter kastar skuggor över sig själva och över andra texter. De ansluter ofta till mycket spridda och allmänt accepterade uppfattningar eller förhållningssätt. Ibland meddelar de bara fragmentariskt sitt egentliga utmanande ärende, vilket man alltid måste ge akt på. Men detta går att avhjälpa genom av anlitande av andra texter. Därför måste forskaren se till helheten när hon/han läser ett helt verk, så att inte endast en liten passage i en bok får representera författarens mening. Detaljerna i en text får inte stå i vägen för helheten, överblicken. Uppmärksamheten i en texts inre bindningar ställer sig lätt i vägen för diskussionen och dess relation till samhällsdiskussionen i allmänhet.¹⁸ Med Jarricks kloka ord huvud skred jag sedan till verket, här följer min möda i fasform. Likt historieskrivningen som delar in tiden i perioder, är faserna ett pedagogiskt grepp för att presentera mitt tillvägagångssätt och skall ses som en förenkling över tidsflödet i min studie. I verkligheten var inte gränserna mellan faserna inte lika fasta.

Fas 1.

Undersökningen behövde först få svar på vilka svenska historieböcker som producerats under den period som den ämnade analysera. Här var jag villrådig, först tänkte jag kontakta alla förlag i Sverige för att be dem att skicka deras produktionslistor. Snart insåg jag att detta

skulle bli en tuff kamp mot tid, datorer och den mänskliga faktorn. Det fanns en smartare lösning, den utomordentliga produktionen från det Kungliga biblioteket, nämligen *Kungliga bibliotekets bibliografi*, som redovisar alla böcker som produceras i Sverige varje år. Här fanns givetvis också alla historieböcker som utgivits av svenska medborgare i Sverige mellan åren 1995-2000. Uppsatsen avgränsar då tyvärr bort de författare som till exempel skriver på svenska i Finland. Eftersom svenska och utländska författare redovisas tillsammans i bibliografin fick man i sålla bort de sistnämnda i efterhand. När det gällde år 2001, fick jag istället gå till *Libris* sökmotor på world wide web, det världsomspännande datanätet. Där fick jag söka i den avancerande delen av sökmotorn för att ta reda på vilka historieböcker som producerats under detta år. Sökorden var K - allmän historia, Kc – svensk historia, K.5- allmän historia efter 1945, Kc5 – svensk historia efter 1945.

Fas 2.

I fas två analyserades vilka produktioner som givit upphov till mest debatt och tycken i rikspressen i Sverige under de senaste åren. Hur skulle jag mäta detta? Den metod som uppsatsen har använt sig av, blev att söka i databasen *artikelsök*, som bland annat visar tidningsartiklar och recensioner som publicerats av svenska dagstidningar. Följande rikstäckande och större lokala kvälls- och dagstidningar valdes ut för att ingå i studien: *Aftonbladet*, *Arbetet Nyheterna (Arbetet)*, *Dagens Nyheter*, *Expressen*, *Göteborgstidningen*, *Göteborgsposten*, *Kvällsposten*, *Sydsvenska Dagbladet* och *Svenska Dagbladet*. Anledningen till att jag just valde dessa tidningar var att det är de som har haft störst upplaga i Sverige under de senaste åren. Därmed är det sannolikt att recensionerna och debattartiklarna i min undersökning nådde en relativt stor läsekrets i vårt avlånga land, vilket kanske inte blivit fallet med små lokala tidningar, historiska tidskrifter eller tidskrifter i allmänhet. Härfter fick man söka på titel efter titel för att se hur många träffar, det vill säga artiklar som skrivits om varje historieverk i tidningarna i min undersökning. Den bok som till exempel fick 10 träffar ansågs ha varit mer omdebatterad än den med 9 träffar. När böckerna i uppsatsens avgränsning var genomgången, hade uppsatsen en uppställning om vilka skrifter som kunde anses vara de mest omdebatterade och recenserade varje år från 1995 till 2001. Här bestämde jag att 5-10 böcker från varje år skulle gå vidare till Fas 3, antalet kom att variera då det vissa år fanns många skrifter som varit väldigt flitigt recenserade och debatterade och andra år något färre. Den undre gränsen, för vad uppsatsen skulle betrakta som en omskrivet historieverk, sattes vid fyra artiklar.

Fas 3.

I fas tre var det dags att hitta de artiklar som varje verk gett upphov till. Dessa fanns samlade på mikrofiche på universitetsbiblioteket i Karlstad. Här upptäckte jag ytterligare några böcker som fick sällas bort på grund av att de var utländska. Det kan för övrigt tilläggas att när jag var osäker på en författarens nationalitet granskades dessa ytterligare för att få ett korrekt urval. Vissa artiklar som enligt *artikelsök* skulle finnas, fanns inte, men detta var bara fallet i några enstaka artiklar, därför har detta bortfall inte någon större inverkan på helheten, men om en viss bok fick nio artiklar/träffar i min tidigare uppställning och endast åtta artiklar återfanns bland mikrofichen, blev åtta träffar det nya värdet i undersökningen. Därmed är det dags att presentera de svenska historiska fackskrifter som kan anses vara de mest omskrivna i rikspresen mellan åren 1995-2001.

1995

1. Lindqvist, Herman – *Historien om Sverige, Storhet och fall*, 8 artiklar.
2. Von Vegesack, Thomas – *Smak för frihet*, 7 artiklar.
3. Österberg, Eva – *Folk förr*, 6 artiklar.
4. Linnell, Björn & Löfgren, Mikael *Svenska krusbär*, 5 artiklar.
5. Norberg, Michael, *I kung Magnus tid*, 5 artiklar.
6. Berggren, Henrik, *Seklets ungdom*, 5 artiklar.
7. Åberg, Alf, *Kampen om Skåne under försvenskningstiden*, 4 artiklar
8. Bjurman, Eva Lis, *Barnen på gatan*, 4 artiklar.
9. Glans, Sigurd & Strand, Dieter *Europa i ruiner*, 4 artiklar.

1996

1. Hagerman, Maja – *Spåren av kungens män*, 10 artiklar.
2. Oredsson, Sverker – *Lunds universitet under 2:a världskriget*, 8 artiklar.
3. Englund, Peter – *Brev från nollpunkten*, 8 artiklar.
4. Carlqvist, Knut – *Kung Erik av folket*, 7 artiklar.
5. Karlsson, Ingmar – *Europa och folken*, 7 artiklar.
6. Demker, Marie – *Sverige och Algeriets frigörelse 1954- 1962*, 4 artiklar.

1997

1. Svanberg, Ingvar & Týden, Mattias – *Sverige och förintelsen*, 7 artiklar.
2. Leifland, Leif – *Frostens år*, 6 artiklar.
3. Jarrick, Arne – *Kärlekens makt och tårar*, 5 artiklar.
4. Augustsson, Lars-Åke & Hansson, Stig – *Maoisterna*, 5 artiklar.
5. Bjereld, Ulf, *Hjalmarssonaffären*, 4 artiklar.

6. Lindqvist, Herman, *Historien om Sverige- Gustavs dagar*, 4 artiklar

1998

1. Lagercrantz, Arvid & Fälldin, Thorbjörn, *En bonde blir statsminister*, 9 artiklar.
2. Jangfeldt, Bengt, *Svenska vägar till S:t Petersburg*, 7 artiklar.
3. Norberg, Johan, *Den svenska liberalismens historia*, 7 artiklar.
4. Lööw, Heléne, *Nazismen i Sverige 1960-1997*, 7 artiklar.
5. Larsson, Sven-Erik, *Bertil Ohlin*, 7 artiklar.
6. Sahlström, Olle, *Den röde patriarken*, 7 artiklar.
7. Salomon, Kim, *Det röda Lund*, 6 artiklar.

1999

1. Petersson, Tage G, *Resan mot mars*, 10 artiklar.
2. Carlsson, Ingvar, *Ur skuggan av Olof Palme*, 10 artiklar.
3. Lindqvist, Sven, *Nu dog du!*, 9 artiklar.
4. Carlsson, Ingemar, *På lögnens väg*, 7 artiklar.
5. Einhorn, Lena, *Handelsresande i liv*, 5 artiklar.
6. Kadhammar, Peter, *De sammansvurna*, 5 artiklar.
7. Hagerman, Maja, *Tusenårsresan*, 5 artiklar.
8. Boëthius, Maria-Pia, *Heder och Samvete*, 5 artiklar.
9. Harrison, Dick, *Krigarnas och helgonens tid*, 4 artiklar.
10. Larsson, Mats G., *Vinland det goda*, 4 artiklar.

2000

1. Lindqvist, Herman, *Historien om Sverige – Drömmar och verklighet*, 20 artiklar.
2. Schön, Bosse, *Svenskarna som stred för Hitler*, 12 artiklar.
3. Eneberg, Kaa, *Tvingade till tystnad*, 9 artiklar.
4. Englund, Peter, *Den oövervinnelige*, 9 artiklar.
5. Harrison, Dick, *Mannen från Barnsdale*, 7 artiklar. (*Stora Döden* 3 artiklar.)
6. Lagerberg, Hans, *Förrädare*, 6 artiklar.
7. Liljegren, Bengt, *Karl XII*, 5 artiklar.
8. Ekström, Anders, *Dödens exempel*, 5 artiklar.

2001

1. Tunander, Ola, *Hårsfjärden – Det hemliga ubåtskriget mot Sverige*, 7 artiklar.
2. Lindeborg, Åsa, *Socialdemokraterna skriver historia*, 6 artiklar.
3. Nyberg, Mikael, *Kapitalet.se*, 5 artiklar.
4. Rystad, Göran, *Karl XII*, 4 artiklar.
5. Zander, Ulf, *Fornstora dagar, moderna tider*, 4 artiklar.

Uppsatsen skall avslutningsvis undersöka reaktionerna på tre historiska romaner som kom ut mellan åren 1995-2001. Urvalsmetoden för dessa fall var rent kvalitativt. Då de tre böcker som valdes ut bevisligen fått ett enormt intresse riktad emot sig. De två första var nominerade till det svenska litteraturpriset Augustpriset 2001. Den första är Maja Lundgrens, *Pompeji* och den andra är Per-Olov Enquists *Lewis resa*. Den sista boken jag skall titta på är Jan Guillous första bok i sin svit om korsriddaren Arn Magnusson, nämligen *Vägen till Jerusalem*. Den sistnämnde författaren har skördat stora publika framgångar med sin svit om korsriddaren i svensk medeltid. Därmed får vi en spännvidd av historiska romaner som berättar om allt ifrån klotter i Pompeji till en väckelserörelse i det svenska folkhemmet. Anledningen till att uppsatsen inte tar upp fler historiska romaner är att undersökningens fokus ligger på historisk facklitteratur. Anledningen till att min undersökning överhuvudtaget tar upp dem var att jag ville visa på att historia också skrivs av romanförfattare och att de får minst lika mycket utrymme i den offentliga debatten och pressen som facklitteraturen. Därför var det också intressant att spegla denna del av den historiska medie- och kulturproduktionen.

Tre historiska romaner mellan åren 1995-2001

1. Enquist, Per-Olov, *Lewis resa*, 12 artiklar.
2. Lundgren, Maja, *Pompeji*, 10 artiklar.
3. Guillou, Jan, *Vägen till Jerusalem*, 9 artiklar.

Fas 4.

I fall faserna 1-3 var uppsatsens förarbete, var fas 4, den egentliga undersökningsfasen i uppsatsens metod. I denna fas skall recensenternas och debattörernas åsikter om de omdebatterade verken analyseras. Varje artikel i min undersökning beaktande samma frågor för att varje artikel skulle bedömas utifrån samma mall. Historieverken i undersökningen kommer att inledas med en ingress. Denna ingress bygger på två frågor som skall ta reda på vad verket handlar om. Ingresserna bygger på den samlade bilden av de lästa tidningsartiklarna och efterföljs därför inte av fotnoter. Källorna till ingressen kommer dock att presenteras efter varje artikelförfattarens inlägg. Eftersom ingressen alltid tar hänsyn till minst fyra artiklar, minskar jag risken för att de byggs upp på en missuppfattning eller på en feltolkning av källorna. Den ultimata förståelsen för verken hade jag givetvis renderat genom att jag läsa alla verk från pärm till pärm. Vissa verk har jag dock läst i sin helhet. Jag har tagit mig rätten att formulera om, sammanfatta recenser och debattörers åsikter, men kompromissar aldrig med att göra allt för att deras mening oavkortat skall bli rätt återgiven.

När ett uttryck hamnar mellan två citationstecken så är det som brukbart och vanligt recensentens ordföljd. Undertecknad tar givetvis ansvaret för allt det som av olika anledningar inte kommer att återges från debatterna och recensionerna i undersökningen. Givetvis kommer urvalet i hög grad påverkas av min egen bakgrund och mina egna intressen. Men också här kan ni var säkra på att jag kämpat för att vara, inte objektiv, för det kan ingen vara, utan för verkligen spegla debatterna och recensionernas olika nyanser på ett förtroendeingivande sätt. Någon värdering av de olika inläggen i debatten, vilka som kan anses vara mer viktiga än andra har inte gjorts; för att konkretisera, är en lång artikel av historieprofessor X i morgontidningen S mer viktig än en undertecknad liten blänkare i kvällstidningen E? En lång artikel bär dock på mer stoff att granska. Ibland har det inte alls med mina frågor att göra. Ibland har hela artikeln känts brännhet för min undersökning. I de fall artikeln är underskriven av en person, som bär akademisk titel, skall artikeln då bemötas med större respekt och anses vara mer viktig? Undermedvetet kanske man bemöter artikeln på detta vis? Men jag har inte gjort några sådana metodiska avvägningar.

Vid analysen har jag beaktat följande metodiska frågor:

1. Vilket område och tidsperiod tar historieverket upp? (Till ingressen).
2. Vilken typ av historia skriver författaren av historieverket, det vill säga skriver han/hon mentalitetshistoria, kvinnohistoria, politisk historia, ekonomisk historia, socialhistoria och så vidare? (Till ingressen).
3. Vad framhåller recensenten/debattören?
4. Vad anser recensenten/debattören vara positivt med historieverket?
5. Vad anser recensenten/debattören vara negativt med historieverket?
6. Anser recensenten/debattören att historieverket innehåller något originellt?
7. Anser recensenten/debattören att historieverket innehåller oegentligheter eller faktafel?
8. Skriver recensenten/debattören något om ämnet eller vetenskapen historia eller om det svenska historieskrivandeklimatet i artikeln?
9. Skriver recensenten/debattören något om historiesyn eller historiebruk i anslutning till historieverket?
10. Skriver recensenten/debattören något om historieämnets/vetenskapens roll i den offentliga debatten?

Fas 5.

Historiebruk under den sista delen av 1990-talet.

Under denna rubrik kommer jag att redovisa vilka bruk som förekommit i undersökningen. Teorierna byggs upp kring Ulf Zanders kategoriseringar av historiebruk, med ett tillägg som jag kallar det underhållande kommersiella historiebruket. Jag kommer att både titta vilket sorts historiebruk författarna, recensenterna och debattörerna använder sig av. Under fas fyra och fem stod jag vid ett vägskäl om hur jag skulle presentera mina resultat. Den ena vägen var att presentera mina slutsatser efter ha gått igenom och presenterat respektive år och gett en översiktsbild efter presentationen av år 2001. Den andra vägen var att presentera alla slutsatser i en samlad bild efter ha gått igenom år 1995-2001. Efter att ha funderat ett tag valde jag att välja den sistnämnda vägen, för när jag skulle disponera mitt material stod det klart för mig att trenden var klar och mitt resultat skulle bli tydligare denna disposition. Jag ber den läsare som är ivrig på mina slutsatser att ge sig till tåls, för på vägen kan jag utlova en hel del intressant läsning.

Fas 6.

Debatter och trender.

Här tänkte jag föra en diskussion om de debatter som förekommit kring historia i samband med recensionerna av de olika historieverken.

Fas 7

Vi använder historia på fem minuter.

Här kan du läsa en sammanfattad version av denna D-uppsats.

Nittonhundranittiofem

Hermans Lindqvist - Historien om Sverige. Storhet och fall.

Herman Lindqvist hade år 1995 kommit fram till sin fjärde bok om Sveriges historia. I denna skildrar han den svenska stormaktens storhet och fall och framför allt de enväldiga kungakarlarna Karl XI och Karl XII som var regenter mellan åren 1660–1778.

Håkan Arvidsson recenserade boken i Sydsvenska Dagbladet i slutet av september samma år. I denna skrev han att Lindqvist fyller ett tomrum i svensk historieskrivning, då han till skillnad från fackhistorikerna vågar ta ett helhetsgrepp på historien i ett översiktsverk. Sydsvenskans recensent hyllade Lindqvists berättarglada sätt att framställa historien, men kritiserade hans förmåga att försumma sociala och ekonomiska förhållanden, när han ständigt envisas med att fokusera på intrigerna inom de högre stånden i det forna svenska samhället. Skribenten ansåg att Lindqvist inte förfogade över någon större analytisk förmåga. Istället tyckte han att Lindqvist betraktade den historiska utvecklingen som lite väl oproblematiserad och självklar. Artikelns författare undrade trots sin egen kritik varför Lindqvists böcker om den svenska historien blivit så kritiserade, då de egentligen är så oförargliga. Historievetenskapens egna alster var dessutom ofta allt för smala i källkritikens, metodens och professionaliseringens namn, som kontrast till dessa historieverk kom Lindqvists in som ett utmärkt komplement.¹

I början av oktober gick Sverker Oredsson i polemik mot Arvidssons artikel. Oredsson tyckte lite sårat i artikeln att Arvidsson mästrar fackhistorikerna. Han erkände dock att Lindqvist fyller ett tomrum, men att Lindqvists titel på historiesviten är missvisande då den inte levt upp till den pretentiösa samlingsrubriken – Historien om Sverige. Artikeln tyckte inte om Lindqvists hållning i den recenserade skriften, vilken menar att man skall vara stolt över den svenska 1600- och den tidiga 1700-tals historien. Oredsson tyckte att det inte var något att vara stolt över då Stormaktsriket var en krigförande och aggressiv stat. Men han ville ändå inte att man skulle skämmas för eran, då det fanns nog att skämmas för vad vi gjort och inte gjort i vår egen tid. Oredsson framhöll vidare att Lindqvists historiesyn och värderingar måste diskuteras, då Lindqvist tenderar att anta en förlegad sekelskiftes och 1930-tals syn på historien.

I en svarsartikel försvarade Arvidsson sig mot Oredssons polemiska artikel. Han inledde med att säga: "Jag mästrar inte några fackhistoriker." "Jag har bara beklagat deras ointresse för

populär historieskrivning.” Arvidsson ansåg att Lindqvist historieskrivning inte var den bästa, men menade att den kan fungera som en inkörsport till intresse av historiens värld. Lindqvists verk kompletterar också fackhistorikernas och utgör därför egentligen inte något konkurrerande hot. Arvidsson framhöll, att han sin tidigare artikel inte velat glorifiera våldet under stormaktstiden, något som han inte heller tyckte att Lindqvist gjorde i sin bok. Krig dominerade de flesta åren av stormaktsperioden och då var det symptomatiskt att en skrift om tiden ger kriget ett stort utrymme. Svartsartikelns författare höll dessutom varken med Oredssons syn att man inte skall skämmas för den epok som Lindqvist beskriver i *Storhet och fall*, eller Lindqvists ståndpunkt att det är en period att vara stolt över. Han menade istället att alla historiker har en rättighet att tolka historien. Något som i rättvisans namn även borde inkludera Herman Lindqvist.²

I *Expressen* skrev John Chrispinsson i militära metaforer att det pågick ett historiekrig mellan Lindqvist och de etablerade forskarna. Forskarna kände sig orättvist beskyllda av Lindqvist för att de skulle älska att klanka ner på allt det svenska man förr varit stolt över. Forskarna hade i sin moteld anklagat populärhistorikern för personfixering, remytologisering och slarv. Expressens man tyckte det var dags att sluta fred och istället samarbeta mot ett gemensamt mål, då båda parter skulle förlora på att fortsätta strida, och tillsammans skulle de kunna arbeta för att återvinna historiens plats i det offentliga samtalet. Han fortsatte recenserandet med att hylla Lindqvists erfarenhet som utrikeskorrespondent, vilken gjorde att han på ett förtjänstfullt kunde föra in förståelsen för det mänskliga psyket och vilka drivkrafter som spirar ur tillstånd som krig. Chrispinsson var dessutom fundersam om vilken följd de många jämförelserna med samtidens företeelser i Lindqvists skrifter, skulle få för följd, då risken fanns att de förvandlas till färskvara, omöjliga att förstå för framtidens generationer.³

Göran Hägg på *Aftonbladet* var från att tidigare sett charmen i Lindqvist tidigare verk, alltigenom kritisk i sin artikel om *Storhet och fall*. Hägg hade fått nog av Lindqvists alltför kungabetonade historia. ”Problemet är inte att författaren dyrkar kungligheter. Han ser inte folket i övrigt.” I artikeln stördes recensenten av faktafel och av att författaren helt saknade beläsenhet i krigshistoria, som gjorde att det inte gick att förstå förloppen i de olika slagen. Hägg verkade anse att Lindqvists historia var otillräcklig, när denne ständigt i sina verk envisas med att bara skriva om våra gamla kungars öden...inte folkets...⁴

Göteborgspostens recensent Sune Örnberg uttalade ingen större negativ kritik mot verket. Han tyckte att boken var medryckande och instruktiv, illustrationerna var dock något

knapphändig. Örnberg lyfte, utan att lägga in sina egna värderingar, fram Lindqvists syn på Karl XII:s krig i Europa inte var någon katastrof för vårt land, utan snarare, trots mycket lidande, något som vi skulle vara glada för. I fall kungen inte bekrigat alliansen mot Sverige hade dess territorium med stor sannolikhet blivit sönderstyckat av våra grannländer.⁵

I fall Örnberg inte uttalade någon större kritik så gjorde Tidningen Arbetets Tore Berglund det. Berglund avslutar sin artikel på följande vis: ”Det var en stund sen man sist hörde någon orda om hur hälsosamt det är med Stålbud.” Något som antyder att Lindqvist nästan skulle hålla sig med en slags fascistisk historiesyn. Synd att han avslutade sin recension när det började bli fängslande, för det vore intressant att höra Berglunds vidare resonemang. Artikeln tyckte likt andra att Lindqvist inte hade någon större analytiskt förmåga. Dessutom spetsades kritiken med åsikten att författaren helt saknade intresse att skriva om de stora politiska sammanhangen. Arbetets recensent hyllade dock Lindqvist för hans förmåga att leverera engagerade reportage, till exempel från häxprocesserna på 1600-talet.⁶

Thomas von Vegesack – Smak för frihet.

Thomas von Vegesacks *Smak för frihet* handlar om opinionsbildningens historia mellan åren 1775-1830. Mer precist handlar skriften om den svenska tryckfrihetens tidiga historia som tar avstamp i frihetstidens riksdagsdebatter, över det gustavianska enväldet, till Karl XIV:s tid där tryckfriheten ständigt motarbetas. Källmaterialet består av riksdagsprotokoll som ströskrifter som riksdagen utgav.⁷

Cecilia Rosengren var 1995 doktorand i idé och lärdomshistoria. Den 23 oktober 1995 skrev hon en gedigen artikel om Von Vegesacks verk i Göteborgsposten. I den såg doktorand Rosengren med gnistrande ögon på författaren av *Smak för frihets* sätt att använda riksdagsdebatter som källmaterial. Boken fick hennes fantasi att flöda. Han skildrade till exempel historien före Gustav III:s fall med ”dramatisk nerv”. Rosengren redovisade skriftens två stora teser, 1. Att offentlighetsprincipen är en ”gåva” från frihets- och upplysningstiden. 2. Att motståndet mot denna princip har bromsat Sveriges utveckling till modern stat. Hon var emellertid kritisk mot att Von Vegesack i boken undviker att problematisera sitt material. Vilka grupper var för och vilka var emot den nya friheten? Doktoranden satte också frågetecken över författarens begreppsbild, då han karakteriserade liberalismen som en pessimistisk lära.⁸

I Kvällsposten skrev Åsa Crona om von Vegesacks verk att: ”visst är tryckfriheten viktig, men i dagens samhälle tenderar den att urholkas, då visa människor har större frihet än andra”. Hon menade att de som har pengar, kanaler i media och dramaturgisk skicklighet har det lättare att nu ut med sina budskap än de som inte har någon av dessa egenskaper. Crona menade vidare att journalisten blivit en maktfaktor som slutat verka som allmänhetens förlängda arm mot orättvisor som människor med makt har åstadkommit. *Smak för frihet* var annars läsvärd, saklig och spännande. Hon tyckte dock att det var trist att debatten aldrig förs vidare, att tanken om offentlighetsprincip och tryckfrihet inte kommit längre än de tankar som tänktes för mer än 200 år sedan.⁹

Göran Hägg på Aftonbladet byggde sin relativt korta recension på Von Vegesacks syn att historien är som en guidad resa. Sevärdheterna såg dock annorlunda ut på författarens sightseeingtur, då Vegesacks politiska historia har ett annat perspektiv på helheten. Han såg till exempel Gustav III: s statskupp som ett försök att bevara ståndssamhället. I sista versen undrade Hägg varför inte fler verkligen vågar visa sina åsikter i skrift, när det dagens samhälle är tillåtet.¹⁰

Tore Berglund, Tidningen Arbetet, tyckte att skriften var utförligt upplysande och tankeväckande samt gjorde det tydligt hur hård striden varit för att få till stånd vår svenska tryck- och åsiktsfrihet. Han reflekterade över om att de hot som fortfarande finns mot vår hårt tillkämpade offentlighetsprincip.¹¹

DN:s Stefan Jonsson var med anledning av von Vegesacks bok rädd för vad som skulle ske ifall offentlighetsprincipen försvann. Besluten skulle kunna komma att fattas utan insyn i maktcentrum som Washington, Bryssel och i de stora multinationella företagen. Vi skulle inte längre inte ha en chans att påverka riktningen av besluten. Jonsson var fascinerad av von Vegesacks exposé över ordets ofria villkor under ett avgörande skede i vår historia. ”Smak för frihet” skulle kunna bli än bättre ifall han tagit hänsyn till klassanalys och sociologi, vidare ansåg han att det var konstigt att författaren inte tagit hänsyn till den borgliga offentlighetens framväxt, då skriften just handlar om den.¹²

Göran Lundstedt på Sydsvenska Dagbladet menade att *Smak för frihet* kan ses som en försvarsskrift för offentlighetsprincipen och som ett bidrag till vår tids opinionsbildning. Enligt ”snällpostens” recensent kan historien hjälpa oss att tydliggöra vår samtid. Lundstedt

var genomgående positiv till Von Vegesacks historieverk, han kunde dock skönja en otålighet hos författaren, då han ofta är alltför snar att urskilja en ”revolutionär” stämning.¹³

Svenska Dagbladet hade en professor i litteraturvetenskap, Lars Lönnroth, som recensent till Von Vegesacks verk. Han ansåg i sin artikel att författaren infiltrerar ett annars ”söndertröskat” område genom att illustrera problemen med tryckfriheten/offentlighetsprincipen med konkreta rättsfall. Lönnroth menade att *Smak för frihet* skildrar en utdragen kamp mellan tryckfrihet och inskränkande censur. Författaren lyckas med att skildra denna kamp på ett tydligt sätt med hjälp av sitt material. Å andra sidan saknade professorn ett livfullt språk, samt hänvisningar till den samtida debatten.¹⁴

Eva Österberg – Folk Förr.

Folk Förr är skriven av historieprofessor Eva Österberg vid Lunds universitet. Historieverket är egentligen en essäsamling, där berättelserna ofta har ett socialhistoriskt perspektiv, med inslag av mentalitetshistoria. Essäerna tar upp teman som tystnadens strategi i den isländska sagan, Skratt och Lek, Underverk och vardagsliv med mera..

Håkan Arvidsson på Sydsvenska Dagbladet var hänförd av Professor Österbergs essäsamling *Folk Förr*, främst essän Tystnadens strategi. Ett ”ovanligt intellektuellt äventyr” kallade han essäsamlingen och var mäktigt imponerad hur hon lyckas fånga den ”flyktiga” mentaliteten, då den genom henne får fast och klar form och färg. Typiskt för hennes karaktäristiska av mentaliteten var beskrivningen av det svenska bondesamhället mellan renässans och upplysning. Ett bondesamhälle som var fattigt, med ett folk som var lugnt och eftertänksamt till sinnelaget.¹⁵

I Göteborgsposten skrev Bernt Eklundh att Österberg pläderar för de långa linjernas historia. I beskrivande, mest positiva ordalag recenserade recensenten *Folk Förr*. Det var exempelvis intressant att läsa om brott och straff i vår långa svenska historia. En historia som mest var utmärkande för att vi verkat föredra bötesstraffet framför andra straffpåföljder. Han reciterar också Lundaprofessorns kloka ord om att ”människor inte skall se ses som döda människor, utan människor som en gång levat.”¹⁶

”Just sådan skall historia vara när den är som bäst”, avslutade Lennart Lundmark, Svenska Dagbladet, sin artikel om Österbergs *Folk Förr*. Essäerna var varma och människonära. Lundmark såg henne också som en historiker som bemöter de förflutna människornas liv med respekt utifrån deras egen tid, inte sin egen samtid som många historiker gjort innan henne.

Historiens uppgift är studera den egna kulturens evolution genom tiden, vilket i förlängningen ger historievetenskapen en central roll i dagens debatt om kulturens särart och förändring. Eva Österberg var den som gjorde detta bäst i Sverige.¹⁷

Lotten Gustavsson på Expressen skrev också om Österbergs intressen för de långa linjerna i historien och mentalitetens sega strukturer. Hon menade på att dagens historiker sysslar med intellektuella synteser som omfattar folkmassor i den europeiska historien. I detta sammanhang var Österberg uppfriskande i sina historieskrifter om de något mindre sammanhangen med respekt för dåtidens människor, deras tankar och bekymmer.¹⁸

Tore Borglund, Tidningen Arbetet, skrev om Österbergs påstående att en historikers främsta uppgift inte är att sätta betyg på det förgångna utan försöka återskapa och tolka det. Berglund tyckte att författarinnan var en nyansernas mästare. Ett viktigt påpekande i artikeln som Berglund snappat upp i *Folk Förr*, var att man ska akta sig för att schablonisera människorna i historien. Det fanns olika sorters människor, då som nu. Recensenten förundrades av essäerna och tyckte att ”det mesta i boken är spännande saker...”.¹⁹

Henrik Berggren, DN, är den enda av artikelmakarna som utdelade någon form av kritik mot Österbergs verk. Han kallade den dock för en randanmärkning. Randanmärkningen menade att essäernas teoretiska inramningar var något svaga. Han tyckte att professors styrka var förmågan att kunna gå i närkamp med källmaterialet och återskapa en mentalitet från det förgångna. Ett material hon ”behärskar suveränt väl”. Berggren fortsatte med att efterlysa, med tanke på Herman Lindqvist serie om den svenska historien, ett lika bra översiktsverk om delar av vår historia från ”riktiga” historiker. I fall Herman Lindqvist försökte, så kunde väl specialister skriva något sammanhållet verk om den epok de är experter på, önskade Berggren avslutningsvis i sin artikel i Dagens Nyheter.²⁰

Björn Linnell och Mikael Löfgren – Svenska Krusbär.

I antologin *Svenska krusbär* har redaktörerna Linnell och Löfgren genom att samla ett urval texter närmat sig olika former av svensk nationalism mellan åren 1434- 1993. Texterna visar på den ambivalenta bild ”vi” svenskar haft på oss själva genom seklen.

Carl Rudbeck på Dagens Nyheter var ingen större vän av nationalismen, han tyckte att de flesta av dess former borde förpassas till ”museet för ideologiska missfoster”. Han såg Svenska krusbär som en bok som kunde fungera som instrument för att betona likheter

emellan människor istället för skillnader. Boken väckte både till nöje och till självvranssakan. Rudbeck tyckte att Herbert Tingstens textbidrag var en av de viktigaste; Tingstens Text tröskar samman all nationalism till en enda röra – rörelse, då den enligt honom verkar ha samma former i de flesta länder.” ”Vi’ är till skillnad från våra grannar moraliskt högstående, flitiga och fredsälskande..”²¹

Göteborgspostens recensent Lars Gustaf Andersson, litteraturvetare i Lund, imponerades också av Tingstens text i *Svenska Krusbär*, men han ansåg att ”det fanns liknande analyser av den nationella retorikens ideologiska och psykologiska fundament”. Andersson tyckte att Linnell och Löfgrens ambitioner lovade väl, de visade på vilken komplexitet och förändring som det stora begreppet nationalism haft och genomgått genom historien. Boken skulle fungera utmärkt som läsebok för den goda prosans skull eller som bredvidläsning vid historiestudier. Andersson noterar till sist i *Svenska Krusbär* 1500-tals reformatorn Olaus Petris svenska historiografiska skepsis. Då den gode Petri redan på sin tid var medveten om bristen på källmaterial för att skriva våra allra äldsta historia.²²

Tomas Lappalainen läste, som det står i rubriken i Aftonbladet, ”en underbar bok om svenskarnas syn på sig själva genom tiderna”. Recensenten framhöll framförallt fyra texter. Ehrensvärds om den svenska avundsjukan, Ruths om svenskarnas benägenhet att säga ”Jaså” i alla situationer, Tegnér’s om att olika folk både har olika språk och olika föreställningsvärldar samt Tingstens text om att alla folks nationalism egentligen har likartade uttrycksformer. Den ”underbara” boken gav nytt ljus till vad som får ett folk att identifiera sig som ett sådant, men också nytt strålkastarljus över den svenska litteraturhistorien i sin helhet.²³

Magnus Eriksson på ”Svenskan” såg *Svenska Krusbär* som en av 1995 års viktigaste utgåvor. Han tyckte att merparten av texterna i antologin var bedrövliga, bisarra och trista exempel på hur nationalism kan te sig. Värst enligt artikeln var Herman Lundborgs folkskrift om svensk raskunskap, som låg till grund för inrättandet av ett svenskt rasbiologiskt centrum. Även Eriksson skrev om Tingstens skrift, men annars är det mest högermannen och historikern Harald Hjærnes polemik mot den pseudovetenskapen rasbiologin och den politiska nationalismen som får mest utrymme i högertidningen Svenska Dagbladets recension.²⁴

I Expressen skrev Lotten Gustafsson, liksom andra artikelskrivare såg hon tydligt en ambivalent bild av den svenska nationalismen i historieverket, men hon kände lika klart att texterna hade

ett åsiktsutbyte mellan varandra genom seklena. Heidenstams mindes en stolt svensk guldålder, medan Ellen Key såg en ny guldepok skönjas vid horisonten..²⁵

Michael Nordberg – I Kung Magnus tid.

I Kung Magnus tid handlar om Magnus Eriksson och förhållandena under hans regeringstid, vilken var en av de längsta i vår historia. Michael Nordberg använder sig av de fattiga medeltidskällorna för att skriva en uppdaterad historia om kungen och landet under 1300-talet. Magnus Eriksson som har mobbats som en riktig hackkyckling av tidigare historiker, får av Nordberg en mer rättvis behandling, då boken verkar fungera som en äreräddning av den stackars kungen som bland annat beskylldes av den samtida Heliga Birgitta för vara tjuvaktig och homosexuell.

Medeltidshistoriken Thomas Lindqvist skrev en artikel i Göteborgsposten om skriften. Var boken en äreräddning av Magnus Eriksson? Undrade artikeln, då författaren verkade göra allt för att framhäva kungens förtjänster, främst på lagstiftningens område. Lindqvist tyckte att författaren av *I kung Magnus tid* var en utmärkt popularisator och kallade hans verk för "hederligt historieskrivande". Kritik fattades dock inte i artikeln. Nordberg gjorde inte ett dyft för att förstå Heliga Birgittas agerande emot kungen, menade Lindqvist, och kallade nästan Nordberg för lillgammal, då den sistnämnde tyckte att Magnus Eriksson hade otur att födas i samma tidevarv som Birgitta. Artikelmakaren satte också en del frågetecken över vissa påståenden i boken. Nordberg hävdade att det inte fanns någon statsmakt under Medeltiden. Något som experten Lindqvist inte kunde hålla med om, som bevismaterial pekade han på det stora lagstiftningsarbete som pågick under Kung Magnus tid. Vilket kungen inte kunnat mäka med på egen hand..²⁶

Peter Englund som främst skrivit om den svenska stormaktstiden förde fram tankar om Nordbergs källmaterials läge jämfört med sitt eget i sin artikel i Expressen. Han gjorde en pusselmetafor, ifall hans pussel hade hälften av bitarna, så hade Nordberg bara kantbitarna. Vilket visar på hur svårt det att veta något exakt om vår tidigaste historia. Englund började dock artikeln med en drapa om hur mycket han ogillade moraliserande historieskrivande. Hur experter i historia i tid och otid skall omvärdera historien för att göra karriär på den. Nordberg hängav sig också åt moraliskt historiebruk, men enligt 1600-tals historikern klarade sig Nordberg undan, då han skriver sin historia på ett gediget sätt. Artikeln framställde Nordberg som en påläst och duktig historieskribent. Helhetsbilden till *I Kung Magnus tid* var positiv,

men källbegränsningen gjorde skriften fattig och bristen på exakthet gjorde den bitvis stel och tråkig.²⁷

Lennart Lundmark, Svenska Dagbladet, skrev också om problemen med källbristen. Han påpekade därför att de tvära kasten i politiken kunde verka vara mer egoistiska än vad de egentligen var. Nordberg skriver i sin bok att händelseutvecklingen kan framstå som rörig. Farhågan var överdriven enligt Lundmark. *I Kung Magnus tid* var en riktig fullträff, i samma höga klass med Michael Nordbergs första bok *Den dynamiska medeltiden*.²⁸

Den så ofta lokalpatriotiska Skånetidningen Arbetet skrev givetvis om Magnus Erikssons tid som regent över landskapet i sin recension av boken. Joel Lohlsson såg Nordbergs bok som en detaljrik, färgstark äreräddning av kungen. Lohlsson fascinerades av Kung Magnus med medeltida mått dramatiska liv.²⁹

En annan Skånetidning, Sydsvenska Dagbladet, skrev genom Eva Kärfve en artikel om boken. Kärfve gillade Nordbergs bok, hon skulle därför ha den lättåtkomligt under de mörka höstkvällarna år 1995. "Sakligt, kunnigt, inkännande", var superlativ hon villigt delade ut till boken. *I kung Magnus tid* var en värdig äreräddning, av en modern historiker, men skärpan på kungen var inte tillräckligt skarp. Sydsvenskans recensent satte själv fokus på historieämnets försprång mot andra vetenskaper, sett till läsvärde och lättfattlighet, då den är fritt från facktermer. Hon tyckte också det var finurligt att man kan trola bort meningsskiljaktigheter mellan forskare och osäkra påståenden till en notförteckning långt bak i historieskriften.³⁰ Eva Kärfve namedroppade också flera fina historiker, utländska som inhemska, som exempel på alternativ till Herman Lindqvists fastforwardhistoria.³¹

Eva- Lis Bjurman - Barnen på Gatan.

Barnen på gatan skildrar den utsatta situation arbetarbarn hade vid tiden för vårt förra sekelskifte. Unga människor möttes på Stockholms gator för att leka, busa ibland snatta. Hemmavid var det alldeles för trångbott. Barnen på gatan kallades av myndigheterna för vanartiga, unga människor som makten och borgligheten skämdes och var rädd för, då det i deras misär fanns grogrund till socialism och upprorsstämningar.

Gunder Andersson refererade mest boken i Aftonbladet, men tyckte ändå att det var intressant och rolig läsning.³²

Per Markku Ristilammi på Sydsvenska Dagbladet såg efter läsningen av Bjurmans studie stora likheter mellan 1800-talets "fin de siècle" och 1900-talets. De problem som uppstod då fanns fortfarande kvar men de sociala positionerna har blivit annorlunda. *Barnen på Gatan* var aktuell och satte samtidens problem i perspektiv. Idag (läs 1995, men ändå idag) fanns problemen i andra grupper i samhället än arbetarbarnens. Ristilammi skrev "I Bjurmans studie tydliggörs hur farorna på hur gatorna blir till speglingseffekter av vår egen skräck för framstegets pris."³³

DN: s Birgitta Albons tyckte att *Barnen på gatan* var "skakande och spännande". Hon undrade genom hela artikeln vad egentligen vanart egentligen betyder. Svaret var enligt 1800-talets tvångsuppfostringskommittéer; sedligt fördärvad eller sedligt försummat. Enligt Svenska akademins ordlista betyder ordet: *oart, dåligt uppförande o.d.* Skolan och Riksdagen ville dock under 1890-talet skilja från de vanartiga från de som bara var trasiga och smutsiga. De förstnämnda tenderade att förstöra undervisningen, något som myndigheterna ansåg var smittsamt, vilket i längden kunde medföra att samhället kunde spåra ut. Artikelskrivaren fick genom att läsa boken nya perspektiv på vilken utveckling barns situation har haft genom det gångna seklet.³⁴

Ann Enqvist på Tidningen Arbetet drog också jämförelser mellan då- och nutid, efter läsningen av Bjurmans bok. Enqvist skrev: "När vi talar om att vi är 'snart tillbaka till 1800-talet' anar vi alltså inte hur rätt vi har." Hon gjorde paralleller mellan de vanartiga barnens villkor och dagens fängelsekunders. Båda grupperna sätts och sattes som en del av straffet för sina gärningar att göra monotona jobb. Enqvist berättade också en ögonvittnesskildring på hur en liten invandrarkille stjal lite godis i en affär och blir haffad av en petig kassörska. Invandrarbarnet förstår inte svenska och blir rädd. Han kommer från liknande förhållanden som arbetarbarnet på 1800-talet; från en fattig, trångbodd lägenhet fylld av syskon. Därför ansåg Enqvist att *Barnen på gatan* är en utmärkt bok för att få perspektiv på vår egen samtid. Det verkar som vi inte har kommit så långt, problemet har bara flyttats till en annan del av samhället.³⁵

Henrik Berggren - Seklets Ungdom.

Seklets ungdom är en mentalitetshistorisk avhandling eller vad man skulle kunna beteckna som tänkesättshistoria. Henrik Berggren speglar den politiska kulturens utveckling från sekelskiftet 1900 till andra världskriget. Han följer några politiska partiers ungdomsrörelser syn på sig själva genom första halvan av 1900-talet. Metoden var att följa hur de tänkte

begreppet ”ungdom” och hur begreppet formerade politiska grupperingar. Den röda tråden i historieverket är att ungdomen har gått från att vara framtidens förkämpe till att bli samtidens förtrogne/a.

Seklets ungdom fick fin kritik i de flesta av tidningarna. Eller rättare sagt, artiklarna tenderade ibland att vara mera referat än recensioner. Artiklarna var i alla fall långa, gedigna med skärpta hjärnor bakom de vassa pennorna. Så var fallet med Dagens Nyheters artikel skriven av Anders Ehnmark. Ehnmark refererade och avslutade med att skriva att avhandlingen gav nya in- och utblickar.³⁶ En vecka senare kom en ny recension i samma tidning, men nu med Johannes Åhnman vid tangentbordet. Det ”nya” med Åhnmans artikel var att han ansåg att Berggren lyckas med att belysa det politiska livet under det tidiga 1900-talet på ett nytt och intressant vis.³⁷

Göteborgspostens Sven Råhnlund skrev om Adolescensens allmängiltighet. Det vill säga att även om de flesta ungdomsgrupper tror att de kommer med något nytt, så har de faktiskt historiska föregångare. I början av tiden för folkhemsbygget skulle ungdomen vara en del av samtiden, utan att nära några egna framtidsdrömmar. Råhnlund undrade vad som gick förlorat i övergången mellan romantiskt och modernistiskt ungdomsideal. Berggren gav inga svar på denna undran då frågan inte hamnade inom avgränsningsramarna för sin avhandling. Artikeln avslutas med en fundering över att det med historiska ögon sett kan vara klokt av dagens ungdom att låta bli att tänka för mycket framtiden och istället lära sig av vad som hänt med tidigare starka ungdomsrörelser.³⁸

Göran Lundstedt på Sydsvenskan skrev framförallt om de socialistiska ungdomsrörelser som var beskrivna i Berggrens bok. Han såg i *Seklets ungdom* och ett verk av Nils Runeby vid namn *Dygd och vetande* två viktiga arbeten för åskådliggöra hur ungdomsrörelserna och dess idéer utvecklades under förra seklet.³⁹

Håkan Arvidsson, Svenska Dagbladet, var emot tanken på att ungdomsrörelsen allena skulle vara ett efterkrigsfenomen. Ungdom som en utskild livsfas var av mycket äldre datum. Detta stod än mer klart för Arvidsson efter läst *Seklets ungdom*. Arvidsson drog paralleller mellan de starka ungdomsrörelserna nazism och kommunism, något som bara Berggren skriver om i förbigående, han såg dem som lika goda kålsupare i sina strävanden mot de ras- och klassrena samhällena. Vilket de båda genom sina likvideringsapparater nästan uppnådde, med ofantligt mycket lidande för mänskligheten som följd. Berggren menar i skriften att mixen av

modernism och romanticism blandade fram en förgiftad politisk brygd. En häxbrygd som släppte loss all vår civilisations hämningar. Socialdemokratins ungdomsrörelse kom i motsats till nazism och kommunism och tidig socialism, till att sist utvecklas till en rörelse som förstod att drömmens utopi gick genom verklighetens realitet. Därför skulle den nya bättre framtiden istället fick komma bit för om bit i små reformistiska språng. Arvidsson drog också paralleller till delar av 1990-talets retorik, där det fanns likheter emellan miljödebattens teknikfientlighet och antimodernitet vid tiden för artikeln och inslag i seklets tidiga debatter. Han såg också kommunistiska och nazistiska tankeströmningar växa sig allt starkare. Han efterlyste därför en ny ”verklighetssynens ungdom”, som unga socialdemokrater kallat sig på 30-talet, så att vanvettet från det gångna seklet inte har varit förgäves. Svenska Dagbladets skribent menade att Berggrens bok var en skrift med stort läsvärde, som funnit en ny vinkling på ett genomforskat område, som inte försämrades av att Berggren ägde ”en lättflytande penna”.⁴⁰

Sigurd Glans & Dieter Strand - Europa i ruiner.

Europa i ruiner är en antologi med texter som handlar om andra världskriget. Varje text i antologin inleds med personliga ord från redaktörerna. Dessutom finns ett bildurval från tiden med i historieboken. Texterna är tagna ur tidningar, tidskrifter, böcker och är skrivna av både inhemska och utländska författare. Exempelvis Stig Dagerman, Heinrich Böll och Martha Gellhorn.

Börje Sandmark skrev i Göteborgsposten. Boken var förtjänstfull och inträngande. En fin antologi i korthet. Sandmark imponerades av det goda urvalet texter redaktörerna gjort. I hans ögon var skildringarna av Berlins öde 1945 de mest dramatiska. Artikeln spekulerade också om skulddebatten i Tyskland efter andra världskriget. En debatt som länge var tyst, alltför tyst. Inte förrän den så kallade. 1968-generationen började man tala om det som egentligen hänt i det nära förflutna, men ingen i debatten vågade tala om sin egen skuld. Istället talade man om vad som hänt de tyskar som varit förtryckta av nazisterna. Eller vad som hänt om dem som blivit fördrivna från sina hem när röda armén drog fram. 1995 ställdes DDR: s missförhållanden vid skampålen i debatten. Sandmark tyckte att det var ett ”lömskt historierevisionistiskt drag” att svartmåla DDR och relativisera nazisternas brott. DDR byggde trots allt inga koncentrationsläger, startade inga krig och förföljde inte egna delar av befolkningen. Den nya tyska generationen smusslade eller hycklade dock inte längre med sin historia. Vid tidpunkten för artikeln, vallfärdade människor nyfiket till platserna för nazisternas hemska brott, för att fördjupa den kunskap de fått i skolan.⁴¹

Anders Ehnmark på Expressen skrev en blänkare om antologin. Han tyckte att den var läsvärd om än lite osorterad, lite som man står i ett antikvariat och bläddrar. I fall man förväntad sig en antologi som visar på texter som gav ledtrådar om att vi egentligen visste mycket mer om nazisternas brott än vad folk i allmänhet erkände, blev man enligt artikelmakaren besviken. Texterna handlar istället om lite om allt möjligt, bara det har anknytning till västerlandets sista stora krig. (förhoppningsvis!) Det var just detta som enligt Ehnmark gör lite osorterad.⁴²

Europa i Ruiner visade Kristoffer Leandoer, Kvällsposten, slutgiltigt, att det inte finns några goda krig. Det andra världskriget vanns, nazisterna krossades, men inte var det speciellt gott för det. Röda armén tog ut en gruvlig grotesk hämnd på den tyska civilbefolkningen. Västmakternas bombmattor förvandlade fast material till grus. Dess tryckvågor slet bort vätskefyllda delar från människokroppen, urinblåsor och tyska mammors mjölkfyllda bröst. Bomberna föll för att påskynda den tyska kapitulationen, hävdar många. Leandoer undrade om det verkligen var nödvändigt: "...de som levde under det nazistiska oket, var det verkligen underkastelse de behövde tränas i."⁴³

Göran Zachrisson på Aftonbladet läste boken och tänkte förvånansvärt mycket på språkbruket i texterna. Vore imperfekt eller presens att föredra? Första person eller tredje person? Till sist kom recensenten fram till att det inte spelar någon roll, bara man beskriver sin historia på så vis att läsaren känner att han/hon är med i skeendet. Hör stukabombarens sirener och människornas skrik! Hitta det "adekvata språket för berättelsen". Han avslutar sin artikel med Stig Dagermans text *Tysklands vackraste ruiner*:

*"I tyska städer händer det ofta att folk ber främlingen bekräfta att just deras stad är den mest sönderbränd, sönderslagna och igenrasade i hela Tyskland. Det gäller inte att finna tröst i bedrävelsen, själva bedrävelsen har blivit en tröst"*⁴⁴

Alf Åberg - Kampen om Skåne under försvenskningstiden.

Alf Åbergs bok handlar om hur Skåne blev svenskt under slutet av 1600-talet. Startåret för försvenskningssprocessen blev Roskildefreden 1658. En omilt, ofta hänsynslöst förlopp tog sin början. Därför fick danskarna som 1675 återtog kampen om Skåne oväntad hjälp av de så kallade, snapphanarna, en folkmilis som fick nog av svenskarnas brutala försvenskningssmetoder. Medlemmarna av en vanlig skånsk familj var dock inte alltid så stridslysten och var ofta lika rädd när snapphanen stod för dörren som svensken eller dansken. När det återigen blev fred i Lund 1679 var Skåne säkrat för svensk del och försvenskningssprocessen stod åter på dagordningen. En mindre brutal process togs sin början.

Denna gång gick taktiken ut på att skåningen skulle lära sig att läsa, prata, tänka och sedan kanske agera svenskt. Vilket man lyckades med genom att prästernas predikningar skulle övergå till att vara på svenska, så också inläring av katekesen. Tillsammans med detta och att den svenska abc-boken sattes i händerna på befolkningen i Skåne, så blev snart den nya landsändan svenskspråkig.

”Skåne i Stöpsleven” kallade Tore Borglund sin recension i Tidningen Arbetet. Åbergs medryckande och pålitliga berättande gjorde att boken just fick dessa egenskaper. Han såg den enkla skogsbefolkningen och prästerna som sina hjältar i boken. ”Skåne var deras fosterland”, och de gav tusan i både svensken och dansken menade Borglund.⁴⁵

Sydsvenskans skrivare och recensent Håkan Håkansson skrev att *Kampen om Skåne* gav associationer till liknande situationer i andra delar av världen. Kriget i Skåne kom inte Håkansson riktigt nära, något som han inte trodde berodde på författaren, utan på krigets och historieskrivningens ofrånkomliga villkor.⁴⁶

Några veckor senare skrev den danske historikern, professor Uffe Østergård i samma tidning en utredande artikel, Østergård kallade visserligen boken för en sammanfattning av den nya kunskapen på området, men ansåg att verket var vackert och välskrivet. Professorn tog fasta på vad som plötsligt hänt med skåningarna år 1701. Året som danskarna kom tillbaka över sundet. Förr hade de mötts med välvilja, nu bara med kallsinnighet. ”Hade de blivit svenskar?” Frågade sig professorn ”De var i alla fall inte längre danskar”, svarade han. Østergård gick vidare i sitt resonemang och menade att de aldrig känt sig som danskar, men aldrig heller som svenskar eller skåningar, på grund av att den nationella eller för den delen regionala identiteten inte formades förrän på 1800-talet. Beteckningen Skåneland var lika modern och ohistorisk som nationalitetsbegreppet. Uppgiften för dagens historiker skulle enligt den danske professorn istället vara att fördomsfritt undersöka vilka identiteter som verkligen fanns under slutet av 1700-talet. Han avslutar sin skrivna monolog om den nationella och regionala identitetens vara och ickevara med hjälp av en liknelse av Jesus från Naret: att de danska historikerna kanske ”bör ompröva det gamla danska rikets ’danska karaktär’”. Detta skulle innebära en obehaglig överraskning för de danska historiker som nog har kunnat se flisan i det svenska ögat, men som ännu inte upptäckt sin egen nationella bjälke.⁴⁷

Lars Olof Franzén, Dagens Nyheter, hade ett liknande tema. Han tyckte det var lyckosamt för de som bodde i Skåne under 1600-talet, att den nationella känslan inte var lika stark under stormaktstiden som den varit på 1900-talet. Han ansåg till sist att Alf Åberg var en lysande skribent som undvek att hamna i populärhistoriens anekdotdräsk.⁴⁸

Nittonhundranittiosex

Maja Hagerman - Spåren av kungens män.

I *Spåren av kungens män* tonar en för allmänheten ny syn fram på vår tidiga svenska historia. Hagerman presenterar i sin bok forskarnas nya uppfattning om hur Sverige blev Sverige, vilket tidigare inte åskådliggjorts i ett översiktsverk. Författarinnan och vetenskapsjournalisten Hagerman reviderar en gång för alla bilden av att Sverige skulle ha enats till ett rike av svear från Uppland. Forskarna anser numera att det handlar om ett slags triangeldrama mellan Västergötland, Östergötland och Uppland. De tre mäktiga ätterna, erikska, sverkerska och bjälboätten kom under 1100-talet ifrån Väst- och Östergötland, men ville man bli rättmätig kung över alla dessa områden behövde man dock godkännas av upplänningarna och ha kontroll över kultplatsen gamla Uppsala. En annan viktig kugge för att Sverige skulle bli Sverige var kristendomen, som först fick fotfäste i Götalandskapen, utan dess hjälp skulle inte kungamakten ha blivit såpass stark att en riksbildning kunnat uppstå.

Svenska Dagbladet fick en intervju, med den då nyliga fackboksvinnaren av Augustpriset. Intervjun berättar att *Spåren av kungens män* tog 10 år att färdigställa. Intervjuobjektet var en kombination av blygsamhet och framfusighet, tyckte reporterern Anders Björnsson. Maja Hagerman berättade att hon var inspirerad av den franska Annalesskolan. Hennes egen bok startade med att berätta om vägarna och landskapet för att sedan gå över på människorna. Ett vanligt grepp hos Annelesrörelsen. I kraft av sitt före detta jobb som vetenskapsjournalist hade hon också träffat berömda historiker som Fernand Braudel, Georges Duby, Carlo Ginzburg, E P Thompson och Peter Burke. Hennes tillvägagångssätt för att skriva *Spåren av kungens män* var dock inte fackmannens. "Det finns ingen disposition. Det är en enda lång upptäckt", sa den icke-disputerade småbarnmodern som avslutning på intervjun.⁴⁹

Svenskan var inte ensam om att intervjua Hagerman, också Dagens Nyheter fick tillfälle för en pratstund med den firade Augustprisvinnaren. I DN:s intervju berättade hon att rädd för att bli schavotterad av fackmännen under tiden hon skrev sin nu haussade bok. Per Jönsson skrev att hon oroat sig i onödan då till och med Aftonbladets Gunder Andersson kapitulerat inför Hagermans populärhistoriska verk. *Spåren av kungens män* kunde också ses som en del av

projektet ”rädda historien från historikerna”, då Jönsson ansåg att det funnits en vetenskaplighet som höll på att avliva sitt eget ämne. Jönsson trodde att Hagerman inspirerats av Georges Duby’s historiesyn – vilken visat henne, att om man går på djupet in den materiella historien så hamnar man snart i idéernas värld. Duby skrev mentalitetshistoria, något som Hagerman gör i populärhistorisk form. Jönsson skrev till sist i sin intervju/artikel att arkeologi kan få tanken att svindla och öppna ögonen på människor.⁵⁰

Jönsson på DN nämnde Aftonbladets recensent, Gunder Andersson, som enligt honom verkade vara en ovanligt nitisk recensent. Andersson själv, tyckte att Sverige 1996 befann sig i ett tillstånd av nyvaket historieintresse. Andersson tackade Herman Lindqvist, Peter Englund men också upphovsmannen till 80-tals debatt om Svea Rikets vagga, Dag Stålsjö. Stålsjö som fick de lärda männens bokhyllor över sig, för sitt inlägg att Svea Rikets vagga legat i Västergötland och inte 1600-talets Atlantis, det vill säga Uppsala och Uppland. Hagermans bok visade att delar dennes resonemang ändå inte var så tokigt. Därefter redovisar Andersson den nya historiesyn som jag försökt att beskriva i ingressen till redovisningen av *Spåren av kungens män*. Hagermans bok var i recensentens tycke alltför torr, fylld av ständiga förbehåll, han saknade den gamla anekdoten och skrev ”Den historiska anekdotens död berövade ämnet allt liv”. Läsarens lämnades också i sticket i detaljer kring ätternas krigföring, något som Andersson kallade ett kvinnligt sätt att nalkas historien.⁵¹

Lars Lönnroth tyckte till om boken i Svenska Dagbladet. I recensionens inledning tecknade han en bild över historiografiska utvecklingen i vårt land gällande synen på vår tidiga historia. Han skrev att det fanns en tid då historikerna älskade att teckna vår äldsta historia och allmänheten att läsa om den. Weibullarna och deras källkritiska skola ansåg att historieromantikens berättelser inte var mer än sagor och legender och källorna, de isländska Eddorna och Snorres Sturlassons berättelser, dög inte till att skriva trovärdig historia. I källkritikens namn ”fanns” snart ingen tidig historia kvar. Den som försökte fick snart en snärt på fingrarna av en weibullsk pekpinne. Medeltidshistorikerna förde en tynande tillvaro, men i det tysta fick de var för sig nya rön om våran äldsta tid. Rön som inte lästes för att de var alltför smalt beskaffade för allmänheten, istället kom ”visdomskällor” som Herman Lindqvist och ”knäppgökerier” som Västgötaskolan. Maja Hagermans del i denna historiografi är att hon i *Spåren av kungens män* samlat de nya forskningsrönen i ett översiktsverk, och vi har åter fått hum om hur Sverige blev Sverige. Lönnroth tyckte också att Hagerman till skillnad från Herman Lindqvists historia som är tillryggalagd i ”sporrsträck”, tagit sig tid att sätta sig

in i svårbegripliga forskningsproblem. Hon borde inte heller vara blygsam då hon presenterar välfungerande egen syntes och en ovanlig framställningsform som gör läsningen till en upplevelse. Det var framför allt framställningsformen som professor Lönnroth tyckte var originell. *Spåren av kungens män* var uppbyggd som en deckargåta. I denna gåta var det spåren av kungens män som skulle leda fram till Hagermans syn hur vi levde och vad som hände när Sverige skulle bli Sverige. Professorn tyckte, då Augustpriset ännu inte var utdelat, att *I Spåren av kungens* var den fackbock som var mest värdig att få Augustpriset.⁵²

Dick Harrison, som själv fick Augustpriset 2000, för boken *Stora Döden*, skrev för Sydsvenska Dagbladet om Hagermans historieverk. Lundadocenten menade (likt Lönnroth, lite historiografiskt) att historia alltid har varit en av vårt lands populäraste vetenskaper, men att medeltidshistorien de senaste decennierna varit svag. Det fanns undantag som makarna Sawyer, Thomas Lindqvist, alltför regionlistiska Dag Stålsjö och alltför slarviga H Lindqvist. Nu har, skrev han, Maja Hagerman kommit och bringat samman den idag gällande synen på vår äldsta historia i ett skickligt skrivet verk. Något som länge saknats. Harrison menade att Hagerman gav den reviderade versionen av vår äldsta politiska historia. Docenten var i sin stort sett positiva recension lite kritisk emot att hennes sparsamma inläsning av den europeiska medeltidshistorien, av vad som hände med frankerna, visigoterna och Harrisons egna favoriter Langobarderna. En sådan inläsning hade gjort författarinnans teser ännu starkare.⁵³

Henrik Williams, Göteborgsposten, såg *Spåren av kungens män* ur ett kyrkohistoriskt perspektiv. Williams som själv erkände att han var en av de specialister som skrev oläsliga rapporter, var glad att ett verk som Hagermans äntligen kommit ut. Ett verk som tog ett helhetsgrepp på den tidiga medeltiden och kristnandet av vårt land, vilken som gick intimt med processen mot en svensk statsbildning.⁵⁴

Arbetet Nyheternas Tore Borglund instämde i hyllningskören och ansåg att boken var härligt kunskapsrik, "juryn kunde inte ha gjort ett bättre val".⁵⁵ Expressens rubrik med anledning av boken var lite putslustigt, "Alla vaggor bär till Rom". Den antydde kristendomens och den lärans medelpunkt nämligen påven i Rom och dess betydelse för att vi överhuvudtaget skulle få ett rike som idag heter Sverige. Tommy Hammarström, som var mannen bakom den småroliga rubriken och artikeln, skrev också om Dag Stålsjö och debatten kring honom och jämförde med den runt Herman Lindqvist. Historiestriden kring Lindqvist var inget mot det "deliriska ursinne som träffade Dag Stålsjö". Forskare och historiker som till exempel Hans

Villius ”bara fräste när Stålsjö kom på tal”. Det fanns nog skäl att lyssna på den sistnämnde, med tanke på dagens reviderade historiesyn.⁵⁶

Dagens Nyheters Eva Lindgren ansåg, likt andra recensenter, att det var glädjande att någon vågat sig på att skriva om denna svårtecknade tidiga svenska historia. Hagermans var en populärvetenskaplig skrift med tyngd. Eran då vårt land kom till världen, var en period av svindlande utveckling. Epoken är också ett skymningsland mellan historievetenskap och arkeologi, bland annat därför att inhemska källor endast utgörs av runstenar. Det var kanske, resonerande Lindgren, därför det blev en journalist som fick skarva ihop rön från dessa vetenskaper.⁵⁷ Som en parentes kan nämnas att Dick Harrison tidigare i sin artikel för övrigt varit kritisk mot att populärvetenskapen ofta ägnar sig åt tvärvetenskaplighet. Det är då det blir för populärvetenskapligt.⁵⁸

Den sista artikeln i genomgången av *I spåren av kungens män* är skriven av Ola Larsmo på Dagens Nyheter. Larsmos artikel granskade huvudsakligen Kulten vid Gamla Uppsala, men ingången till Hagermans bok var också här den gamla debatten om Svea rikets vagga. Från stormaktstiden och långt fram i våra dagar sågs ju Uppland som Svearikets vagga. Något som västgötaskolan med Dag Stålsjö i spetsen bestred, vilket rönt stort rabalder i Historiesverige. I sin bok *Svea Rikets vagga från 1983* undrade Stålsjö vad som hänt ifall vårt första universitet istället hamnat i Skara och inte i Uppsala.⁵⁹ Larsmo ansåg Hagermans fina populärvetenskapliga verk gjort rättvisa åt mången forskare slit för att bringa en större klarhet till vår äldsta historia.⁶⁰

Sverker Oredsson - Lunds universitet under andra världskriget.

Sverker Oredsson försöker i sitt verk undersöka och belysa Lunds universitets historia under andra världskriget. Han kartlägger hur utbredd nazisympatin och antisemitismen var, vilka som var medlöpare och vilka som var motståndare till nazismen på universitet, före och under andra världskriget. Boken visar på att Lunds universitet var som ett mikrokosmos av Sverige. Likt samhället i stort var tysksympatin större före nazisternas nederlag i El Alamein och Stalingrad. Män som tidigare sympatiserat med naziregimen, hånades för sitt kappvänderi och kallades ibland för Stalingraddemokrater eller El Alameindemokrater.

Svante Nordin på Svenska Dagbladet ansåg att Oredsson var alltför moraliserande i sin historieskrivning. Ivern att moralisera gick hand i hand med ivrig polemik emot dåtidens aktörer. Enligt Nordin framställer han populärhistorikern Frans G Bengtson som en

nazisympatisör något som han inte var, tvärtom visade denne offentligt sin fientlighet emot nationalsocialismen. Nordin skrev: "Att han inte älskade folkhemsdemokratien mer än han älskade rakapparater, värmeledningar eller nystavning är en annan historia." Sättet att moralisera och bedöma dåtidens människor gör inte alltid heller rättvisa till det historiska skeendet. Som exempel pekar han på Fredrik Böök, som skrev tyskvänliga inlägg i Svenska Dagbladet, förvisso var pronazist, ifall man menar att han ville att tyskarna skulle vinna kriget. I fall man menar att han sympatiserade med nazismen som ideologi är däremot beteckningen, pronazist, fel. Då han inte alls var det, vilket också präglade hans ambivalenta syn på andra världskriget. Artikelskrivaren vågade inte ha någon bestämd uppfattning i fall Oredsson bild av Lund universitet var sann eller ej. Men enligt honom så kände sig Böök allt mer isolerad vilket kunde tyda på att tyskvänligheten förbyttes emot fientlighet i ett tidigare skede, kanske redan när Tyskland ockuperade våra grannländer Danmark och Norge. Nordin tyckte till sist att författaren gjort en gedigen dokumentation av debatten runt Lunds universitet under andra världskriget.⁶¹

I en svarsartikel försvarade sig Oredsson mot Nordins kritik. Han ställde sig två frågor, i fall han är moraliserande och om det är fel att göra det. Han erkände att han moraliserar i sin bok. Och hävdade att han gjort allt för att citera alla deltagare i den forna debatten på ett rättvist sätt. Oredsson sa sig generellt vara emot att lägga in för mycket av egna värderingar i historieverk. Det egna verkets innehåll gjorde dock att det var svårt som demokrat att inte göra det. Helt utan värderingar, menade han, blir nog de allra flesta verk allt för torra. I svarsartikeln påvisande han också att han bara citerat Frans G Bengtssons tal, vilket både fördömde demokrati och diktatur⁶²

Svante Nordin lade in ett sista inlägg där han förtydligade sin första recension, där sa han, att han inte fråntar Oredssons rätt att moralisera och lägga in egna värderingar i sina verk. Han tyckte dock att det var fel att moraliserandet kommer i förgrunden. Författaren skulle vinna mycket på att jobba som historiker och inte som moralisk betygsättare. Han tyckte ändå att Oredsson borde ha förtydligat att Frans G Bengtsson inte var pronazist bara för han kritiserat demokratin.⁶³

Heléne Lööw, något av expert på extremhögern i Sverige, recenserade boken i Sydsvenska Dagbladet. Hon vänder sig i denna mot att man ofta i den allmänna debatten beskriver nationalsocialister, antisemiter och rasister som dumma, okunniga och obildade. Något som de varken var under mellankrigstiden eller i idag. Lööw såg istället dessa ismer som

intellektuella skapelser. Hon tyckte att Oredsson slog hål på många av dessa myter i sin detaljrika och noggranna studie. En studie som också innehöll ny och viktig forskning om det antinazistiska opinionsarbetet under mellankrigstiden. ”Varför har det dröjt över 50 år innan denna bok kommit tillstånd?” Undrade forskaren Lööw till sist.⁶⁴

I annan artikel i *Sydsvenskan* sa Oredsson själv att han är stolt över att presentera en objektiv analys om debatten under mellankrigstiden. Även om hans ideologiska ståndpunkter kommer fram i skriften. Ordföranden Håkan Westling i historiska sällskapet i Lund framhöll att det bra att det förflutna inte bara sopas under mattan, samt att Oredssons bidrog till att rensa luften och förhindrade ryktesspridning om dåtidens forskare i Lund. Verket var också en bra motvikt till Herbert Tingstens subjektiva fördömanden av Lunds universitets studenter innan och efter andra världskriget. Vilka hade fått vara oemotsagda sedan dess.⁶⁵

Fredsforskaren och historikern Wilhelm Agrells recension i DN hade rubriken ”I den bruna lärdomsstadens inre”. I den skrev han om de pronazistiska krafternas ökade makt i Lund efter Tysklands inledande krigslycka i andra världskriget. Hur de sedan fick problem när Tyskland invaderade Danmark och Norge. Pronazister som efter krigslyckan vänt plötsligt hyllade demokratin. De kallades då hånfullt för El Alamein-, Stalingrad- och Salernodemokrater. Fredsforskaren ansåg att vi kan dra lärdom av historien om Lunds universitet och se upp för El Alameindemokraterna i vårt eget samhälle, som säger sig stå för något som de i realiteten inte gör.⁶⁶

Henrik Sjögren som själv varit student i Lund skrev en artikel om Oredsson bok i *Arbetet Nyheterna*. Han tyckte att det var ömsom upplyftande och ömsom nedslående att se människor som han känt då och senare, underkastades historiens dom. Sjögren redovisade i sin artikel de professorer och andra lärde som var pronazistiska och vilka som gjorde motstånd emot den ”bruna smitta” som härjade.⁶⁷

Kjell Å Modéer, professor i rättshistoria, skrev i *Sydsvenskan* att Oredsson verkligen ger oss anledning att ytterligare lyfta på locket till vår nutidshistoria. I sin egenskap av professor i rättshistoria skrev han att de svenska juristerna aldrig gjort upp med sitt förflutna, utan gled som samhällsingenjörer in i den svenska välfärdsstaten. Den rättskultur som fanns innan kriget vet man väldigt lite om, då man valt att gömma och glömma det förflutna. Modéer efterlyste nu svar på dessa frågor.⁶⁸

Knut Carlqvist - Kung Erik av Folket.

Kung Erik av folket handlar om Erik XIV och bilden av honom. Erik som var kung i Sverige mellan 1560-1568. I denna anklagar han tidigare historiker för att förvanskad bilden av renässanskonungen. Carlqvist vill se kungen som representant för centralmakten. Vilken hamnade konflikt med aristokratins krav på en mer federalistisk och decentraliserad stat. Carlqvist lägger därtill att enväldet och den starka staten var nödvändig för att demokratin en dag skulle kunna utvecklas. Erik styre skulle gagna folket på aristokratins bekostnad. Detta diskuterar Carlqvist i sin 500 sidor långa biografi.

Carlqvist kom till tals om sin bok i en artikel i Sydsvenska Dagbladet. I den skrev han att: "Det mesta vi fått oss itutat om Erik XIV är lögnaktigt, ideologi." Sturemorden var inga mord, utan avrättning efter vederbörlig dom. De dömda var skyldiga. Aristokratin utnyttjade Eriks bröders avund för att förvärva sig fullständigt frälse, skattefrihet och rätten att själva döma sina bönder. Aristokratin ville ha tillbaka sin gamla makt och Eriks XIV: s fall gav adeln fria händer att plundra folket. Carlqvist sade sig inte komma med den fullständiga sanningen, men undrade varför historikerna så konsekvent tagit börsadelns parti och avstått från källkritik. Författaren såg också samband mellan börsadeln och vår egen tids folkrörelser. Vilka båda genom sin ställning i samhället skapar sig privilegier.⁶⁹

Svenska Dagbladet hade två artiklar om Carlqvist verk den 11 december 1996. Den första var skriven av Stig-Björn Ljunggren som vid tiden för artikeln var statsvetare och socialdemokratisk idédebattör. Ljunggren tyckte att verket var förfärligt, först och främst för att författaren genom sin forskning om Erik XIV drar slutsatser om sin egen tid. Carlqvist föreslår nämligen i boken att samhället inte skall liknas vid en myrstack, där alla drar sitt strå till stacken. "Istället föreslår Carlqvist att samhället är ett kadaver där olika maktgrupper – som likmaskar – försöker göda sig." Enligt Ljungberg så ville Carlqvists Erik XIV stoppa aristokratins utsugning av staten och skapa en stark stat med folklig förankring, något som han tyvärr misslyckades med. Nutidens aristokrater skulle vara våra partier och organisationer som hela tiden försöker skaffa sig privilegier. Mannen bakom artikeln kallar Carlqvist för populist, då han ser, och alltid kan se, maktens herrar som blodsugare av folket.⁷⁰ Alf Åberg skrev om boken i en "understreckare". Åberg ansåg att Carlqvist brast i vetenskaplig noggrannhet, eller på forskarspråk, vetenskaplig akribi. Främst kom detta fram i episoden om Sturemorden. Där Carlqvist helt går emot Ingvar Anderssons bild av morden. Andersson som skrev en berömd biografi om Erik XIV. "Carlqvist framställning är bestickande" skriver Åberg. Framställningen gick ut på att Sten Leijonhuvud skulle, som en del av dess interna

maktkamp, angett Nils Sture, vilket lett till hans död. Något som, enligt Åberg, dokumenten inte ger mycket stöd för. Denne Leijonhuvud skulle också enligt Carlqvist vara ledare för ett adelsparti som ville störta Erik till hans broder Johans fördel. När upproret var ett faktum blev Leijonhuvud dock dödad av Eriks drabanter. ”Gud straffade för honom för hans hybris”, skrev Carlqvist, men också här hade Ingvar Andersson en annan uppfattning.⁷¹

Carlqvist skrev i en svarsartikel några dagar senare, att han inte är så enfaldig att han inte bryr sig om fakta rörande Sturemorden. Han har dock en annan uppfattning, men denna stöds på vetenskapliga fakta, något som han ansåg inte var fallet med Ingvar Anderssons klassiska studie. ”Den version av Sturemorden som getts av Erik XIV: s fiender och svalts med hull och hår av fyra seklers historiker är falsk” skrev han. Det var Andersson som ställde sig över kravet på vetenskaplig akribi, inte han.⁷²

Bo Malmberg på Arbetet Nyheterna skrev i sin artikel om Carlqvist bok, att Svenska historiker lider av ett ”konspirationsteoretiskt tabu”. ”Själva tanken på att det kan förekomma konspirationer får inte tänkas av den som vill bli erkänd som en sansad medborgare.” Han undrade också om sentida konspirationsteorier. Ville de svenska maoisterna på 1970-talet verkligen störta vårt demokratiska statskick? Material för att kontrollera saken skulle finnas på Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm. Malmberg tecknar en fördjupad bild av Sturemorden. Här först Ingvar Anderssons bild, Nils Sture mördas på morgonen av Erik, senare samma dag mördas också hans far och andra medlemmar av Sturefamiljen på Eriks order. Dessa mord skulle tyda på att despoten var allmänt förvirrad och nödvändig att avsätta från tronen. Denna bild är felaktig enligt Carlqvist. Sturemorden var ingen vansinnesakt utan ett sätt att avvärja en statskupp. Konspurationsrykten låg i luften och Eriks handlingsätt var en despotisk reaktion. Malmberg tyckte att det var intressant att just Maoisten Carlqvist kom med denna historiska nytolkning.⁷³

Henrik Berggren som ni redan stiftat bekantskap med i skepnad av författare till *Seklets ungdom* skrev en lång artikel om Carlqvists bok i Dagens Nyheter. Berggren framhöll Carlqvist syn på den enväldiga absolutismen som en nödvändig progressiv kraft för att demokratin skulle kunna utvecklas. I Eriks kamp för kungamakten kom han att ställa sig på folkets sida, därav epitetet ”av folket” i titeln. Herrarnas minskade makt skulle leda till att de skulle få mindre inflytande på ”sina” bönder. Tecken på detta var att Erik XIV lyfte fram ofrälse personer som Jöran Persson till en ledande position i rikets styre och att han gifte sig med en kvinna av folket. Vilket var bevis på hur han såg på hur han prioriterade bort

bördsadeln, givetvis till deras stora förtret. Denna progressiva tolkning är inte ny säger Berggren, tvärtom har vänstern ofta velat lyfta fram de enväldiga kungarna som ett steg i utvecklingen mot en starkare centraliserad stat. Carlqvist ansluter sig med boken till en svensk antiaristokratisk och kungavänlig tradition. Berggren lyfter, likt andra, fram författarens syn på att historikerna förvanskade och i hög utsträckning nöjt sig med den vedertagna bilden av Erik XIV. Han såg också två teser i boken; att 1. Erik XIV var inte någon paranoid furste, utan en allt för hänsynsfull sådan. Han lät sina fiender arbeta ostört och litade blint på intriganten Sten Eriksson Leijonhuvud. 2. Att det fanns en konspiration emot Erik. De härskande eliterna hade något, som Berggren kallar en "flytande konspiration" emot honom. Berggren undrade om Carlqvist hade rätt. Svaret blev ungefär, att om han varit en Machiavellisk furste skulle han ha varit en klen sådan. Då han de facto förlorade kronan till sin bror. Att kalla maktkampen mellan kronan och adeln, "en flytande konspiration", ansåg inte Berggren vara ett adekvat sätt att beskriva händelseutvecklingen på 1500-talet.⁷⁴

Den mest glade till Carlqvist verk var Göran Hägg på Aftonbladet. Hägg skrev att Carlqvist uttrycker sig lidelsefullt engagerat om sitt ämne. Långt bortom det tillåtna i svensk historieskrivning. Hägg ansåg att Carlqvist var mer noggrann i sin faktaredovisning än många "teoriknutte". Stilen Carlqvist anlagt i sitt verk var enligt Hägg extremt personlig. Med ett citat visar han på detta: "Dagen därpå hade greven förts upp till slottet, där han förordnades en flaska vin om dagen och två rätter om måltiden: så nära en vit vecka det dåför tiden gick att komma." Framställningen utvecklas, enligt Hägg, till ett rättvist nedgörande både den nationalromantiska och objektiva svenska historieforskningen. Hägg skrev att man kan ha en annan uppfattning än Carlqvist om den svenska nationalstatens uppkomst, men menar att "så ska det vara!". "En historiker skall våga tycka, debattera och ge helhetsperspektiv. "Vad har vi annars alltihop till".⁷⁵

Peter Englund - Brev från Nollpunkten.

Skyttegravar, diken och bombkratrar, med tiden skyfflas de samman, träd växer upp och hjältestoder blir resta – när väl offerplatserna glömda, är historien dömd till upprepning. Ungefär så här kan man sammanfatta Peter Englunds essäsamlingens grundsats och moraliska förutsättningar. Bokens sex essäer rör sig mellan 1914 till 1945. En era fylld av hemskheter, som första världskrigets skyttegravshelvete, Stalins och Hitlers förtryckarsambällen, den allierade terrorbombningen och slutligen atombomberna över Hiroshima och Nagasaki.

Mikael von Reis, Göteborgsposten, tyckte att historieverket av Englund borde stoppas i munnen på varje historierevisionist, som bortom all fakta hävdar en annan "historisk ståndpunkt". Von Reis tyckte, att Englund äger en förmåga att skriva engagerande om de det allra hemskaste. Under sin läsning av *Brev från nollpunkten* kom artikelskrivaren ofta tänka på Englunds antagonist i historiebranschen, Herman Lindqvist. Båda skriver historien genom individen, men där Lindqvist är bondskt fabulerande som en "televiserad" Wilhelm Moberg, är Englund brittiskt formulerad som en akademisk Jolo.⁷⁶

Några veckor senare skrevs ytterligare en artikel om Englunds bok i Göteborgsposten, denna av Ivar Armini. Skribenten tyckte sig se att Englunds historiska huvudämne var människans grymhet. Englund skriver i *Brev från Nollpunkten* att minnet av förskräckligheterna kan förhindra en återupprepning av dem. Något av ett minnets motstånd. Armini fick obehagskänslor av att lusten att betrakta det otäcka väcktes i honom. Englund hade en aldrig svikande lust att teckna det bestialiska och det kunde enligt artikelförfattaren kännas en aning skenheligt och förläna verket en viss ytlighet.⁷⁷

Ingrid Elam på Expressen ansåg att Englunds styrka låg i hans stilistiska medvetenhet. Englund berättar välkänd historia, lite enklare, lite lättgängligare. Hans metod var väl beprövad, av historievetenskapliga riktningar, men också av skönlitterära författare som Walter Scott. Elam skrev att Englund letar bland andraplansfigurena, birollsinnehavarna. "Rotar i deras brev och dagböcker och finner den lilla berättelsen i den stora." Hon blev verkligen berörd av Englunds berättelser, då han lyckas synliggöra hur förfärande kort steget är från ideal till "skyttegravsdöd, från eutanasi till förintelse, från terrorbalans till Hiroshima och Nagasaki". Författaren närmar sig: "Vår tids barbari som han vore på cocktailparty." "Först när drinken är svald upptäcker man att giftet i glaset redan börjat verka."⁷⁸

Lennart Lundmark på Svenska Dagbladet uppskattade också Englunds stilistiska förmåga och skrev att det är den som gjort att han blivit den han är idag. "Han bjuder på större språkliga upplevelser än de flesta nyare romaner." Lundmark fortsatte att berömma Englund med att skriva att han betytt mer för den seriösa historieskrivning i Sverige än vad hans akademiska avundsmän brukar vilja erkänna. "Han blev den förste mediestjärnan bland historiker" och i hans fotspår har flera historiker och krönikörer kommit fram i strålkastarljuset. När det gällde Englunds val av sakhistoriskt innehåll var han inte lika nydanande. Han var istället snarare en "överdådig" än en "originell" historieskrivare. Englund historieuppfattning hade också bidragit till hans succé. I en tid då historien oftast framställdes som strukturer med mer eller

mindre fasta lagbundenheter och rörelsemönster. Betonade författaren betydelsen av överraskande händelser och oväntade konsekvenser av dem. Lundmark ansåg dock att Englunds ständiga konkretiserande metaforik kunde bilda ett filter mellan verkligheten och läsaren. Det var också symptomatiskt att essän med det mest avlövade språket, som handlar om koncentrationslägret Belsec, blev den som satte de varaktigaste spåren i recensentens medvetande.⁷⁹

”Ett sekel dränkt i blod”, ”Peter Englund använder historien till att tänka med”. Var Madeleine Gustafssons rubrik på hennes artikel i DN om *Brev från Nollpunkten*. Med rubriken menade hon, att Englund ”förutom ett kunnande på djupet som gör att han ohindrat kan växla mellan storpolitik och enskilda öden och aldrig svävar ut i allmän historiefilosofisk retorik – också visar prov på en utomordentlig berättartalang”. Gustafsson skrev att byråkraternas distans till dödandet och ny ”mördarteknologi” var bidragande orsaker till att nazisternas folk mord kunde genomföras. Varken Stalin eller Hitler visste exakt hur de skulle förverkliga sina mål. De angav endast riktningen och hantlangarna prövade sig fram...⁸⁰

Aftonbladets Göran Hägg menade att förutom att Englund var seriös, att han kunde skriva på ett intresseväckande sätt, så kunde han också ställa intressanta frågor. Frågor som ”Hur blev det så här?”, ”Vad berättar det förflutnas dårskaper om vår egen tids vansinne?”. Hägg tyckte att det var Englunds förmåga att nyansera och se nya komplikationer som gjorde boken märkvärdig. En intressant passus i Häggs artikel menar att om Hitler vunnit kriget skulle man inte som i moderna sciencefictionskildringar försökt att gömma undan förintelseverket. I stället skulle man ha rest ett monument över det i Berlin. Liknande skarpsynta infallsvinklar vimlar det, enligt Hägg, av i boken.⁸¹

Lennart Bromander skrev i Arbetet Nyheterna och tyckte att Englund bättre kunde ha klargjort de ideologiska skillnaderna mellan kommunism och nazism. Englund gick visserligen in på att de totalitära staterna trots att ideologierna var varandras motpoler, utvecklades på snarlika sätt. Bromander ville att Englund skulle ha förklarat att kommunismens fina utopi som kunde attrahera många idealist. Något som nazismen inte enligt honom kunde. Boken var trots dessa funderingar som dessa en värdefull bok. Bromander avslutade på följande vis, ”Nog vore mycket vunnit, om *Brev från nollpunkten* blev obligatorisk läsning för alla gymnasister.”⁸²

”Styrkan i Peter Englunds bok är hans envishet att påpeka denna moderna nattsida, hans förmåga att lyfta fram enskilda människoöden, särskilt sådana som motsatt sig att bli kuggar och kanonmat.” Skrev Eva Kärve, doktor i sociologi, i Sydsvenska Dagbladet. Enligt henne var Englunds historiesyn en skiftning mellan samhällsstrukturer och handlande människor. Hon fascinerades av Englunds tankegång: ”Alla tankar om historiens oundviklighet vilar på ett tankefel.” Nämligen att: ”det skedda skett, inte för att det var oundvikligt utan därför att ingen ville eller kunde förnimma alternativen”.⁸³

Ingmar Karlsson - Europa och folken. En europeisk nation eller nationernas Europa?

Ingmar Karlssons bok, *Europa och folken* behandlar Europatankens historia. Han försöker analysera senare års strävan att skapa ett enat och samstämt Europa. Europa och folken visar på hur svårt det är att få grepp om Europas kulturella och geografiska avgränsning. Den visar även på hur skiftande nationalstaternas karaktär är i Europa och visar på att våra dagars kartgränser utan undantag är konsekvenser av olika krig. Folkgrupper har flyttats och bytt härskare. Nationalstaterna visar sig vara långt ifrån enhetliga sett till folklig kultur eller historia.

Håkan Håkansson på Sydsvenskan var kritisk emot *Europa och folken*. Artikeln klagade på brister i den historiska analysen, vilken endast verkade ligga till grund för Karlssons vision om regionernas och mångfaldens Europa. En vision som var i motsats till ”Europamakarnas” dröm om ett enat Europa på enhetskulturens grund. Enligt Håkansson var det forna DDR och Jugoslavien som i Karlssons bok fick utgöra avskräckande exempel på hur enhetskulturer hölls vid liv, till varje pris, på mångkulturens bekostnad. Den kulturella mångfalden var en nödvändighet för en större politisk gemenskap i en europeisk union. ”Även Balkan måste europeiseras på det att inte Europa balkaniseras.” Håkansson var missnöjd med Karlssons: ”Oförmåga att se den etniska och religiösa identiteten som något djupare och mera kraftfullt än en mytisk självuppfattning – vilken bör kunna åtgärdas med en lämplig dos marknadsekonomi – ter sig stundom mer än lovligt inskränkt.” Håkansson verkade till sist vilja säga att boken inte var mer än en personlig EU-vänlig pamflett.⁸⁴

I replikerande artikel skrev herrarna Peter Broberg och Göran Hansson att det var den mångfalden som EU-fäderna värnande om. Detta mångfaldstänkande har sedan genomsyrat bland annat Maastrichtavtalet. Herrarna tyckte att det var ironiskt att nedvärdera den regionala strävan som Håkansson gjorde i sin artikel på kultursidan i SDS. Håkansson nämnde också i

sin artikel att den historieskrivning som bedrivits i Serbien och DDR var ett politiskt instrument för att omnationalisera. Herrarna tyckte att denna sortens, centralstyrda, historieskrivning också präglade de senaste 200 årens svenska historieskrivning, med tanke på deras egna region – Skåne.⁸⁵

Givetvis svarade Håkansson på Brobergs och Hanssons reaktion på artikeln. I denna hävdade han att herrarna missuppfattat åsikterna i hans inlägg. Då han med "Europamakarna" inte menade Europafäderna, utan "de politiska krafter som idag uppfattar ett gemensamt historiskt arv som en nödvändig förutsättning för EU:s förverkligande." Han tog dock på sig ansvaret för denna misstolkning, men hävdade att termen borde vara känd i debatten. Han var inte heller emot en utveckling mot regional mångfald. Det var istället Karlssons lättvändiga tolkning hur denna mångfald skulle kunna omvandlas till en politisk enhet han var kritisk emot. Han konkretiserade sig ytterligare och menade att det fanns så många starka bevis i världen för att religiös och nationell identitet spelar roll för den politiska identiteten, att den inte går att negligera och förminska dem som Karlssons gör i sin skrift.⁸⁶

Bo Cavefors på Kvällsposten tyckte att Ingmar Karlssons bok var tjugig. Det som han vill ha sagt fanns komprimerat på några få rader på sidan 148 i dennes bok. Där den forne västtyske och tyske kanslern Helmut Kohl, medarbetare Michel Mertes, definierar vad som är "sund patriotism". Nämligen: "att man ska respektera andra nationers patriotism lika mycket som den egna patriotismen". Cavefors var kritisk till att Karlsson hade svårt att sätta sig in i andra länders dilemman och mentaliteter och visade upp exempel på mången ogenomtänkt argumentation.⁸⁷

Björn Gunnarsson på Göteborgsposten tyckte också att Karlssons argumentation var bristfärdig. Den pendlade mellan övertygande förnuft och "ren demagogi" I sin pedagogiska nit går han enligt Gunnarsson igenom EU-projektets alla svagheter. Argumentation som varje EU-motståndare skulle vilja ha i sin hand. Artikelskrivaren trodde att Ecu (namnet på europavalutan innan man enades för att kalla den Euro) skulle bli en motvikt mot det "hypernervösa finanskapitalets" nycker. Konvergenskraven var dock för tuffa och han ansåg att statsminister Göran Persson inte vid tidpunkten (maj 1996) skulle få med i sig folket i en folkomröstning om att gå med i den monetära unionen. Gunnarsson skrev också om den moderniseringsprocess som eliterna i Europa vill genomföra, "helst över en natt". Han tror dock att det kommer ta långt tid. I fall processen endast gagnar eliten. Tvingar de ändå

igenom en utveckling som folket inte godkänner, såg Gunnarsson en mörk framtid med nationalism och fascism.⁸⁸

Per Jönsson på DN byggde upp sin artikel på filosofen Karl Poppers citat: "En nation är en samling människor som förenas av en gemensam missuppfattning om sin historia." Denna elakhet ansåg han att serbherrarna Milosevic, Karadzic och kroatien Tudjman gjort sitt yttersta för att leda i bevis. Han menade att Poppers uppfattning gällde de flesta nationalismer i Europa. Karlsson ville ändå, skrev Jönsson, göra skillnad på den demokratiska nationalismen och det slutna etniska nationsidealet. Då den första drivs av en gemensam fri vilja och den andra av en myt om gemensam härstamning. Nationalismen har dock varit en förutsättning för uppblomstringen av demokrati i alla länder i västvärlden hävdade Karlsson. Europatanken har, enligt skribenten, alltid genom historien blivit starkare när man tyngts av ett yttre gemensamt hot. Nu var han rädd för att ett konstlat yttre hot skulle växa fram och att detta "mörka" hot skulle bli invandringen från den fattiga tredje världen.⁸⁹

Håkan Arvidsson, Svenska Dagbladet, universitetslektor på Roskilde universitet tyckte att det intressanta i *Europa och folken* var, hur och varför européerna började kalla sig för européer. Något som skulle ha växt fram när araberna ryckte fram under sekelskiftet 700 e. Kr. De blandade kristna styrkorna vid slaget vid Poitiers kallades sig för "europenses". De europeiska gemensamma strävandena hade alltid präglats av yttre och inre hot. Inte förrän renässansen vänder den negativa trenden för Europa och vänds till en formidabel expansiv period. Framgången och mötet med det nya gav européerna en ny självbild. Paradoxalt nog präglas perioden av inre splittring och religionskrig. En period som leder till splittring av världsdelen i en nordlig protestantisk och sydlig katolsk kultursfär. Arvidsson tyckte att Karlsson diskuterar alla dessa problem med stor kunskap och med känsla för det väsentliga. Likt andra recensenter tyckte han att diskussion om den uppblommande 1990-nationalismen var intressant. Dessutom menade han att Karlsson hade förmåga att klart och koncist reda ut nationsbildandets trassliga händelseförlopp. Karlsson visade också på styrka. När han redovisar sin analys av nationalitetsbegreppet.⁹⁰

Marie Demker - Sverige och Algeriets frigörelse 1954-1962. Kriget som förändrande svensk utrikespolitik.

Marie Demkers bok hade syftet att försöka visa på att den svenska aktiva utrikespolitiken hade sin begynnelse redan innan en stark opinion för en sådan växte fram. Det vill säga innan Vietnamkriget. I stället började den, som man kan spå i titeln, med att Sverige som första land

i västvärlden erkände Algeriets rättighet till självständighet 14 december, 1959. Hon undrade genom sin undersökning varför Sverige som första land valde just den här vägen i sin utrikespolitik. Svaret på hennes undran var för det första, moraliska överväganden - som antikommunism och för det andra, säkerhetsmotiv - i form risker för rubbad maktbalans mellan öst och västblocket.

Inga Brandell var först ut av "mina" skribenter att recensera verket. Brandell skrev i Svenska Dagbladet. I sin recension menade hon att många instämt med Demkers bedömning men att de ifrågasatt hennes förklaringar. Brandell menade att hon förnekade att det var opinionen som drev fram den aktiva utrikespolitiken. Recensenten hävdade att Demker skriver om två överväganden som svenska regeringen hade att ta ställning till. "Algeriernas" vilja till att kanske närma sig östblocket, samt graden av stabilitet i demokrati i Frankrike efter de Gaulles maktövertagande. Facit har dock visat att inget av dem var någon överhängande fara. Befrielseörelsen i Algeriet var inte positivt inställd till kommunismen. De Gaulles maktövertagande snarare stärkte den franska demokratin. Hon tyckte också att Demkers bok gav intrycket att den svenska politiken varken byggde på grundliga analyser eller var lyhörd för moraliska principer. "Den svenska utrikesledningen kan ha fattat rätt beslut på fel grunder." Biträdande utrikesminister Pierre Schori hade vid tiden för artikeln brutit den diplomatiska isen mellan länderna och besökt landet, för första gången, sedan de avbrutna parlamentsvalen i Algeriet i januari 1992. Med anledning av detta hoppades Brandell nu att besöket inte skulle uppfattas som ett godkännande av regimen i Algeriet mer än tveksamma politik. Hon ville få reda på varför Schori och Sverige brutit tystnaden och var rädd för att historien skulle upprepa sig och nu fick det inte ta 30 år för att kännedom om sanningen om beslutet.⁹¹

Sverker Åström svarade henne i samma tidning (alla artiklar om Demkers bok fanns i Svenska Dagbladet) och menade att han hade en annan bild av dåtiden, en den som Brandell menade att Demker härbärgera. Han trodde istället att det var moraliska överväganden mot fransmännens framfart i Algeriet och en tro på självständighetsrörelserna i tredje världen, hos utrikesminister Östen Undén som låg till grund för övergången till en aktiv utrikespolitik. En påverkansfaktor för Undén skulle ha varit vännen - publicisten Victor Vindes - negativa syn på och fransmännens tredje världen- och kolonialpolitik. Åström kunde instämma i Brandells syn på Demkers tro att utrikespolitiken för tiden inte byggde på "grundliga analyser eller 'var lyhörd för moraliska principer burna av en engagerad opinion.'"⁹²

Tre dagars senare tog Demker själv till orda i debatten. Hon ville klargöra vad hon själv stod för i sin bok och menade att hon "tillvitats" tveksamma tolkningar av hennes text. Hon skrev att Brandell ansåg att hon inte tillmätte opinionen någon betydelse och att Åström menade att hon undervärderat Undéns moraliska upprördhet. Demker skrev för att dementera dessa påståenden. Citat. "JAG HAR ALDRIG hävdad att opinion, analys eller moral saknats i den svenska beslutsprocessen."⁹³

Brandell verkade inte läst Demkers dementi. Då hon inte bemöter denna. Hon svarade istället på Åströms inlägg i den artikel som avslutade debatten. I denna bemötte hon hans påstående att det var utrikeskorrespondenten i Frankrike, Victor Vinde, som hade påverkat Undén till hans moraliska omsvängning av utrikespolitiken. Detta förstärkte Brandells misstänksamhet om att osäkerheten kring De Gaulle kunde vara en anledning till den utrikespolitiska omsvängningen. Vinde hade varit den mest kritiske emot Charles De Gaulle i svensk press. Hade synen i på den gamle andra världskrigsgeneralen i svensk press påverkat Undén och hans utrikespolitik? Undrade Brandell. Sverker Åström hade bekräftat att den inte byggde på några grundligare analyser, fortsatte hon. Hon ifrågasatte därför de som fattat beslutet omläggningen av utrikespolitiken. Demkers analys och förklaringsmodeller ifrågasatte hon däremot inte, men hon verkade just sakna en genomgång av "De Gaullefrågan". (Mina citationstecken.)⁹⁴

Nittonhundranittiosju

Ingvar Svanberg & Mattias Tydén - Sverige och förintelsen. Debatt och dokument om Europas Judar 1933-1945.

Sverige och förintelsen är en 440 sidor lång bok som förutom att den dokumenterar judeförföljelsen i Europa, behandlar vad som skrevs i den svenska pressen och vad som sades i opinionen i stort om judarnas öden i Nazityskland från maktövertagandet 1933 till krigsslutet 1945. Efterkrigstidens generationer har ofta fått bilden att det svenska folket inte vetat något om judeförföljelsen och förintelsen. Svanbergs och Tydéns studie visar på en helt annan verklighet. Svenskarna fick löpande, från 1933 till 1945, fakta om vad som försiggick judarna i Tyskland, Polen, Baltikum, Danmark och Norge och så vidare. Folkopinionen emot förfarandet blev dock inte märkbart starkt förrän judarna i våra grannländer råkade illa ut. Svenskarna hade alltså tillgång till information, frågan är bara hur mycket allmänheten kunde förstå och ta till sig av den. Inte förrän 1960-talet fick man i Världen riktigt klart för sig hur grova nazisternas brott varit emot mänskligheten.

Dieter Strand i Aftonbladet skrev att Göran Persson på våren 1997 hade varit upprörd i Riksdagen över en opinionsundersökning som visade att svenska ungdomar ”i förfärande stor utsträckning” inte kände till judarnas öde under andra världskriget. Göran Persson hade därför utlovat en informationskampanj. Han hade i regeringsförklaringen hösten 1997 utlovat en konkret plan. Strand föreslog att Persson skulle göra ”fullständigt ohämmad” reklam för Svanberg och Tydéns bok vid detta tillfälle. Här fanns ju redan en bok som ”landets ledning bett om!”. I boken kunde politikerna påminnas hur en del av deras företrädare betet sig före och under krigsåren. Otto Wallén, Bondeförbundare, sa till exempel att ”det var nog med judar och tattare” i landet och ”låt oss behålla det svenska blodet rent.” Politikerna hade överhuvudtaget varit för en restriktiv flyktingpolitik. Svenska folket kunde alltså veta vad som hände i Tyskland. Strand visade på ett exempel som är värt att citera i sin helhet. Gunnar Th:son Phil skrev 1943 en rapport från Tyskland:

”De kreatur- godsvagnar, som riksbanorna avdela för judedeporteringarna, äro rullande likkistor. Ofta strös över golvet, ett tio centimeter tjockt lager av klorkalk, vagnarna lastas med judar och stängas hermetiskt. Gaserna från klorkalken bedöva och förgifta passagerarna. I Polen användas giftgaser vid judeavrättningarna. Man sparar ammunition och tid och kan göra iakttagelser.”

Strands, utmärkta artikel, slutar med ett karaktäriserande inslag i dåtidens flyktingdebatt, då Aftonbladets och Göteborgsposten ledare hade protesterat mot att ta emot och rädda

polskjudiska barn, med argumentet att det var viktigare att hjälpa nordiska barn. ”Allt går igen.” Skrev Strand och tänkte på likheterna mellan då och nu.⁹⁵

Sven Sennevall skrev om boken i *Arbetet Nyheterna*. Han undrade varför det ”nu 1997” riktas så mycket uppmärksamhet kring den svenska 1900-talshistorien. Detta berodde inte på att det funnits en ambition att hemlighålla fakta, utan på nya frågeställningar. Få hade, helt enkelt, tidigare intresserat sig för de frågor, som under året kommit upp till ytan. Detta hade både fått sina konsekvenser för undervisningen och den allmänna debatten.⁹⁶

Per Bauhn, *Sydsvenska Dagbladet*, sa frankt att *Sverige och förintelsen* var ”ett av de viktigaste bidragen på senare år till den svenska samtidshistorien”. Boken var väldokumenterad, överskådlig och lättfattlig.” Bauhn tyckte att efterkrigstidens generella verklighetssyn som menade att man inte visste något om judarnas öden var ren historieförfalskning. Vidare tog han upp två intressanta artiklar ur tidningen *Socialdemokraten* som fanns i boken. Den första var ifrån 1933 och handlade om en judisk pojke som blivit upphängd av SA-män och piskad till döds. Den andra var ifrån 1939 och handlade om hur tiotusentals judar dödats i Polen efter invasionen av landet. Bauhn tog likt andra artikelmakare upp rasistiska drag hos vissa riksdagsmän, samt att boken kunde användas som tillhygge i den svenska samtida flyktingdebatten.⁹⁷

Jesús Alcalá, 1997 debattör i DN, skrev att han läst säkerhetstjänstens handlingar från krigsåren, främst hade han undersökt svenska avskrifter av rapporter som nazimens män skickat hem till Berlin. Dessa skulle enligt Alcalá ha varit ohämmat aggressiva och nedlåtande mot att svenskarna i allmänhet varit för naiva för att inse verkligheten. Alcalá menade att vad de tyska nazisterna kallade naivitet, egentligen inte var någon enfald, istället var de besvikna på att svenskarna inte accepterade nazismen och hyste stor motvilja emot dem. Debattören undrade ändå varför svenskarna inte reagerade med större bestörtning när de blev varse nazisternas brott. Han gav inget svar, men trodde att det fanns en klyfta mellan den svenska opinionen och hur den svenska regeringens agerande emot Nazityskland. Regeringen skulle ha tvingat på folket en värde och åsiktsneutralitet som de flesta inte kände igen sig i.⁹⁸

Alf W Johansson skrev en lång artikel om *Sverige och förintelsen* i *Svenskan*. I denna slog han till emot dem som hävdade att förintelsen skulle vara ett utslag av det modernistiska projektet. Detta är en bisarr tanke, fnös Johansson och tillade att förintelsen istället var ett utslag av nedärvt stamtänkande. *Svenskans* skribent påpekade också att bokens ”scoop”, som

förkunnade att svenskarna visste vad som försiggick i Tyskland, inte var någon nyhet. Redan 1944 kunde man i Bonniers Lexikon läsa att tyskarna i Polen dödat 5 miljoner, ”däribland nästan alla polska judar”. Lektor Vilhelm Scharp som ”sett Tyskland inifrån på 30-talet”, skrev 1945 i en dokumentsamling, att svenskarna förmodligen visste mer än den vanlige tyske medborgaren. Johansson skrev också att problemet inte var att få information. Problemet var istället om informationen var sann och inte bara var sådan propaganda som varit så vanlig under första världskriget, då svensken utvecklades att se allt ur allt striktare neutrala ögon. Sverige var kanske väl undfallen mot nazistregimen i många fall under andra världskriget, men Johansson ville ändå påpeka att det fanns ljusglimtar och skrev att ”i augusti 1945 antog den judiska världskongressen enhälligt en tacksägelsesresolution till Sveriges konung, riksdag och folk”. Sverige hade handlat: ”gentemot judarna som inget annat land”. ”Det svenska folket och regeringen har räddat tiotusentals judar.”⁹⁹

Peter Englund skrev om boken i Expressen. Han skrev att opinionsundersökningen om svenska skolbarns kunskaper om förintelsen inte var så illa som man först trott. Procenttalen var inte riktigt korrekta. Men det var också sällan, som i detta fall, att en missförstådd undersökning fick så positiva konsekvenser. Han tänkte på projektet *Levande historia* som nu blivit sjösatt. Projektet hade ju kommit till efter Göran Perssons bekymrade utspel i Riksdagen. Englund menade att detta projekt kanske inte kunde rädda ”de redan förlorade”, men att det istället var till för den majoritet som kan agera på ett sätt så att nazismen inte blir något annat än ett ordningsproblem. Demokratin hade, skrev Englund vidare, ett övertag på totalitarismen genom att historien gång på gång visat dess överlägsenhet i att skaffa drägliga förhållanden till sina invånare. De totalitära staterna hade dessutom i exempel efter exempel visat på sin ihållighet. Englund hade inte mycket att invända mot regeringskansliets upplysningsskrift, ... *om detta må ni berätta...*, slutresultatet var på sina 80 sidor stramt och välgenomarbetat. Det lilla formatet kunde ha känts som en brist, sa Englund i sin enkla klagan, om man inte hade haft ett utmärkt komplement i Svanberg och Tydén's skrift och fortsatte med att berömma de båda böckerna och projektet *Levande historia*. Englund poängterade att okunskapen om Förintelsen inte var något mysterium. Det var en följd av år där politikerna hängett sig åt slakt av historieämnet i skolan. Trodde man att det inte skulle få några följder, var man mer ”än lovligt naiv”. Englund sa uppriktigt att metoden att öka kunskapen i historia med ”brandkårsutryckningar”, inte räcker till i längden. Istället skulle bara en sak hjälpa. ”Att skolan rustas upp. Och att historieämnet återfår en rimlig plats.”¹⁰⁰

Mikael van Reis, Göteborgsposten, tyckte att det var att göra lätt för sig att skylla ungdomars dragning till högerextremism på en allmän utbredd historielöshet. Van Reis ansåg att problemet var mer komplext än så. Litteraturen och informationen om förintelsen var nu så stor att den "lätt blåser bort patetiskt sammankladdade nazistiska hemsidor". Kunskapsbildningen kunde också motverka sitt syfte. Informationen kring nazimens offer riskerade att redigeras av media så att den förlorar sin tyngd och fakticitet och istället förvandlas till "en demoniserad fantasy- och fetischvärld och ondskan förlorar sin banalitet och vulgaritet". Van Reis fortsatte att problematisera, menade att många unga nazister inte är det på grund av okunnighet – brist på historisk bildning, utan för att "De läst och de gillar vad de läst". Göteborgspostens skribent tyckte också att regeringens skrift *...om det må ni berätta...* var välgjord. Fylld av konkreta exempel som gör det svårt för "nystöpta arier att ropa Sieg Heil". Likt Peter Englund tyckte Von Reis att man kunde önska att författarna bifogat ett och annat, och nämnde *Sverige och förintelsen* i nästan samma andetag. *Sverige och förintelsen*, var en "utomordentlig bok – grundlig, balanserad och mycket kunskapsrik". Skribenten skrev bland annat i recensionen om sin tidnings "skitfläck", som kom fram i studien, i sin ledarhistoria. En ledare som inte ville ge de polsk-judiska barnen en fristad i Sverige.¹⁰¹

Leif Leifland – Frostens år.

Leiflands bok handlar om relationerna mellan USA och Sverige mellan åren 1972-1974. Relationer som under perioden var frostiga mycket på grund av Palmes fördömanden av den amerikanska utrikespolitiken i Vietnam. Fördömanden som fick sin kulmen just under dessa år när Palme höll det berömda talet som kritiserade bombningarna av Nordvietnam vilket jämställde dessa med nazisternas brott mot mänskligheten. Något som ledde till att USA vägrade den nyutnämnde svenska ambassadören att tillträda sin post i Washington. Samt att den amerikanske chargé d' affaires i Stockholm som var på hemresa i staterna inte skulle återvända till sitt jobb i den svenska huvudstaden. Leifland hade gått igenom det tidigare hemligstämplade amerikanska materialet från USA:s utrikesdepartement. Vilket speglade den amerikanska synen på den diplomatiska krisen mellan länderna.

En som i högsta grad hade kännedom om hur svenska regeringen agerade under perioden var Sverker Åström. Då han var kabinetssekreterare på UD under åren för den diplomatiska krisen mellan länderna. Han bemötte Leiflands påståenden i *Frostens år* i Svenska Dagbladets "Brännpunkt". Enligt Åström hade Leifland kallat hans och Palmes handlande efter den sistnämndes skarpa tal för naivt. "Palme för inte direkt känd för att vara naiv" skrev Åström.

Enligt Leifland låg naiviteten i att de inte förstod att amerikanarna såg allvarligt på Palmes tal. Det skulle inte vara något som man lätt kunde bortse från och lätt gå vidare ifrån. Åström hävdade vidare i artikeln att Leifland inte har någon källa till påståendena om amerikanarnas reaktioner. Palme försökte smälta det uppståndna "frosten" genom att skriva ett personligt budskap till den amerikanska regeringen. Vilket skulle berömma den amerikanska demokratin, men visa att bombningarna just kunna underminera tron på denna. Budskapet skulle inte ses som en försvagning utan som en förtydning av det tidigare hätska talet. Man hoppas att få tillstånd en dialog med Nixon och hans regering. Och vad skulle man ha gjort istället – "en ursäkt var ju uteslutet". Åström ansåg inte att amerikanernas realpolitik levde upp till hur de bemötte den svenska regeringens kritik. "Det kunde blivit värre", skrev han. Då man till exempel kunde ha brutit vetenskapliga och andra samarbeten mellan länderna. Den f.d. kabinetssekreteraren såg den svenska kritiken av den amerikanska utrikespolitiken som "en matt glans" av den inhemska kritiken. Sveriges agerande skulle istället minnas av amerikanerna med beundran, ett putteland som vågade mopsa upp sig mot den amerikanska supermakten i just de "amerikanska freds- och frihetsidealens namn."¹⁰²

Givetvis svarade Leifland, Åström i ytterligare en "Brännpunktartikel". Han menade att Åströms åsikter var "ingalunda" invändningsfria. Leifland tyckte inte att herrarna var naiva i sitt agerande efter Nordvietnam-bombningarna. Uttrycket naivitet hade han bara uttryckt vid ett speciellt sammanhang. Nämligen för att beskriva Palmes och Åströms "förhoppningar att i ett visst skede kunna hålla svenska massmedier på avstånd". Skedet skulle vara Nixons protest mot Palmes uttalande. Leifland hävdar istället för att kalla dem för naiva, att de inte riktigt förstod att Nixon och den amerikanska regeringen denna gång var riktigt upprörda, förbittrade och förolämpade. Författaren skrev också att han visst hade källor de bästa man kunde tänka sig – uttalande sätta på pränt av den då tillförordnade utrikesministern, utrikesministern och Nixon själv. Leifland hävdade också att Palmes budskap nummer två – sågs som en försvagning av det tidigare talet av amerikanerna. *Frostens års* författare tyckte till sist att det var konstigt om man var rädd för amerikanarnas reaktioner skulle bli omfattade, "att det kunde blivit värre", varför trodde man ens att man skulle få tillstånd en dialog och ett meningsutbyte med Nixon och hans administration.¹⁰³

Svenska Dagbladet hade ytterligare en artikel om boken den skrevs i juli av Thomas Gür. De två andra artiklarna hade skrivits i slutet av april resp. mitten av maj. Gür tyckte att boken var ett stycke väldokumenterad samtidshistoria. En svaghet med skriften var att den endast speglade den amerikanska synen på konflikten. Trots "bristen" var den oundgänglig för den

intresserade. Gür skrev om den massmediala uppmärksamhet som boken fått. En uppmärksamhet som gått ut på en passus i boken som talar om att den moderate politikern, Staffan Burenstam Linder, skulle ha påverkat amerikanarna att skjuta upp normaliseringen av relationerna mellan länderna genom att vänta med att låta den nyutnämnde ambassadören tillträda sin post i Washington. Detta för att de kunde vinna röster i valet 1973. Ett agerande som utrikesminister Lena Hjelm Wallén och bistandsminister Pierre Schori reagerat emot. De menade att det var ett handlade som aldrig skett förr i svensk politik. Den sjunde mars, hade Leifland själv i en "brännpunktartikel" visat på att socialdemokraterna vid många tillfällen varit samma andas barn och till och med "gjort avsevärt värre saker.". Gür ansåg för övrigt att krisen mellan länderna inte var något mer än realpolitiskt intressebevakande. Ett sedvanligt dubbelspel inom områdena politisk retorik och hemlig diplomati.¹⁰⁴

I Svenska Dagbladets artikel från tolfte maj 1997 svarade Leifland på Åströms påståenden. Han menade att Palme och Åström varit naiva i hänseende att de trott att de kunde hålla pressen på avstånd. I Dagens Nyheters artikel från tredje mars sa han dock i intervju att han tyckte att Palme och Åström var naiva i mer brett perspektiv. "Det förvånar mig fortfarande, och ännu mer sedan jag läst de amerikanska dokumenten, hur naiva Palme och Sverker Åström (då kabinetssekreterare i UD) var när de fått den där smällen från amerikanarna." Han sa vidare att Palme - Åström inte skulle förstått allvaret i amerikanarnas reaktion på den svenska kritiken.¹⁰⁵

Dagen därpå kom ytterligare en artikel i DN som tog upp innehållet i *Frostens år*. Den tog mest upp Staffan Burenstam Linder agerande, vilket som tidigare redovisat i samband med Svenskans artikel, gick ut på att påverka amerikanerna att vänta med att normalisera förbindelserna mellan länderna till efter valet. Detta för att påverka valet till borglighetens fördel.¹⁰⁶ Ytterligare en artikel om *Frostens år* kom ut DN i juli 1997. Artikelns författare, utrikesredaktör, Olof Santesson undrade i en sista kommentar i polemik mot Leiflands undran i fall någon fullständig verkligen skett från kris åren: "Men är, som han tror, opinionen verkligen påverkad av sammanstötningarna med USA?"¹⁰⁷

Arne Jarrick – Kärlekens makt och tårar. En evig historia.

Arne Jarrick, 1997, nybliven professor i historia vid Stockholms universitet är upphovsman till det mentalhistoriska verket – *Kärlekens makt och tårar*. I denna redovisas frågan om kärleken är evig eller endast en social konstruktion. Källorna som Jarrick använt sig av är

rättegångsprotokoll och skillingtryck från 1700-talet. En fasindelning om kvinnans sexualitet genom tiderna fick stort utrymme i boken.

Lennart Lundmark skrev om boken i Svenska Dagbladet. Han skrev med anledning av Jarricks fasindelningen av kvinnans sexualitet, att professorn verkar mena att ifall man använder sig av lösryckta citat från olika böcker genom tiderna, få belägg för vilken åsikt som helst. Enligt Lundmark var *Kärlekens makt och tårar* upplagd på ett intressant sätt i ett engagerande ämne. Det skulle också vara ett inslag i en vetenskaplig debatt mot de så kallade konstruktivisterna som menar att kön, kärlek, sexualitet och så vidare, endast är kulturella konstruktioner. Lundmark erkände att deras forskning har fört en hel del gott med sig. De hade enligt honom bland annat visat hur den så kallade vetenskapen snarare byggde på fördomar än förbehållslös forskning när det gällde könsrelaterade frågor. Artikeln menade dock att konstruktivisterna gått för långt och höll med i Jarricks kritik emot dem, men menade att kritiken emot dem gavs alltför stort utrymme.¹⁰⁸

Eva Kärfve på Sydsvenskan skrev en lång artikel om boken. Hon tyckte att boken var välskriven och underhållande i en diskussion som angick alla. Hon diskuterade också Jarricks genomgång av kvinnans sexualitet genom historien. Och verkade uppskatta Jarricks upplägg som menade att de faserna om kvinnans sexualitet inte vara så homogena utan gav uttryck för många olika uppfattningar. Bilden av 1800-tals kvinnan var mycket mer komplex än den syn som endast ville påvisa att hon endast var frigid, moralisk, avsexualiserad och utan begär. Kärfve hävdade att boken var ett gott betyg åt ett arbete inom vetenskapsteori och världsbild.¹⁰⁹

Anders Cullhed på DN tyckte att boken levde upp till den anspråksfulla titeln. Jarricks bok var betjänt ut av att han komplicerade bilden av kvinnans sexualitet genom historien. Den kunde också läsas som ett ”korrektiv” till Norbert Elias och Michael Foucaults utvecklingspessimism, då dessa såg att civilisationsprocessen var en utveckling mot en allt hårdare och förfinad manlig kontroll över kvinnan.¹¹⁰ Jarrick tror istället att vi går emot ett mer kärleksfullt och empatisk samhälle som är till gagn för båda könen.¹¹¹ Cullhed ansåg, med tanke på att författaren erkände den sorts feminism som analyserade könsbegreppet i termer av kulturella konstruktioner snarare än biologiska celler, underskattade ”ideologiproduktionens oförtröttliga manipulationer med verkligheten”.¹¹²

Arbetet Nyheternas Tore Borglund skrev att Jarrick berättar livfullt och värtaligt. Denne menade likt andra skribenter att om författarens syfte att ”varna för de kategoriska etiketterna” klistrade på tidens kvinnor. ”Medeltiden var inte bara sexualmörk, det viktoriaiska England inte bara viktoriaiskt. Det finns alltid motströmmar och motbilder.”¹¹³

Göteborgsposten och dess skribent Karl Erik Lagerlöf skrev också som det står i rubriken om ”Kärleken med stort K”. Var den kulturell konstruktion eller evig till dess väsen? Lagerlöf tyckte att det fanns hur mycket vittnesmål som helst som identifierar den eviga kärleken, ”som till sin kärna knappast kan vara enbart kulturbetingade”. Vidare ansåg artikelmakaren att konstruktivisterna verkar vara så enögda att de knappast ”är värda krutet” som Jarrick laddar emot dem. Lagerlöf var förundrad varför inte professor Jarrick använde sig av material från litteraturhistorien i stället för att leta upp några konsistorieprotokoll från 1700-talets mitt. ”Tänk bara på Höga visan, på Sapphos och Propertius dikter, på Abélard och Heloise, Petrarca och Laura, Shakespeares sonetter och tusen vittnesmål om förälskelser av olika slag, kärlekssjuka, svartsjuka, crimepassionel!”. Till sist kommenterade artikelskrivaren sin syn på civilisationsprocessen. ”Jag ville gärna tro att Jarrick har rätt, men tvivlar: dagens händelseförlopp inom politiken tycks inte spela denna utveckling i händerna.”¹¹⁴

Ulf Bjereld – Hjalmarssonaffären.

Hjalmarssonaffären är en bok som utkommit från forskningsprogrammet Sverige under kalla kriget. Ett forskningsprogram som har genomförts i samarbete mellan historiker i Stockholm och Göteborg. I denna uppsats har Marie Demkers bok *Sverige och Algeriets frigörelse 1954-1962* och Leif Leiflands bok *Frostens år* varit andra alster från detta forskningsprogram. Bjerelds bok handlar om den konflikt som för allmänheten blev känd i september 1959. Den svenska regeringen hade utestängt högerledaren Jarl Hjalmarsson från en svensk FN-delegation i New York. Händelsen har i historien fått namnet Hjalmarssonaffären. Förspelet till händelsen var att högerledaren varit öppet positiv till ett samarbete med Nato, samt tagit ställning emot ett statsbesök från Sovjetledaren Churstjov. Besöket blev sedermera inställt. Statsminister Tage Erlander och hans utrikesminister ville verka mer realpolitiskt, då risken fanns att man skulle försämra relationerna till Sovjetunionen. Åtta dagar senare efter det inställda statsbesöket var Hjalmarson utestängd från FN-arbetet. Landet hade fått vad man idag kallar en säkerhetspolitisk risk. Efter denna affär började en mer aktiv svensk utrikespolitik växa fram, tecken på detta var händelser som Algerietfrågan och Palmes kritik mot USA:s politik i Vietnam. Detta tror Bjereld berodde på att man inte längre behövde låtsas att man var enig om utrikespolitiken och därför vågade att föra en mer aktiv utrikespolitik.

Olof Santesson på Dagens Nyheter menade att man visste var Bjereld själv stod i frågan, nämligen på neutralitetens och alliansfrihetens grund så länge Ryssland står utanför ett samarbete med Nato. Santesson menade också att det var svårt att förstå vad nationalstaten Sveriges vara och ickevara hade att göra med ett eventuellt samarbete med Nato att göra. Eller rättare sagt, när Bjereld talade om detta ”var det svårt att hänga med”.¹¹⁵

Thomas Gür på Svenska Dagbladet kallade boken i rubriken för ”Ett försvarstal för en avslöjad statsminister”. Gür tyckte att ansatsen att ”dekonstruera” affären var intetsägande och blodfattig, som analys av politik. Storyn var intressant men som vetenskapligt alster verkade Gür inte vara nöjd och kallade boken för vetenskaplig abstraktion. Artikeln tyckte inte att viktiga politiska faktorer som prestige, hämndlystnad, lynnighet och opportunism och tredska fick plats i Bjerelds vetenskaplighet. Gür talade i artikeln också om frågan om Erlander varit ärlig emot det svenska folket i hans och den offentliga bilden av den svenska neutraliteten. Bjereld menar i boken att Erlander inte kan anklagas för att medvetet velat lura det svenska folket. Gür menade att Bjereld förde en semantisk diskussion om skillnaderna mellan lögn, osanning och undanhålla information, men att det inte rädde något tvivel att boken alltmör fick bilden av ett försvarstal för en ”avslöjad statsminister”.¹¹⁶

Sverker Åström följde upp Gürs artikel och polemiserade mot den neutralitetspolitikskommission som 1994 kommit fram till att Erlander skulle ha ljugit medvetet för det svenska folket om ett samarbete med Nato. Bjerelds bok skulle visa på att Erlander inte skulle ha gjort något sådant men att hans formuleringar varit felaktiga och onödiga. I fredstid skulle inte något samarbete ske med Västalliansen då det skulle strida emot neutralitetspolitiken. Åström menade att något sådant inte heller förekom. Syftet skulle ha varit att det svenska försvaret skulle ha ett bättre planeringsunderlag i fall Sovjet beslöt att gå till anfall. Den f.d. kabinetssekreteraren tyckte att kommissionen nu skulle känna sig ”rejält skamsna” för sina anklagelser mot statsministern.

Gür svarade i Åström redan samma dag i samma tidning. Han fortsatte att hävda att Erlander ljög och vill redovisa omständigheterna för detta: Sverige bestämde 1950 sig för att inte vilja samarbeta med någon stormaktsallians men att man byggde försvaret för att underlätta för ett sådant i krigstid. Erlander skulle sedan 1959 kategoriskt ha tagit avstånd för något som helst samarbete. Samma år hade han krävt svar från Hjalmarsson ifall han höll med honom i frågan. Erlander skulle ha talat emot bättre vetande. I Gürs öron lät detta som en ren lögn och menade

vidare att Bjerelds händelsekedja luktade "advokatyr"- halvsanning lång väg. Då han inte beskrev förloppet rätt i dess mest kontroversiella del.¹¹⁷

Stig Hansson & Lars-Åke Augustsson – Maoisterna.

Maoisterna handlar om den maoistiska rörelsen i Sverige. Bok är skriven av "några som var med" och vill utgöra en uppgörelse med denna rörelsens mindre trevliga sidor. Hanssons och Augustssons skrift bygger till stor del på intervjuer med dåtidens likasinnade och ger utrymme till många av vänstergruppernas interna strider.

Per Tedin skrev om boken i Sydsvenska Dagbladet. I artikeln skriver han att personkulten inom rörelsen var utbredd och att varje beslut som fattades i Moskva eller Peking försvarades lidelsefullt. Han tyckte att diskussionerna ibland närmar sig parodiska uttryck, när bombasmer som idag har högt underhållningsvärde ofta uttalas i boken. "Men då var det knappast så." Tedin fick intrycket av författarna vill framställa Sveriges maoister som harmlösa "världsförbättrare" som efterklokt nu ser på de totalitära systemen i Kina och Sovjet och kan erkänna att de hade fel i vissa frågor.¹¹⁸

"Maos svenska scouter" kallade Göran Rosenberg, Göteborgsposten, sin artikel om *Maoisterna*. Rosenberg skrev att författarna flaggar för öppenhet men sedan raskt istället ägnar sig och nostalgi, detaljer och närsynt ältande av interna konflikter. Vidare tyckte att han att boken vill göra maoiströrelsen i Sverige mer intressant än andra vänsterrörelser. "Boken formar sig snart till ett äreminne över den svenska maoismen." Författarna verkade inte själva gjort upp med vad rörelsens ideal egentligen stod för. Det sista kapitlets bärande paroll att det är rätt att göra uppror visade på denna uppfattning. Rosenberg undrade om detta påstående verkligen är sant. Vissa av de intervjuade i boken försökte fortfarande försvara Maos folkmord med att det var för "alla människors lycka" till skillnad från nazisternas som dödade för en ond sak. Boken verkade mena att de svenska maoisterna var en form av vilseledda socialdemokrater alltför rotade i folkhemmet för att sluta att kompromissa. Kompromissen som de så ofta själva fördömde. En patetisk bok om människor som fortfarande inte vågar ta ansvar för sitt eget misslyckande var Rosenbergs slutkläms budskap.¹¹⁹

Aftonbladets skribent var Sisela Lindblom. Hon drömde sig till början bort till spionthrillers värld och med stort intresse följde hon med i början av *Maoisterna*. En bok som hon tyckte var klar och pedagogisk. Författarna ställde sig frågan hur de så utan tvekan kunde anamma Kinas program. Svaret blev att det var empati och ett vidgat perspektiv på tredje världens

problem, samt ett ”glödgat” hat mot imperialismen som fick dem att vilja tro på Maos läror. I fall Lindblom till en början var positivt inställd till boken tyckte hon snart att Augustsson och Hansén snart brast i konkret självkritik. ”De kunde lämnat ’vi och världen’- perspektivet och istället vågat se sig själva i ett mindre sammanhang.” Och ställt sig frågan vad som drev dem mer än idealism.¹²⁰

Arbetet Nyheternas recensent Lennart Bromander hade en mer positiv rubriksättning. Nämligen: ”Sympatisk bok om kinadyrkarna.” Förutom sympatisk var den enligt Bromander också förnuftig och hade en god blick både för det positiva och negativa i rörelsen. Kritiken mot författarna var att de inte borrhade tillräckligt djupt i sina frågeställningar och att det fanns tidshistoriska och psykologiska frågor som någon borde ta sig an med ”vetenskapliga metoder och forskarenergi”.¹²¹

Sydsvenskans Eva Ström undrade hur några så intelligenta ungdomar kunde lura sig själva. Hur de med kritisk blick kunde granska sitt eget samhälle men helt blunda för missförhållanden i Kina och Albanien. Hur de som gjorde uppror mot ett stelbenta auktoriteter bli offer för en auktoritetstro som Maoismen. Hurfrågorna fortsatte att staplas på varandra, till hon klargjorde att författarna aldrig ger några svar på dessa frågor i *Maoisterna*. De hade helt enkelt misslyckas med att skildra vad som lockade dem och andra att gå med i rörelsen. Ström trodde att lockelsen utgjordes av ungdomlig idealitet och en känsla av att vara med i ett avgörande skede i historien. Då skribenterna misslyckats att ställa och svara på väsentliga frågor blev boken inte mer än en gråmelerad nostalgitripp. Avslutningsvis menade hon att läsningen av skriften bara gjort rörelsen än mer gåtfull.¹²²

Herman Lindqvist – Historien om Sverige. Gustavs dagar.

Gustavs Dagar är den sjätte boken i Lindqvists serie om den svenska historien. Boken tar upp just Gustav III :s dagar från det han blir kung 1772 tills hans död 1792. Boken tar givetvis upp striden mellan adel och kungahus, de framväxande upplysningsidéerna, kända svenskar från tiden men framför allt Gustav III:s egna liv och leverne.

Aftonbladets Nils Granberg tyckte att Lindqvist berättartempo var högt och att stilen var journalistisk. Rubrikerna kunde dock kännas opassande och pressande för kvällstidningens skribent. Boken var späckad med krig, intriger och strid mellan kungahus och frälset det ena året och kungahus och riksdag det andra.¹²³

Expressens Per Svensson tyckte att Lindqvists stil liknade ett kvällstidningsreportage. Ett reportage som lockar till fortsatt läsning. Stilen var också gångbar i en massmedialt konkurrensutsatt tid. Svensson ansåg ändå att Lindqvist fortfarande sätter kungarna i förgrunden och att Gustav den III var en tacksam kung att jobba med. ”Hans liv kan komprimeras till en våt murvelldröm”. Expressens skribent blev dock besviken på Lindqvist karaktäristisk över upplysningskungen. ”Märkligt osexigt och blodlöst.” Han undrade därför om han tagit intryck från kritikerna, då han till exempel inte gör något nummer av kungens påstådda homosexuella laster. Därför var *Gustavs dagar* ett genrebrott: ”Fakta i all ära, men där jag vill läsa Lindqvist sitter en portion snuskig fantasi aldrig fel”.¹²⁴

Tore Borglund, Arbetet Nyheterna, tyckte att epoken var som att gå rakt in i en smaskig såpopera. ”Tättbefolkad på skojare, dårar och snillen”. Han tyckte till skillnad från föregående skribent, att allt som ska vara med i en Lindqvist bok fanns med. Borglund skrev att historiker antingen brukar tycka om eller illa om ”tjusarkungen”. Lindqvist valde dock enligt journalisten att vara nyanserad. ”Hela sitt liv förväxlade Gustav drömmarna med verkligheten, illusionerna med livet.” Detta citat var enligt Borglund en lyckad formulering i en lyckad bok.¹²⁵

Göteborgsposten låg bakom den längsta recensionen om *Gustavs dagar*. Recensionen var skriven av Sune Öberg. Han skrev att, visst berättar Lindqvist om folket, om hungersnöd, storskiftet, kyrkans handlingar men att allt detta får mest bilda ”en diffus bakgrund”. Öberg menade att den propagandistiska iveren var dämpad till förmån för att vara neutral där historikernas bakgrund gick isär. Öberg förmodade att om någon i framtiden skulle göra om Lindqvist bedrift att skriva ett översiktsverk om vår historia skulle ”ljuset riktas mot medborgarna och de styrande skjuts från centrum och framställs som de tärande och livsfarliga potentater de faktiskt var, före demokratin.”¹²⁶

Nittonhundranittioåtta

Arvid Lagerqvist och Thorbjörn Fälldin - En bonde blir statsminister.

En bonde blir statsminister är en intervjubok med Thorbjörn Fälldin. Denna tar upp minnen ur Fälldins långa politiska karriär; belyser hans olika ställningstaganden och hans grundläggande värderingar, hans roll som ledare för den första borgliga regeringen på 44 år och hans starka övertygelse emot kärnkraften. En kärnkraft som var med hans egna ord var "politisk dynamit" inom det borgliga blocket, då Moderaterna och Folkpartiet var för kärnkraft medan Centern var emot. Intervjuboken tar också upp den dåliga personkemin som präglade relationerna mellan Fälldin och Olof Palme.

Bertil Månsson på Arbetet Nyheterna tyckte att det kunde kännas en smula passé att ännu en gång läsa om Fälldin. Anledningen till detta tycke var att en liknade historia berättas av många andra till exempel boken *Fälldin* av Björn Elmbrandt. Månsson ansåg ändå att "vi" fick förnimma en hel del om hur bonden Fälldins erfarenheter formade statsministern Fälldin. Envisheten var bl.a. en av de egenskaper som kommit båda till nytta och last i Centerledarens karriär. "Vi" fick också dela Fälldins känslor i en rad avgörande ögonblick på 70-talet och 80-talet. Han skulle till exempel fortfarande vara tjurig över hur partiet uppträdde när de avsatte honom efter valet 1985. Boken var ett stycke nutidshistoria "för alla som friska upp minnet av det politiska spelet under tre händelserika decennier."¹²⁷

Några månader senare följde Bo Bernardsson upp med en intervju med Fälldin i tidningen. I den framgick intressanta saker som att han aldrig ställt upp för den otyglade kapitalismen, men att den privata äganderätten var något som var något av en helgd. Han berömde de SSU:are som under tiden efter Ådalskravallerna vågade stå på barrikaderna för att skapa ett bättre samhälle med demokratiska medel. Fälldin gillade Per Albins mission för att skapa jordbruk och egna hem till så många som möjligt, men blev sedan missnöjd när med att den nya bebyggelsen i de framväxande tätorterna skulle produceras i samhällets regi. Något som aldrig Fälldin kunde förstå. "Varför ville man inte längre medverka till att så många som möjligt blev egendomsägare?" Vänstervridningen hos socialdemokraterna ledde till att Centern kom att liera sig med den övriga borgligheten, även om Fälldin själv aldrig hade mycket till övers för den bolagshöger som hans far lidit så mycket av uppe i Norrland.¹²⁸

Universitetslektorn i historia vid Roskilde universitet, Håkan Arvidsson, skrev om boken i Svenska Dagbladet. Han var inte överdrivet förtjust i boken men tyckte ändå att boken hade sina förtjänster. Ambitiös då den strävar efter ge en helhetsbild av personen Fälldin.

Intervjuboken hade fördelar gentemot memoaren då den inte präglas i lika hög grad av selektivitet och tillrättaligganden. Intervjuaren kunde dock inte höja den personliga tonen. Verket innehöll klargöranden på en del avgörande punkter. Fälldin var fast i tron på att den privata äganderätten utgjorde förutsättningen för varje gott samhälle, vilket stärkt samarbetet med de övriga borgliga partierna. Lagercrantz bok förstärkte intrycket av att Fälldin var idépolitiker snarare än en resultatpolitiker, men han lyckades många gånger överbrygga princip- och realpolitik. Boken var dock oklar i frågan om kärnkraften. Hur stor var oenigheten och förstod Fälldin vidden av denna brist på samstämmighet. Arvidsson tog upp olikheterna mellan Olof Palme och Fälldin. Den dåliga personkemin som utgick i att de var helt olika personer, hade helt olika bakgrunder och livssyner. ”Palme var blixtrande snabb, intellektuellt tränad för inte säga världsvan, medan Fälldin var eftertänksam intill långsamhet, självlärd och socialt besvärad av stora sammanhang som Palme älskade.” Fälldin utsattes också för förtalskampanjer mycket på grund av att han inte lyckades med att lösa frågan med kärnkraften, att trots att han var starkt emot energikällan så bidrog han till att Barsebäck 2 startades. Arvidsson hävdade att ingen kunde förneka att Centerledaren hade en stark tro på sina idéer, att idékampen var demokratins största drivkraft.¹²⁹

I Expressens förde Barbro Hedvall pennan med anledning av Fälldins bok. Hon skrev att den f.d. statsministern med anledning av den pågående valkampanjen 1998 tyckte att det var för mycket partier i politikens mittfält. Det hade han redan tyckt 1970, då han velat slå ihop folkpartiet och centern till ett enda parti. Vilket nästan var på väg att lyckats, Centerledaren hade med sig nyckelpersonerna till en sammanslagning med inte hans eget parti. Fälldin hade missbedömt sitt eget folk, något som präglat hans ledarskap, och lett till att han inte längre vågade lita på sina instinkter.¹³⁰ Bokrecensionen i Expressen hade Staffan Thorsell haft hand om några veckor tidigare. Artikeln tog bland annat upp Fälldins och Palmes kroniska dåliga personkemi. Fälldin var fortfarande efter 20 år irriterad över socialdemokratens nonchalans. Thorsell tyckte sig märka att Thorbjörn Fälldin var ”omåttligt stolt över bokens titel: En bonde blir statsminister.”¹³¹

Göteborgspostens Sune Örnberg undrade om det längre fanns plats för en politiker av Fälldins typ. En person som kan betraktas som väljarnas like. Centerledaren behandlades ofta nedvärderande av journalisterna. Han framställdes helt enkelt av som en tönt. En nedlåtenhet från deras sida mot honom som höll i sig under hela hans karriär. Olof Palme delade journalisternas nedlåtande syn på Fälldin enligt Örnberg. Valnederlaget mot Fälldin

såg Palme som en förödmjukelse. Hans sätt att vara var motsatsen till Fälldins, något som den sistnämnde utnyttjade till sin fördel. Palme vann debatt efter debatt men Fälldin vann väljarnas förtroende och ofta deras röster.¹³² Fredrik Tenfält hade också skrivit en blänkare i GP om Lagercrantz bok. Den tyckte att det var synd att det rika stoffet endast blivit en bok. Verket var något magert, men att författaren lockat fram människan Fälldin och hans karriär. En bedrift som hette duga när det gällde att beskriva en person som var noga med att hålla borta sitt privatliv från offentlighetens ljus.¹³³

Göran Hägg på Aftonbladet tyckte inte att Lagercrantz opus var speciellt fängslande. ”Allt har varit trevligt. Alla är snälla. Den enda som inte är trevlig är Palme. Men förmodligen är Thorbjörn så här: ”Ärlig, långsam och absolut humorfri.” Och Hägg fortsatte: ”Tänk att ha varit Sveriges statsminister, i så många år, mött världens stora, rört upp såna känslor – och ändå inte ha sett eller ha något av intresse att berätta!”¹³⁴

DN:s kultursida berömde Lagercrantz och andra som lyft fram Fälldin i olika verk. Artikeln tyckte att Centerpartisten varit som en nedlagd busslinje. Nästan helt raderad ur svensk politisk historia. En bonde blir statsminister tillförde inte mycket nytt, kändes som ett ibland som ett långt inslag i dagens eko. Verket var dock rakt igenom spännande och gav förståelse hur långt åt höger den politiska debatten förts på 20 år. Thorbjörn Fälldins mest betydande politiska arv verkade enligt DN vara att vi besparats från ett innehav av ett kärnkraftsprogram av Frankrikes storlek.¹³⁵

Bengt Jangfeldt – Svenska vägar till S:t Petersburg.

Jangfelts *Svenska vägar till S:t Petersburg* är en person- och kulturhistoriskt verk som följer personer med olika svensk anknytning liv och leverne i den forna ryska huvudstaden. Boken hade byggts upp med hjälp av olika arkiv och tar sin början redan då staden grundas 1703. Det kan påpekas att svenskarna i Svenska vägar till S:t Petersburg allt som oftast hade finlandssvenska rötter.

Magnus Florin skrev om verket i Expressen. ”Mycket är tankeväckande och extraordinärt i denna bok.” Främst tänkte Florin på Gustav III: s besök hos sin kusin Katarina den stora år 1777. Recensionen tyckte att verket snart bytte skepnad till en rad personliga porträtt över 1700 och 1800-tals människor som verkat i S:t Petersburg.¹³⁶

”Ingela Lind samtalar med August-pristagaren Bengt Jangfeldt om svenskarna i det gamla S:t Petersburg.” Så stod det i underrubriken till när Dagens Nyheter uppmärksammade verket och

författaren. Lind tyckte att Jangfeldt var en värdig Augustprisvinnare och att boken var en rik och dramatisk berättelse i ett roligt utförande. Jangfeldt berättade under samtalet att det kosmopolitiska arvet som "svenskarna i S:t Petersburg var en del av" förnekades efter Sovjetstatens bildande. "Svenska namn och företagshistorier utplånades." Ett praktexempel var bröderna Nobels oljeimperium som stod för 25 % av oljeproduktionen i Ryssland.¹³⁷ Givetvis hade Dagens Nyheter efter vana en vanlig bokrecension av verket, vilken var skriven av samma Ingela Lind. Lind menade att verket var för komprimerat för att sträckläsas, hon rekommenderade därför att ha sidolitteratur som Södergran, Gogol och Dostojevskij vid sidan av Svenska vägar till S:t Petersburg. Denna litteratur behövdes för att ställa det "förlamade ryska mot det välansade europeiska" som de svenska företagen utmärktes av.¹³⁸

Matti Klinge, professor i historia vid Helsingfors universitet, skrev en grundlig artikel om *Svenska vägar till S:t Petersburg* i Svenska Dagbladet. I den berömde han att Jangfeldts vackra och stimulerande bok visar på hur viktig den forna huvudstaden varit i sin historiska attraktionskraft. Klinge påpekade dock att författaren inte fullständigt reder ut på vilket sätt personerna i hans bok var svenska. "Han försöker" dock. Klinge utför själv en fullödig förklaring i recensionen. Vilken i korthet ville förklara att de svenskar som Jangfeldt skriver om i hög utsträckning främst hade anknytning till Svenska Finland före 1809, Ryska Finland fram till självständigheten och Finska Finland efter den." Klinge skrev att saken var svår för den som inte var inne i "mångkulturalismen."¹³⁹

Göran Lundstedt på Sydsvenska Dagbladet tyckte att Litteraturalstret var "överdådigt" illustrerat. Jangfeldts krönika var också mycket rikt underbyggd. Vilken kunde stödja sig på otryckta källor ur privata arkiv. Därför var boken "en guldgruva för historiskt och personhistoriskt intresserade."¹⁴⁰

Aftonbladet hade en kort notis skriven av Lennart Bromander om verket. Vilken tyckte att Jangfeldts skildring av kommunisternas vettlösa förstöring av materiella värden och mänsklig kompetens var en kuslig läsning. Förutom det ypperliga bildmaterialet inflickades "den fylliga" texten av intressanta brev och dokument.¹⁴¹

Niklas Qvarnström, GP, hyllade också boken. Han skrev att resultatet av boken blivit en "mosaik av utomordentligt pedagogiskt slag". Den var en fullkomlig lärobok i svenskrysk historia och rörde sig om ett historiskt arbete i tvärvetenskaplig och god humanistisk anda.¹⁴²

Johan Norberg - Den svenska liberalismens historia.

Den svenska liberalismens historia är ett idéhistoriskt verk, men innehåller också en hel del politisk historia. Verkets syfte är inte att teckna folkpartiets eller någon rörelses historia, istället försöker den att följa de som följt liberalismens grundidéer i Sverige, från dess intåg till idag. Folkpartiets socialliberala hållning anses hamna utanför dessa ramidéer. Dessa principer först istället främst fram hos de som vi dag kallar nyliberaler.

Filosofie kandidaten och frilansskribenten Per-Olof Bolander skrev om Norbergs opus i Svenska Dagbladet. Han hävdade att Norbergs historik hade "karaktären av uppgång, triumf och fall." 1800-talets mitt hade varit höjdpunkten för den "strikt" liberalismen. Under 1900-talet hade denna "strikt" idé alltmer urholkats, först av liberalerna själva och sedan givetvis av de mer samhälls- och statsvänliga socialdemokraterna. Norberg som själv tror på nyliberalismens goda kraft för samhällets medborgare var enligt Bolander mer läsvärd när han fick skriva om de som trodde på idéerna än när han skrev om dem som var emot den strikt liberalismen. Norberg som inte hade så mycket till övers för de urholkare av idéerna som han tyckte socialliberalerna var mötte hos Bolander en polemiker. "Socialliberalismen var inte ett förräderi mot liberalismen utan en nödvändig kompromiss mellan dålig ideologi och politisk realism." Norbergs bok ansågs ändå vara värdefull och stimulerande om vad "som i grund och botten ändå är en befängd idé."¹⁴³

Författaren själv, skrev också en artikel i Svenska Dagbladet. Norberg menade i denna att de politiska titlarna som socialdemokrat, vänster, men framför allt liberal hade fått en mer och mer svårgripbar betydelse. Han menade att titeln skymde vad man egentligen tyckte och att det var lättare att helt sonika tala om sitt "egna" politiska program. Författaren belyste ett roandeintressant exempel från USA. Anhängare till Roosevelts utbyggnad av staten och hans New deal program hade börjat använda sig av ordet 'liberal'. Det fick en positiv klang och personer som närmast var socialister eller socialdemokrater började kalla sig för liberaler. Följden av detta har idag blivit att när man talar om liberaler i USA är det synonymt med socialdemokrater. Därmed har det uppstått en politisk språkförbistring mellan USA och Europa. Norberg tog till sist ton om sin egen bok. Han skrev att förkämpar för socialliberalismen som Staaf, Hedin och Ohlin gått på tvärs mot den renodlade liberalismen då de kämpat för statliga enhetslösningar.¹⁴⁴

CH Hermansson, den förre detta partiledaren (1964-75), för vänsterpartiet kommunisterna (VPK), vilka idag tappat k och kallar sig för Vänsterpartiet förde pennan om *Den svenska*

liberalismens historia i Expressen. Den f.d. partiledaren ansåg att Norberg hade problem att definiera liberalismen, men att begreppsförklaring till sist blev: "Liberalism innebär idén att individen bör leva i frihet från statsingrepp." Hermansson tyckte att boken var en välskriven exposé. Han kom dock med två anmärkningar; att de liberala idéernas utveckling skildrades som ett slags självgående motor och att det inte fanns ett ord om frihet också från kapitalistisk utplundring.¹⁴⁵

Boken debatterades också på Expressens ledarsida. Där PM Nilson skrev. Han tyckte att ordet liberal knappast hade någon lyskraft i samtiden. Han kommenterade Norbergs profetior om den renodlade liberalismens pånyttfödelse: "Johan Norberg är hoppfull om dess renässans." "Det är inte jag."¹⁴⁶

Mats Linder på Svenska Dagbladet kommenterade uppståndelsen kring Norbergs bok. Där menade han att ifall man kunde svälja bokens negativa syn på staten kunde man ta del av en kompetent berättad historia. Linder menade att synen på den starka staten präglade dagens europeiska samhällsdebattörer. Det märktes enligt Svenska Dagbladets skribent i den nyss redovisade PM Nilssons ledare i Expressen. Men också på DN:s ledarsida, där dess ledare Johannes Åman ansåg att Norberg 'inte skrev illa', när han menade bra. Åman och Nilsson delade helt enkelt inte Norbergs syn på vilken sorts liberalism som var den bästa. Åman var inte heller positiv till diskussioner om vilken sorts liberalism som var den bästa eller mest renläriga.¹⁴⁷

Henrik Bredberg var Sydsvenskans penna. Bredberg ansåg att Norbergs alster var välgörande läsning för den som tror att liberalismen har "segrat ihjäl sig" och saknade uppgifter i samtiden. Artikeln, märkte likt andra recensioner om boken, att Norberg var kritisk emot socialliberalismen. Talet om denna riktning var onyanserad och Bredberg menade att också den "klassiska liberalismen" skulle ha kunnat motivera statliga ingrepp.¹⁴⁸

Arbetet Nyheternas Johan Olofsson skrev att nyliberalismen firat ideologiska triumfer på senare år. Olofsson ansåg att "DET AVGÖRANDE" problemet med Norbergs framställning är att idédebatten aldrig relateras till samhällsutvecklingen och att idédebatten lyfts ut från sitt tidsmässiga och samhälliga sammanhang. Problemet gjorde att teserna i boken förfelades. Dessutom var bilden av liberalismen i boken inte förenlig med tidigare historisk forskning. Både bilden över dess utveckling på 1800- och 1900-tal kunde ifrågasättas. Boken kunde

kritiseras på ytterligare punkter men var ändå läsvärd och stimulerade det politiska samtalet.¹⁴⁹

Sven-Erik Larsson – Bertil Ohlin. Ekonom och politiker.

Bertil Ohlin, Ekonom och politiker är en biografi om ekonomen, partiledaren och nobelpristagaren Bertil Ohlin. Den beskriver hans framgångsrika karriär som ekonom, vilket han blev Professor i redan vid 25 års ålder. Hur han sedermera sadlade om till politiken och snart, 1944, tog över partiledarskapet för folkpartiet då det största borgliga oppositionspartiet. Ett ledarskap som varade i 22 år. Ohlin kom aldrig att lyckats få till något maktskifte och bilda någon egen regering. Han var dock handelsminister i samlingsregeringen under 2:a världskriget. Bertil var en av de mest tongivande oppositionspolitikerna under hela efterkrigsperioden.

Hans Bergström, 1998 Chefredaktör på Dagens Nyheter recenserade hans föregångare på posten som chefredaktör, nämligen Sven-Erik Larsson. Efter år av ytliga hafsverk till biografier tyckte Bergström var *Bertil Ohlin* var en representant för motsatsen. Bergström hyllade kollegan för att lyckats skriva boken med ovanlig förmåga för statsvetenskapliga grepp och med den politiske kommentatorns känsla för politikens logik. Störst värde i boken var Larssons analys av vilka faktorer som utmärkte Ohlins politiska tänkande: Friheten, tryggheten och tillväxten, samt att skapa harmoni mellan dessa. Bergström tyckte att Ohlins påverkanskraft på politiken varit stor, men det skulle nog ha varit hälsosamt för Sverige ifall han fått vara statsminister några år.¹⁵⁰

Svenska Dagbladets Lennart Berntsson tyckte att den förre chefredaktören skrivit en ”utomordentligt gedigen och läsvärd biografi”. Den hade t.o.m. ”alla möjligheter att bli en klassiker.” Skildringen gav liv och konkretion åt ett alternativ till den politik som den förts av Erlanders män och kvinnor. Berntsson läste boken och undrade varför egentligen den tidige vänstermannen Ohlin till sist blev Folkpartist. Svaret låg förmodligen i hans uppväxt. Något som man inte fick grepp om i biografien var privatpersonen Ohlin. Biografien var dessutom inte helt invändningsfri. En viktig sak som man i förbifarten förstod var att det ”nutida pratet” om släktskap mellan svensk social ingenjörskonst och nazism var ”kvalificerat strunt.”¹⁵¹

Göran Hägg på Aftonbladet ställde sig inte in sig i ledet utan skrev att boken inte var någon roligt skriven bok. ”Men å andra sidan var Ohlin inte heller någon lustigkurre.” Trots Larssons tydliga ambition att teckna ett äreminne, bekräftade boken det infama porträtt av en

humorfri streber som Ohlins forne vapendragare Tingsten gav i sina memoarer. I boken framgick det att Ohlin hade köpt till en riksdagsplats 1937. ”Detta är vad jag kan förstå en politisk skandal.” Skrev Hägg.¹⁵²

Lars Herlitz professor i ekonomisk historia vid Göteborgs universitet undrade i stadens stora dagstidning, Göteborgsposten, om engagerade anhängare ska skriva dess biografier. Förståelsen kunde enligt Herlitz bli för stor, ”Men kärleken är ju också blind, ibland”. Främst kom detta fram då Larsson försöker teckna en bild av att Ohlin och folkpartiet kämpat för en enkammarriksdag mot sossarna. Tvåkammarriksdagen hade länge verkat maktkonserverande för de sistnämnda. Men de facto hade faktiskt det förra systemet också en positiv effekt också för borgarna. De enda som varit lidande var kommunisterna. När kommunisterna blev politisk rumsrena med CH Hermansson fann Erlander för gott att verka för en enkammarriksdag. Professor Herlitz redovisade också de nya källor som Larsson använt sig av; nämligen Ohlinarkivet och partisekreteraren Olle Dahléns anteckningar.¹⁵³

Mikael Löfgren på Dagens Nyheter menade biografien *Bertil Ohlin* och Larsson viktigaste påminnelse med boken var att Ohlin och resten av borgligheten ständigt fanns med som viktig kraft vid sidan av Erlanders socialdemokrater. Efterkrigstiden var ingen ”sprickfri monolitisk epoka!” Något som man inte får glömma bort när man skriver historien efterhand.¹⁵⁴

Sydsvenskans Håkan Arvidsson menade att Larsson gjort ett ambitiöst försök att ge en sammanfattande värdering av Ohlins politiska insats. En paradox som Arvidsson framhöll var att många av folkpartiledarens idéer erövrade socialdemokratin men att han aldrig erövrade själva regeringsmakten. ”Därför har Ohlin blivit en av det moderna Sveriges delvis osynliga och bortglömda arkitekter.”¹⁵⁵

Bertil Ohlin rönt också uppmärksamhet på Expressens ledarsida. Personen bakom ledaren var Barbro Hedvall. Hon försökte måla ut en bild av att Ohlin led som politiker av att han hade en akademisk bakgrund. Analysen och den kritiska distansen blev ett handikapp. Ohlin hade svårt att komma till ett avgörande, han visste inte att nu var det dags att handla. Hedvall tyckte att det må hända var svårt att dra exempel från folkpartiledaren om kunskapen och politiken. Hon skrev ändå att demokratin inte tar hänsyn till det som är kunskapsligt rätt. I demokratin gällde det istället att fånga människors önskningar. Samt att fånga dem i rätt ögonblick.¹⁵⁶

Heléne Lööw – Nazismen i Sverige 1980-1997. Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna.

Lööws 500 sidiga verk är ett vetenskapligt försök att beskriva den "rasistiska undergroundrörelsen". Eller som det förespeglas i titeln, dess musik, myter och riter. Materialet till boken har hon fått från arkiv, närvaro vid möten och intervjuer av aktivister. Det är aktivisterna som står i fokus i boken. Historiker Lööw försöker inte att förklara eller att komma med moraliska tillrättavisanden av deras åsikter.

Ove Sernhede Docent vid institutionen för socialt arbete i Göteborg undrade i en recension i Göteborgsposten hur "man förklarar de rasideologiska gruppernas framväxt och expansion." Enligt Sernhede förde Lööw ingen diskussion om rörelsens attraktionskraft eller vilka sociala skikt som drogs till extremhögern. Intervjuerna visade på ett mönster av människor som längtar efter en gemenskap, grupptillhörighet och en mening med livet. Docenten såg likheter mellan new-agerörelsen och den högerextrema rasideologin. De användes sig båda av kvasifilosofiska resonemang. Intervjuerna gav också uttryck för ett bottenlöst hat och identifikation med själva ondskan vilken kombinerades med en tro att vara utrustad med speciella gåvor ämnad för vissa uppgifter. Historievetenskapen kunde enligt Sernhede inte ensam kunna forska fram sanningen bakom rörelsens framväxt. Vad som behövdes var mångvetenskaplig forskning. Boken var fri från moralisk "panik". Det vill säga Lööw lade inte in några egna ståndpunkter eller reflektioner. Något som Ove Sernhede tyckte var nödvändigt för att kunna bemöta rörelsen politiskt och intellektuellt.¹⁵⁷

"Det är när människor isoleras, kommer ifrån och börjar misstänka varandra, som fascismen får utrymme och kan växa sig stark." Det var Mats Deland på Aftonbladet som var rädd för vårt samhälles kollektiva "ensamhet" kunde leda till. Gång på gång fick han sådana tankar när han läste Lööws bok. Boken var deprimerande läsning. "Så mycket ångest, förtvivlan och socialt utanförskap omvandlat till hat." Deland filosoferade vidare och undrade hur extremhögern åter växt sig stark. Lööw hade inspirerats av religionsvetare i sin förklaring. Dagens nazister verkade tillhöra ett slags trossamfund. Debuten i rörelsen var ett slags frälsning. Men medan trossamfundet var relativt harmlösa var denna starkt präglad av hat och våld. Deland tyckte att det var dåligt att Lööw avstod ifrån moraliserande, läsaren kunde få intrycket att hon accepterade nazisternas ståndpunkter. Detta var bokens största svaghet. En annan sådan var att den var svår att hänga med i och dessutom svårläst. Bortsett från Delands kritik tyckte han att det var det ett viktigt arbete, både som standardverk och tidsdokument.¹⁵⁸

Göran Greider, flitig debattör i pressen kände att han steg ner i: "värld av hat, frustration, våld, homofobi, antisemitism – en skräckkammare för seklets sjukaste idéer" när han läste Lööws tidsdokument över den unga naziströrelsen. Greider kom till tals i DN. Där menade han vidare att boken torde bli ett standardverk. Artikeln undrade, på tal om varför inte Lööw la in sina egna reflektioner, om hon var rädd för att sabotera sina kontakter till sina nazistiska intervjuoffer. Greider undrade om samhällets unga människors stora generella meningslöshet kunde förklaras med ett konstant ideologiskt underskott i samhället. Allt tal om individen hade krossat ideologier som hyllade kollektivet som kraftkälla för människan att lösa diverse konflikter. *Nazismen i Sverige* och andra upplysande verk borde läsas av vanligt folk, lärare, journalister. Greider undrade dock om det räckte om man inte fick bukt med ungdomsarbetslösheten.¹⁵⁹

Svenska Dagbladet hade en intressant artikel skriven av Håkan Arvidsson med tanke på Lööws historieverk. Han filosoferade också om de skadliga sidorna av samhällets individualisering. De civila naturliga samlingsformerna hade försvunnit ur det moderna samhället och alla våra institutioner gjort många människor ensamma. Arvidsson kunde inte förtränga att nazimens återfödelse hade göra med vårt samhälles historielöshet.

"Sedan decennier har vi förskjutit historien så till den grad att den inte längre har en självständig plats i vår skola. Vi har och vi lever fortfarande i den vanförställningen att inga lärdomar finns att hämta ur det förflutnas erfarenheter."

Vidare skulle vi inte slå oss på bröstet och tro att vår tid var den bästa av tider. De informationskampanjer som startat 1997-1998 skulle inte var nog för att "täta de hål som slagits i vårt kollektiva historiemedvetande av 30 års huvudlös skolpolitik."¹⁶⁰

Örjan Abrahamsson på Göteborgstidningen ansåg att Lööws bok var skrämmande men också tröttande på grund av detaljrikedomen. Tre lärdomar gick dock att dra från *Nazismen i Sverige*: Dagens nazister skulle vara sofistikerade – inga råa sällar. Potentiella avhoppare från rörelsen måste hjälpas av samhället. Splittringen nazisterna skulle vara stor och ärligt talat var de inte större till antalet än lyrikvännerna.¹⁶¹ Hur många dessa var till antalet fick vi inte svar på i artikeln.

Magnus Haglund på Expressen blev både drabbad och förbryllad av Lööws bok om nazismen. Verket var fullt av fakta men en "stigande osäkerhet om sanningshalten och verklighetsförankringen" uppstod. Bokens repetitiva upplägg gav ett okoncentrerat intryck – Haglund föreslog omredigering – men snart blev de språkliga svagheterna till något av en

poäng. ”Ett drag av textkollaps, nazistideologin blir en mental snarare än en materiellt politiskt sfär.” Också Haglund funderade över välfärdstatens tomhet, och kände en stigande osäkerhet inom snart alla samhällssektorer. Haglunds tankar gick till hollywoodproduktionen *Seven* – till suggestiva scener som visade seriemördarens inre förvriddning.¹⁶²

Sydsvenskans skribent David Andersson undrade över nazisternas kroniska kult över förlorare i historien. Som Karl XII. Dessa som alltid syntes gå mot ett förutbestämt nederlag. Det gick inte alls ihop med en annan del av nazismens ideologi, naturens lag, den starkes rätt att förgöra den svage, vilken härstammande från socialdarwinismen. Andersson skrev ” Den nazistiska ideologin är alltså mycket mer komplex än den ofta framställs” Mycket mer underlig och orimlig tänkte undertecknad. Ett verk som lyckades tränga länge in i den nazistiska föreställningsvärlden än Helene Lööws verk var enligt David Andersson, Ingmar Karlssons och Arne Ruths *Samhället som teater*.¹⁶³

Olle Sahlström – Den röde patriarken. En essä om arbetarrörelsens auktoritära tradition.

LO-ekonomen Olle Sahlström tar i *Den röde patriarken* itu med arbetarrörelsens auktoritära tradition. I sin essä menar Sahlström att socialdemokratin har ett dubbelt arv, de har både stått för motståndet mot det gamla överhettssverige och själva fört vidare delar av den traditionen. Sahlström skildrar de starka män, röda patriarker, som vad tiden gick blev pampar. De tidiga handlingskraftiga männen i rörelsen stod, trots sin auktoritet, för något gott i sin vilja att få saker och ting gjorda. Pamparna har istället växt upp rörelsen och tagit många saker för givna. Vilket i vissa fall lett till missbruk av skattebetalarnas pengar. Tänk bara på skandalen i Motala på 90-talet!

Ulrika Milles, Expressen, bevittnade ett fadersmord när hos läste Sahlströms bok. Den sistnämnde menade att de starka männen ofta kom till de svagas hjälp. Men själva svagheten avhjälpes aldrig. I sina handlingar ”perforerade” de ofta demokratin, med tilltron till det egna omdömet. Utvecklingslinjen från patriarker till pampar var enligt Milles inte alls invändningsfri. Hon verkade mena att det är svårt att jämföra hur det är vara i en ledande position i folkhemmets uppbyggnad och i dess vad man skulle kunna kalla omtumlande ommöbleringsperiod. ”Dagens politiker är ofta skapade i en färdig organisation, har gått en kortare väg och har inte samma möjligheter att sätta spår i leran som under decennierna då landet byggdes.”¹⁶⁴

Björn Sandmark som skrev för den stora dagstidningen i vår andra stad nämligen Göteborgsposten. Han menade att enligt Sahlström var de grundläggande förutsättning för en stark nationalstat var starka fackföreningar. Sandmark tyckte att han glömde den andra parten i Saltsjöbadsavtalet, det vill säga finansmakten och arbetsgivarna. Det var signifikativt att vår svenska modell gick i stöpet när SAF lyckades upplösa de centrala avtalen, samtidigt som nationalstaten förlorade i betydelse i en allt mer globaliserad värld.¹⁶⁵

Ami Lönnroth på Svenskan blev pessimistisk när hon läste Sahlströms tankar om att besluten på företaget och kommunen ofta redan är bestämda och att det alltid varit så i vårt land." I varje fall sedan arbetarrörelsen på 30-talet kom i maktställning. Den "blåe pampen", brukspatronen ersattes av de "röde pampen", det socialdemokratiska kommunalrådet. Röde Aron – Harald Aronsson fick stå som exempel för de röda patriarkerna. Aronsson var kommunalråd sedan landshövding i Örebro. "Han var mannen alla litar på. Närhelst någon behövde hjälp gick man till Harald Aronsson. Gå till Aron, hette det både i partiet och bland folk på stan." På 50-60-talen kunde de starka männen göra mycket gott. I utbyte rådde ett starkt krav på lydnad.¹⁶⁶

Karl Molin på Dagens Nyheter gjorde en intervju med författaren. Till Molin sa han att överallt han jobbat hade han alltid mött 'blåa' och 'röda' patriarker. Han tycker att diskussionen efter alla skandaler runt politiker varit allt för ytlig. Istället var de ett resultat av en patriarkal tradition. "De har fått för stor makt och motståndet mot dem varit allt för svagt." När det gällde socialdemokratin var folk enormt besvikna på att de sagt en sak och gjort en annan.¹⁶⁷

Tomas Lappalainen, Aftonbladet, skrev att Sahlströms försökte att gå till rätta med de auktoritära traditionerna på filosofiska vatten men att han inte rodde skutan i hamn. Enligt Sahlström skulle det finnas en konflikt mellan vetenskaplig rationalitet å ena sidan och moral och demokrati å den andra. Det gick dock inte förstå varför eftersom författaren inte förklarade begreppens innebörd. Sahlströms text tycktes vara "trollbunden av vad som kunde kallas etiketternas retorik, av formuleringar med breda sammanfattade anspråk." Formuleringar som arv, dubbla arv, tradition etc. Lappalainen saknade precisa idébeskrivningar och distinktioner. Vidare var artikelmakaren upprörd över Sahlströms sätt att behandla Harald Aronssons gärning i Örebro. "Det är blott Sahlströms tonfall som berättar om Aronssons 'patriarkala maktfullkomlighet', inte de fakta han anför, och det gör att man undrar över författarens ärende." Lappalainen recensions var en dubbelrecension då han också

kritiserade Maria-Pia Boëthius bok *Sfär-fäderna, Kreuger, Wallenberg & CO*. Vilken tog upp de mer ”blå patriarkerna”. Artikeln gjorde en jämförelse mellan Aronsson och Wallenbergs sätt att bemötta kritiska demonstrationståg. Wallenberg ville sätta polis och rättsväsende mot demonstranterna. ”Röde Aron” klev istället ur Örebro slott och tog av sig hatten för demonstrationståget. Lappalainen sympatiserade med den sistnämnde: ”Det är trots allt, klasskillnad på maktens kulturer.”¹⁶⁸

Bo Bernhardsson på Arbetet Nyheterna menade med tanke på Sahlströms bok att många på 1990-talet kände sig övergivna av arbetarrörelsen. Deras ursinne gavs inte någon politisk legitimitet. Bernhardsson menade att det inte alltid var viktigt att visa handlingskraft och fatta beslut och leverera god politik. Demokratin måste handla om delaktighet, då den ger en känsla av värde menade artikeln. Det var detta, diskussionen kring handlingskraft kontra en riktig demokratisk process, som var det intressanta i Sahlströms bok.¹⁶⁹

Dagens Nyheters Lasse Karlsson, Bibliotekarie på Runö Folkhögskola, menade att det relevanta i *Den röde patriarken* var oräddheten och oblygheten i författarens tilltag, ”tecknet på bristande disciplinering.” Luckor och svagheter gick att hitta i boken men de var poänglösa att ta upp. Det var viktigare se att arbetartoppens herravälde var i gungning, att man nu vågade ifrågasätta idéerna och så vidare. Däremot trodde Karlsson inte att Sahlströms bok nämnvärt skulle störa ordningen i fackföreningsrörelsen och socialdemokratin.¹⁷⁰

Kim Salomon – Det röda Lund.

Det röda Lund är en antologi med texter som är skrivna både av demonstrerande studenter men också av iakttagande lärare, professorer och företagare i Lund. De ger i boken alla sin syn på studentrevolten i slutet av 1960-talet.

Martina Boqvist som skrev för Sydsvenska Dagbladet jämförde sympatierna för nazismen på 30-talet och den för marxismen på 60-talet i Lund. Hon frågade sig om studenter är mer mottagliga för extrema irrläror eller om det bara var en spegling av samhället i övrigt. Hur som helst så tyckte hon att läxan vi borde dra var att vaksamhet mot all slags extremism måste fortsätta att vara hög.¹⁷¹ Ytterligare en bokrecension skrevs i Sydsvenskan, denna av Anders Ehnmark. Han menade att de flesta av de forna revoltörerna säger sig ångra mycket av de gjorde under studenttiden. Men att det var misstag. Idag skulle de vara mycket klokare. Ehnmarks intryck var annorlunda. De ändrade sig inte, ”utan fortsatte engagera sig, och befinner sig i något av vänsterpartierna och rent av i den solidaritetsrörelse som aldrig lade

av". Skribenten jämförde också de med de militanta rebellerna i Tyskland och Italien, ett fenomen som aldrig uppstod i vårt land. "I Sverige utplånade de det onda hos sig i själva väntan på att få göra det i samhället."¹⁷²

Boken fick Dagens Nyheters skribent Nina Björk, som själv varit student i Lund 1988, att tänka på en plansch som fanns i familjens hus när hon var ung. Den löd "I händelse av regn hålls revolutionen inomhus". Nina Björk som betecknade sig som vilsen vänster. Sa sig både vara lättad för hon sluppit de skuldkänslor hon skulle ha haft om hon kunnat delta 1968 och åren därpå, men också avundsjuk om hon kunnat få gjort något annat än "bara avstått från de studentikosa punschmiddagarna". När hon jämförde 68 med 88 var förändringen den, att 68 var protesten aktiv och 88 var den passiv. Passiviteten på 80-talet gick ut på att vara anti eller pro "en massa", till exempel Sydafrikas apartheidregim.¹⁷³

DN skrev också en icke undertecknad artikel om Salomons bok. Den jämförde marxismen med religiösa väckelserörelser. Rörelser som ofta startar med engagemang med slutar med intolerans. Artikeln tyckta att vänsterrevolten på universiteten var besynnerlig ur tre synpunkter. Revoltörerna såg marxism som analysinstrument, ett instrument som var föråldrat, då Marx inte beaktade ett konsumtionssamhälle. De såg ner på auktoritetssamhället men hade diktatorn Mao-Tse Tung som idol. Studenterna trodde att de hade rätta åsikterna, vilket skulle ge dem rätt att störa möten som de inte passade in i deras världsåskådning.¹⁷⁴

Mats Svegfors höll på ledarsidan i SVD med Birgitta Odéns text i *Det Röda Lund*. Historieprofessor Odén skrev om marxismens inverkan på historieämnets vetenskapsteoretiska utveckling. Hon önskade sig något så "paradoxalt som en syntes mellan inkonsistenta teorier som utvecklats i en pluralistisk historievetenskap". Detta för att undvika att: "välformulerade journalister tar över uppgiften att fungera som samhällets kollektiva minne och mytmakare". Mats Svegfors gick vidare och berömde Håkan Arvidssons och Kjerstin Noréns texter. De flesta texter ansåg han dock skrivna med fel hand. Recensenten hävdade till sist att Lund aldrig var rött, det var blått. Lund var bara ett "låtsasparis". Både för journalister och "det lilla studentgänget."¹⁷⁵ Samma datum skrevs en recension av *Det röda Lund* av Svante Nordin i *Svenskan*. Denne Nordin ansåg att de revolutionära åren i slutet av 1960-talet har haft stor betydelse för vårt samhälle idag. Vänsterpartiet och Miljöpartiet ansåg han var rena produkter av studentrevolten. Centern, Folkpartiet och Socialdemokraterna kom att utvecklas och förvandlas genom 1968 års idéer. Moderaterna genomgick också en vitalisering när nyliberalismen kan ses som ett svar på vänsteridéerna.¹⁷⁶

Nittonhundranittionio

Thage G Petersson - Resan mot mars.

Resan mot mars är Thage G Peterssons memoarer över hans långa politiska karriär, men även över hans uppväxt. Kort sagt, sitt liv. Boken rönt stort intresse för sin öppenhet, många f.d. kollegor uppskattade dock inte denna öppenhjärtighet riktigt lika mycket som upphovsmannen. Petersson har hunnit med ett flera jobb genom åren. Jordbruksarbetare, Kommunalkamrer, Chef för folkets hus, Riksdagsman, Industriminister, Justitieminister, Talman, Försvarsminister samt ett jobb på statsrådsberedningen mellan 97-98.

Kvällspostens ledare med Jan Olof Bengtsson vid rodret skrev att kritiken inte uteblivit, Carl Lidbom och Harry Schein hade "snabbrecenserat" boken som "rekord i fåfänga" respektive "totalt förblindad eller förhäxad av sitt eget ego." Kvällsposten verkade till en viss del hålla med, då man undrade hur många gånger pronomenet "jag" skulle ge träff i datorn. Det som var positivt med *Resan till mars* var att den vågade utlämna politiker och heta frågor som fortfarande är aktuella. Utomlands var trenden annorlunda, där vågade man verkligen ta till de verbala smockorna mot tidigare samarbetspartners. Bengtsson hoppas bara "att kommande svenska alster i samma genre inte blir så infernaliskt självcentrerade."¹⁷⁷

Aftonbladets Olle Svenning skrev lite ironiskt att "Thage G reser ett sjuhundra sidor tjockt monument över en kommunalkamrer i Rörelsens och för den delen hela världens tjänst." Svenning tyckte också att ordet JAG lös väl starkt i boken över Peterssons egna insatser. Svennings rubrik löd "Han borde satt punkt."¹⁷⁸

Ett liknande rubrik hade PM Nilssons ledare i Expressen: "Sätt punkt." Nilsson tyckte att memoaren var nedslående läsning över en socialdemokrati som vill vara ett statsbärande parti. Enligt Nilsson så framgick det i boken att partiet premierade lojalitet, slutenhet och feighet. Thage G behövde, en välförtjänt vila efter lång och trogen tjänst i ett partisystem som gjorde Nilsson livrädd.¹⁷⁹ I Expressen skrev också den f.d. moderatledaren och statsministern Carl Bildt. Moderaten tyckte att boken tecknade "stundtals inte alltför sympatisk bild av en politisk elit som tiden sprungit förbi". Peterssons bild över välfärdsuppbyggnaden var skildrat på ett sätt som inte kunde undgå att väcka sympati och respekt. Bildt blev frapperad över tomheten i de politiska frågeställningarna under de senaste decennierna hos socialdemokratin. Hur de blev hindrade i sin utveckling av LO och hur de kört fast i sin egen retorik. Den f.d. statsministern respekterade och sympatiserade med den kraft socialdemokratin utgjort från en

början, vilken bröt fram genom boken. Men nu famlade partiet ”allt mer i mörkret.”¹⁸⁰ Thage G, blev även intervjuad av Expressens Britta Svensson med anledning av *Resan till mars*. I den framgick att han tyckte att boken skulle komma det socialdemokratiska partiet till gagn. Han hoppades inför 2000-talet att socialdemokratien skulle ha ett öppet debattklimat och att debatten skulle ha högt till tak samt att man skulle vara självkritisk. ”Man måste få säga dumma saker och fel saker och bli förlåten.”¹⁸¹

Cecilia Axelsson rapporterade för Svenska Dagbladet på Petterssons pressträff inför att boken skulle börja säljas över disk. På konferensen framgick bland annat att LO mer eller mindre tvingat på löntagarfonderna på partiet och att han ångrade att han lagt locket på i för många frågor.¹⁸² Lillemor Idling, Tidningen Arbetet rapporterade från samma träff, att ambitionen med boken varit, att visa för vanligt folk hur det går till i partiets topp.¹⁸³ Lena Rainer var också på pressträffen, som för övrigt hölls på Bonniers Förlag. Rainer rapporterade att Pettersson värjde sig mot kritiken från de han själv attackerat i memoarerna. Han hade helt enkelt tänkt bestämt sig för att referera samtal och händelser som de varit. Både det vackra, fula, positiva och negativa.¹⁸⁴

Sydsvenska Dagbladet var mest centrerad på Thage G- Pettersson bild av statsminister Göran Persson. Bilden hade visat att Göran Persson var en mer komplex person än vad tidigare framgått. 90-tals åren var fyllda av beslut som finans- och senare statsministern inte ville ta – men var tvungen och måste driva igenom. ”Göran Persson framstår, så kan det sammanfattas som statsministern som vill göra något annat någon annanstans någon annan gång.” Sydsvenskan tyckte med den vind som statsministern nu hade i ryggen skulle visa att han ”vill något” i den regeringsförklaring som skulle läsas upp på tisdagen.¹⁸⁵

Givetvis hade Dagens Nyheter en recension av den omdebatterade boken. I fall man letade efter ett djuplodande politiskt resonemang skulle man, enligt Charlotte Friberg, medarbetare på DN:s ledarredaktion, bli besviken på Petterssons memoarer, istället var det främst maktspel och intriger som fyllde den 700-sidiga boken.¹⁸⁶

Ingvar Carlsson – Ur skuggan av Olof Palme.

Den f.d. statsministern Ingvar Carlsson kom även han ut med en memoarbok 1999. I denna får vi framförallt följa Carlssons långa relation till Olof Palme. Memoaren tar också med oss till känsliga skeenden i svensk politisk historia som till exempel, Kärnkraftsdebatten, ubåtskränkningarna, men också frågor som varit viktiga för f.d. partiledaren som försvaret av vår svenska demokrati.

Arbetet Nyheterna refererade en TT-intervju med Carlsson. I den hade socialdemokraten sagt att det givetvis funnits skillnader mellan honom och Palme, men att det också fanns likheter i deras bakgrund. På frågan vad Palme-hatet berodde på, spekulerade han i fall det var på grund av Olof Palmes utmanande och dominerande politiska stil. Om varför det fokuserats så mycket på mordet och mindre på Palmes gärning, trodde Carlsson var en effekt av att han verkade i kallakriget-eran, en epok som nu kändes oaktuell. Men "den stora boken om Palme", väntar fortfarande på att bli skriven enligt den f.d. Statsministern.¹⁸⁷ Några dagar senare gjorde Arbetet Nyheterna en egen intervju med Ingvar Carlsson. Reporter var Anders Bendroth. Han skrev att under samtalet med Carlsson så hade man kommit in på demokratins rätt att försvara sig. Vilket hade utvecklats till en "rejäl breddside" mot Vänsterpartiet. Carlsson undrade hur partisekreteraren Lars Ohly fortfarande kunde kalla sig kommunist, efter allt den ideologin ställt till med. Han tecknade in Vänsterpartiet i tre falanger, egentliga socialdemokrater, opportunisterna som Gudrun Schyman och "de som var som Lars Ohly". Centern strödde han däremot lovord över. De hade gjort en beundransvärd insats under 90-talet. Ifall de vågat fortsätta samarbeta, trodde Carlsson att deras väljarstöd hade ökat.¹⁸⁸

Monika Tunbäck-Hansson, GP, jämförde Carlssons memoarbok med den norska arbeiderpartiledarens, Gro Harlem Brundtlands dito. Tunbäck-Hansson ansåg att det fanns en "fin personlig ton i skildringen av Palme och de båda männens långa arbetsgemenskap och vänskap." Carlsson beskrev grundligt, med sakfrågorna i förgrunden, sitt politikerliv, som främst rört sig i inrikespolitiken. Brundtland, hade en mer personlig ton och då hon hade haft ett mer internationellt arbetsfält kom hennes memoarer symptomatiskt handla om hennes arbetsliv på den globala politikerarenan. Tunbäck-Hansson trodde skillnaden i att beskriva vardagslivets bekymmer mellan män och kvinnor hade "något med den kvinnliga blicken att göra." Beskrivningar som "medan jag tvättade håret pressade min man min dräkt" förekom inte i Ingvar Carlssons bok.¹⁸⁹ Anders Wettergren svarade för GP: s ledare med anledning av *Ur skuggan av Olof Palme*. Denna ledare gick ut på att kärnkraften var ett problem för alla partier på 70-talet. Den riskerade att både splittra den borgliga regeringen och söndra det socialdemokratiska partiet. Borgligheten ville lösa sin interna tvist med en folkomröstning, något som var fel enligt Carlsson. Kruket enligt GP: s ledare var att socialdemokratin också använde folkomröstningen 1980 för att slippa lösa frågan om framtidens energipolitik inom det egna partiet.¹⁹⁰

Hans Bergström, chefredaktör på DN, berömde 1986 års vice statsminister för sättet han uppträtt efter han fått budet att hans och vårt lands statsminister var död. ”Svensk demokrati fungerade, med lugn och stabilitet.” Något som till mycket var Ingvar Carlssons förtjänst. ”Är det en bra bok Carlsson skrivit?” nej svarade chefredaktören. Anledningen till denna hållning var att distansen till dåtiden var bristfällig och att Carlssons reflektioner saknade djup. Undantaget var hans uppgörelse med kommunismen. Bergström tyckte att dokument och minnesanteckningar ökade förståelsen för vår politiska samtidshistoria. Ingvar Carlsson hade utlovat att mer böcker skulle följa denna första memoar. I dem önskade chefredaktören att han skulle ta upp varför vår svenska skolpolitik gått ”kärprätt och skogen” de senaste decennierna, gärna med mer distans till spelet än var fallet *med Ur skuggan av Olof Palme*.¹⁹¹ Några dagar tidigare hade DN:s Dick Ljungberg tagit upp stoftet i *Ur skuggan av Olof Palme*. Ljungberg tog mest upp Carlssons omvärderade syn på ubåtskränkningarna i svenska farvatten. Carlsson menade i kort att kränkningarna inte haft den stora omfattning man tidigare trott. Grundstöttnings i den blekingska skärgården 1981 var eller mindre ett misstag från den ryska marinen och inte något regelrätt spionage.¹⁹²

Petra Ulmanen, Aftonbladet, tyckte det var synd att kvinnorna lyste med sin frånvaro i Carlssons memoarer. Hennes tankar gick till Killinggängets komediserie Nilecity med undertiteln ”män gör saker tillsammans”. Ulmanen önskade att Carlsson i en framtida bok skulle skildra hur spelet gick för att socialdemokraterna till sist skulle tillämpa varannan damernas på sina valsedlar.¹⁹³

Kvällspostens Jan Olof Bengtsson ägnade en ledare åt Carlssons då nyutkomna bok. Ledaren jämförde Carlssons memoarer med Thage G Pettersons *Resan till mars*. Den f.d. Statsministerns bok hade inte lika många ”nyckelhålsavslöjanden” som Petterssons. Vidare ansåg Bengtsson att Carlsson omvärdering av ubåtskränkningarna på 80-talet endast var ett politiskt nålstick på borgligheten.¹⁹⁴

Svenska Dagbladet ägnade två sidor åt ”Carlssons testamente”. Bakom artikeln stod Marie-Louise Samuelsson. I den ångrade Ingvar Carlsson att man lät hatet mot Palme att frodas. Han anklagade till och med sig själv för att gjort för lite för att stoppa hatet. Skvallret och de ondsinta ryktena verkade aldrig sina emot Palme. Carlsson sa i artikeln, att orättvisorna i dagens samhälle utgår från vilken kunskap man har vilket idag kommer till uttryck om man kan utnyttja den nya informationstekniken. Det främsta hotet mot människorna var ändå arbetslösheten. Han tyckte med tanke på krav att man borde föra register över nynazister, att

de som kräver ett sådant register hänger sig åt dubbelmoral, då de samtidigt ofta ”spyr galla” över att man fört register över kommunister, som i hög grad var ett hot mot demokratin i Sverige under det kalla kriget. Vilket enligt Carlsson men tydde på historiskt okunskap.¹⁹⁵

Sydsvenskans Per T Ohlsson tog likt andra upp Carlssons nya syn på ubåtsfrågan. Enligt Ohlsson skymde politisk avoghet emot Carl Bildt blicken för Ingvar Carlsson. Ohlsson berömde den f.d. partiledarens motstånd mot kommunister och avstånd mot dagens vänsterparti. ”Han ber inte ursäkt för att partiet bekämpade kommunister på hemmaplanet och skriver engagerat för att ta strid för demokratin.” Ohlsson ansåg att boken gav mersmak och att den var en guldgruva för politiskt intresserade.¹⁹⁶

Sven Lindqvist - Nu dog du. Bombernas århundrade.

Nu dog du! Är en idéhistoriskt skrift om ett 1900-tal, som Sven Lindqvist kallar bombernas århundrade. Således ett alster om bombernas idéhistoria. Boken består av 22 olika berättelser vilka har anknytning till varandra. Lindqvist kallade sin bok för en labyrint som har 22 två ingångar men ingen utgång. Vad han menar är att den består av numrerade stycken som författaren menar går att läsa kors och tvärs. Man kan följa imperialismens onda bombningar av ”vildar”, fram till bombkriget drabbar moderkontinenten Europa själv i två världskrig. Idén till ”labyrintboken” fick Lindqvist från rollspel på datorer, vilka är uppbyggda på ett liknande sätt.

Bertil Palmqvist som både skrev en bokrecension och gjorde en intervju med Sven Lindqvist i Arbetet Nyheterna. I den förstnämnda tyckte han att det fungerar mycket bra att läsa boken som en labyrint. Dessutom tyckte han att boken både var fascinerande, skrämmande och ovanlig. Palmqvist tyckte att Lindqvist med åren ”blivit en de officiella skändligheternas skildrare, det statliga övervåldets historieskrivare”. I en tidigare bok, *Utrota varenda jävel*, visade han att nazisternas illdåd hade goda förebilder i alla kolonialländers framfart. I *Nu dog du!* visade han på att de ”goda makterna” det vill säga de allierade gjorde sig skyldiga till fasansfulla illdåd, bombdåd, både långt före, före och under 2:a världskriget.¹⁹⁷ När han i november fick möjlighet att fråga honom om han gjort riktigt i att skilda honom som ”de offentliga skändligheternas skildrare”, fick han följande svar av Lindqvist:

”Några av de officiella skändligheterna har jag väl avslöjat. Men jag har inte haft det som utgångspunkt. Drivkraften har varit min gamla rädsla för våldet och bomben. Länge försökte jag förtränga den hos mig själv. Nu ville jag se skrällen i ögonen. Att jag kom dessa skändligheter på spåren är mera en biprodukt.”¹⁹⁸

Anders Ehnmark författare och medarbetare på Expressen skrev i DN och berömde Lindqvists svarta berättelse som lyfte upp imperialismens brott till ytan. Ehnmark kallade skriften för ”En imperialismens svarta bok”. Tidigare hade en kommunismens svarta bok utkommit, den beskrev vad den ideologin betytt i mänskligt lidande. Ehnmark gillade Lindqvists envetna, barska sätt att skriva och såg ändå hopp och ljus i Lindqvist mörka labyrint. Ljuset var att de flesta av imperialistmakternas krig mot så kallade svaga länder hade misslyckats, det gick inte bomba dem till lydning, de frigjorde sig istället. Bombernas sekel var också ”befrielseörelsernas sekel.”¹⁹⁹

Torsten Kälvemark, Aftonbladet, hade inte tidigare tänkt på 1900-talet som ett bombernas sekel, men sa smickrande att det krävdes en man med Lindqvists analytiska och historiska kunskap för att påpeka ”att denna beteckning är högst rimlig”. Boken var en enda lång och skakande lektion i bombningens idéhistoria. Kälvemark skrev också om den kritikerstorm som blåst upp i samband med Lindqvists bok *Utrota varenda jävel*, idag hade kritiken tystnat, då många utländska bedömare gett författaren rätt. Ingen förnekade längre att det västerländska agerandet i u-länderna och tidigare kolonier präglats rasism och herrefolksmentalitet. Skribenten var positiv till att Lindqvist nu skrev om de allierade bombkrigets baksidor och skrev att författaren var en av de främsta att skriva om de förträngda minnena i vår civilisation.²⁰⁰

Peter O Nilsson på Expressen hyllade Lindqvist för att skrivit en bok ”sprängfull av nyttiga, obehagliga, nödvändiga påminnelser”. Nilsson tyckte att författaren fördjupade sin kritik mot Storbritannien och USA med *Nu dog du!* Kunde de inte stoppat judeutrotning tidigare? Boken var som ...om det här må ni berätta... (regeringens bok för att upplysa om nazisternas brott mot judarna) men den här boken var inte bara för svenskar utan för hela mänskligheten. Nilsson trodde att historiker skulle ha invändningar mot Lindqvist bok, idéhistoriskt tyckte han dock att det hängde ihop. Artikeln saknade en mer omfattande värdediskussion – det vill säga om hur mycket det de allierade krigade för var värt - hur mycket frihet och demokrati var värt.²⁰¹

Mikael von Reis som skrev för Göteborgsposten kallade boken för sarkastiskt formulerade historiektioner. Von Reis beskrev Lindqvist labyrint som helt imponerande läsning och sammanpussling av fakta. Ibland kunde författaren dock bli lätt insinuant, då det verkar som han gör allt för att beskriva britterna som lika stora rasister som de tyska nazisterna. Reis

artikel utvecklade sig nästan som självuppfyllande profetia. Han skrev att bomben idag lika mycket var terroristernas vapen som stormakternas och började rabbla städer som blivit utsatta för terroristattacker, ”Oklahoma City, Alger, Jerusalem, Ulster, Moskva...”²⁰² De tre avslutande punkterna förvandlades rätt snart i min hjärna till New York den 11 september 2001.

David Wästerfors, Journalist och doktorand i sociologi, skrev i Sydsvenska Dagbladet. Wästerfors hade till en början tyckt att bokens undertitel - bombernas århundrade – var alltför grym. Efter han läst klart boken var han beredd att hålla med Sven Lindqvist i hans beteckning på vårt förra sekel. Sydsvenskans recensent reflekterade över Natos bombningar av Serbien (som dock låg utanför Lindqvists bok), till en början hade han varit negativ till dem, men efter ett tag sett att de lyckades att återupprätta Kosovoalbanernas självständighet. Men det hindrade inte författarens viktiga frågor: ”Vad gör bomberna med bombarna?” ”Vad händer på sikt med civilisationer som vill civilisera andra med våld?”²⁰³

Thomas Nydahl på Kvällsposten var inte positivt inställd till Lindqvists labyrint. ”Författarens uppgift är att till förlaget lämna en redigerad text, där jag som läsare bläddrar mig fram sida för sida. Jag blir bara arg när jag ställs för denna labyrint.” Upplägget fördärvade bokens innehåll. Författarens filosofiska inlägg och analyser var dock enligt Nydahl som vanligt mästerliga. Nydahl fick erkänna att han lärt sig mycket av boken och att den var nyttig läsning för alla som ägnar mänsklighetens framtid en tanke. ”Men som datorlek är den ett stort misslyckande.”²⁰⁴

Gunnar Åselius, historiker på försvarshögskolan hävdade i Svenska Dagbladet att Lindqvist teser om bombkriget inte höll och som historisk framställning hade den betydande svagheter. Tesen att den europeiska imperialismen hade en rasistisk folkmordsideologi som en av sina viktiga grundbultar var enligt Åselius dubiös. Då många av de som verkade i kolonierna hade verkligt goda avsikter med sin närvaro, även om många att de skulle ”civilisera” vildarna hade ett herrefolkskomplex. En annan central tes i boken verkade enligt Åselius vara, att det var först under andra världskriget som européerna först fick känna på det bombkrig släppt lös i kolonierna. Något som bevisligen är fel. Bomber användes både under första världskriget och under Napoleonkrigen. Britterna sköt till exempel raketer emot Köpenhamn redan år 1807. Historikern på försvarshögskolan undrade också över varför inte Lindqvist reflekterar över att vi efter kärnvapnens intåg fått en lång period av fred i västvärlden. Åselius avslutade sin

kritiska artikel med att säga att, som historisk framställning dög inte Lindqvist verk, men som ett personligt vittnesmål kunde man läsa *Nu dog du!* med stor behållning.²⁰⁵

Expressens Magnus Haglund intervjuade Sven Lindqvist i oktober 1999 med anledning av *Nu dog du!* Haglund ansåg att det intressantaste partierna i boken handlade om tiden och det mentala landskap som växt fram efter Berlinmurens fall. Med tanke på alla de ”småkrig” som pågår gick världen över, hade den israeliske historiken Martin van Creveld menat att dessa var en följd av att staten allt mer släppt sitt våldsmonopol. Framtidens krig kommer att föras av ”stammar och sekter...av privatarméer, mc-gäng, nazigrupper” och så vidare. Framtidens bomb skulle inte var den interkontinentala kärnvapenmissilen utan brevbomber och bilbomber.²⁰⁶ Något som vi ser exempel var och varannan dag på TV-nyheterna anno 2002.

Ingmar Carlsson – På lögnens väg. Historiska bedrägerier och dokumentförfalskningar.

Förste arkivarien Carlssons bok är en exposé över historiens historieförfalskare. Både svenska som utländska. Förfalskare som ville tjäna pengar eller ändra maktförhållanden. Ibland har förfalskningarna till och med ändrat historiens gång. I skriften visar Carlsson det kvalificerade lurendrejeriet inte bara en fråga om skicklighet utan också omvärldens lust att bli lurad.

Magnus Florin på Expressen skrev att Ingmar Carlsson inte bjöd på romantiseringar, men inbjöd till aktning av många av historiens förfalskare. Florin ansåg vidare att Carlsson kapiteldisposition orsakade många upprepningar och att han ofta gav knapphändig information. Tur var då att han angav källor för vidare vägledning. Men ”Läsaren är vänligt stämd vid bokens slut när dess författare gläntar på illusionens dörr och roar sig med möjligheten av att han själv är ett falsarium.”²⁰⁷

Arbetet Nyheterna hade tagit in en intervju gjord av TT: s Björn Ewenfeldt. Denne ansåg att författaren berättade både roliga och harmlösa bedrägerier men också sådana som dröp av ondska. Raoul Wallenbergs förfalskningar av svenska pass var ”en heroisk del av bedrägeriets världshistoria”. Sion Visés protokoll var exempel på ondskan. Protokollet skulle visa på en judisk världskonspiration med mål att ta över världen. Protokollen blev sedan en del av den nazistiska propagandan. Enligt Carlsson var bedragaren ofta mycket påläst, skicklig och metodisk.²⁰⁸

På en annan Skånetidning, Sydsvenska Dagbladet, skrev Torsten Kälvemark en recension om Carlssons bok. Ett alster han kallade för ett utmärkt källkritiskt lexikon. Källkritik var viktigt

och något som vi inte kunde få nog av i vår egen tid, ansåg Kälvemark. *På lögnens väg* var här till stor hjälp och gjort en verklig kraftansträngning för att åstadkomma ”förfalskningarnas kulturhistoria”. Likt andra menade recensenten att boken ibland tenderade att kännas ostrukturerad, men säkert var att Ingmar Carlssons bok inte i brådrasket skulle förlora sin aktualitet.²⁰⁹

Retoriken och recensenten Göran Hägg på Aftonbladet beskrev Carlsson alster som ett slags generalinventering av berömda bluffmakarens verksamhet. Givetvis antydde han på Docentens bakgrund som arkivarie. Hägg tyckte att *På lögnens väg* var lite amatörmässigt skriven, men samtidigt var den ”oavbrutet fascinerande”. ”Lite som att tränga in i de mystiska arkiv där bokens aktörer gjort sina fynd.”²¹⁰

Lennart Lundmark på Svenska Dagbladet menade att Carlsson visade på en imponerande kännedom i genren förfalskare och bedragare. Men menade att en gallring av texten inte hade skadat. Som det var nu drevs han av en överambition. Han skulle verkligen få med allt! Det hade blivit bättre om den förste arkivarien givit mer utrymme åt det som var intressant och hänvisat resten till fotnoter. Även Lundmark menade att *På lögnens väg* hade en rörig, upprepan disposition. Men man kunde ändå få stor glädje av Carlssons alster och den kunde hjälpa den historiskt intresserade att akta sig från berömda svenska förfalskare som Adolf Ludvig Stierneld, Nils Rabenius och Mauritz Samuelsson.²¹¹

Lars Linder på DN menade att Carlsson hade en lättsamt kåserande stil om dokumentbedrägeriernas konst. Hade han vågat stå än friare hade det blivit riktigt njutbart. Tyvärr hade arkivariern i honom allt för stor makt för att boken skulle bli riktigt briljant populärvetenskaplig skälroman. ”Vad skall man våga tro om historievetenskapens tillförlighet” skrev skribenten, när till och med förfalskningar då och då blir äkta igen.²¹²

Göteborgspostens Erik Andersson fortsatte kritikerhögens ambivalenta syn på Ingmar Carlssons bok om bedragare och förfalskare. Artikeln menade att boken förtjänade ett bättre upplägg. *På lögnens väg* gav annars en ”god orientering i förfalskningens skiftande tekniker”. Anderssons blick var helt förvänd efter läsningen av boken. Anhopningen av förfalskningen var så stor att han undrade ifall det ”någonsin i världshistoriens annaler funnits ett alldeles Okorrumperat dokument.”²¹³

Lena Einhorn – Handelsresande i liv. Om vilja och vankelmod i krigets skugga.

Handelsresande i liv är en kraftig utvidgad version av tv-filmen som Lena Einhorn tidigare gjort om vilja och vankelmod i andra världskrigets skugga. Gilel Storch, lettisk jude som flydde till Sverige 1940, undan förföljelse och förmodligen sin egen död, är i fokus i berättelsen. Storch samarbetade med vem som helst för att rädda sitt judiska folk. I bokens centrum står också Himmlers massör Felix Kersten. Einhorns mer än 500-sidiga bok blandar olika genrer, dokumentär och drama.

Kvällspostens Thomas Nydahl rekommenderade tre böcker för att försöka förstå nazismen, antisemitismen och det Tredje riket. De var Henrik Bachners *Återkomsten. Om antisemitismen i Sverige efter 1945*. Det var Saul Friedlanders första del om nazismens som ideologi, där det första bandet heter: *Tredje riket och judarna*. Men främst var det Einhorns verk, som imponerade; "Einhorn har skrivit en märklig bok som korsbefruktar olika genrer; har finns dokumentärens tyngd och dramats fantasier, här finns källorna redovisade samtidigt som den realistiska prosans nerv skildrar en avgörande epok för Europa..."²¹⁴

Einhorns bok: "lägger ännu några stenar till vår tunga kunskap om vad människan är mäktig att göra. I det godas tjänst och i det ondas." Så inledde Monika Tunbäck-Hansson, GP, sin artikel om *Handelsresande i liv*. Tunbäck-Hansson poängterade Einhorns syn att det ett tag stod och vägde, nazismens brott kunde kanske ha blivit mindre horribla en vad som i verkligheten blev fallet. Gestapochefen Heinrich Himmler skrev 1940 att det inte var värdigt tyskarna att utplåna ett helt folk. Det var bolsjevikiska och ogermanska metoder. Istället ville han förvisa dem till något land i Afrika eller någon annan koloni. I marginalen av Himmlers skrift hade Adolf Hitler skrivit "Sehr richtig". Mycket riktigt. Men alla världens länder stängde gränserna för judarna, och nazisterna fick ta till andra metoder för att lösa "judeproblemet."²¹⁵

Ann-Charlotte Marteus tog upp källkritiska problem i sin artikel i Expressen. Felix Kersten, Himmlers massör, bedrifter beskrivs i Einhorns bok. Denne Kersten publicerade efter andra världskriget en dagbok där han framställde sig själv som den som lockat fram de goda sidorna hos Gestapochefen Himmler. Han hade inför honom vädjat för tusentals judars liv. Troligen såg dock Himmler bara om sitt eget hus när han sedan var redo att byta människoliv mot personlig "goodwill" och kanske separatfred med väst. Kersten hävdade också att det var han som låg bakom aktionen med de vita bussarna. Dagböckerna var dock efterproduktioner och Kersten anses idag ha varit en bedragare och lögnare. Himmlers massör försökte också genom

ett förfalskat brev visa att Folke Bernadotte endast var en galen antisemit och tysk agent. Marteus tyckte det var problematiskt att Einhorn i hög grad byggde delar av sin bok på citat av Kersten, främst i porträttet av Heinrich Himmler. Författarinnan nämner inte att Felix Kersten idag betraktas som en lögnare för än i slutet av skrift. Recensenten tyckte därför att Einhorn borde ha källkritiskt nämnt faktumet med Kerstens utsagor så att man fick perspektiv på dem redan i början av *Handelsresande i liv*.²¹⁶

Rita Tornborg på Svenska Dagbladet funderade över ordet ondska. Hur överhuvudtaget ett ord lätt tappar sin betydelse ifall det använts för frekvent. Lena Einhorn använde bara ordet ondska en gång i sitt verk. "Förmodligen i språklig utmattning." Menade Tornborg. "Istället visade hon hur likgiltighet och känslotröghet är besläktade med moralisk perversion." Artikeln tog upp faktumet att ifall de neutrala länderna och västalliansen kunde ha räddat mer judar än vad som blev fallet, om de bara förstått tyskarnas prekära situation. "De förstod inte hur desperata tyskarna undan för undan hade blivit. Mot slutet av kriget hade de inget annat än judar att erbjuda." Gilel Storch och hans verksamhet, handelsresande i liv, sågs av Tornborg som en man som stod över de ideologiska, politiska och ekonomiska system som mänskligheten ofta är fångade av.²¹⁷

Salomon Schulman på Sydsvenskan kände en stor frändskap med Lena Einhorn. "Med rysande exakthet frilägger hon i scenerna i sin dokumentär om Gillel Storch som nu förvandlats till bok." Schulman skrev om de omständigheter som fick de vita bussarna fyllas med judar istället för den "ariska" passagerarlista som svenska myndigheter tänkt sig. Einhorns bok var ett viktigt bidrag till holocaust-historien. Författaren hade skrivit en "skamfull betraktelse över gårdagens åtskilliga judefiender".²¹⁸

Peter Kadhammar – De sammansvurna.

De sammansvurna är snarare ett långt reportage än en bok och handlar om kalla krigets dagar, då Sverige utbildade baltiska flyktingar till agenter och sände dem tillbaka till Baltikum för att spionera på Sovjetunionen. Perioden är speglad ur en människas livsöde, Evald Hallisk, som flydde till Sverige vid krigsslutet och sattes i flyktingläger. När svenska underrättelsetjänsten ville värva honom som agent tackade den fascistanstuckne esten ja för att kunna bekämpa Stalins diktatur. Han skickade tillbaka till Baltikum där han snart blev fasttagen av KGB och hamnade i fångläger i Sibirien.

Magnus Utvik, Aftonbladet, tyckte att *De sammansvurna* var lyckat sätt att "kombinera reportage och berättelse så att politisk insikt och analys vävs samman med de inblandade människornas öden, deras ambitioner och misslyckanden". Dessutom fick Kadhammar Utvik att förstå Hallisk strävan att bekämpa Stalins diktatur och befrielsen av hans land.²¹⁹

Mats Gellerfeldt, Svenska Dagbladet, tyckte det dagligen rasslade till i vår svenska kollektiva garderob. Skelett efter Skelett ramlade ut med byxor med smutsiga bykar. Gellerfeldt nämnde nazistguld, tvångssteriliseringarna, tyska trupptransporter och så vidare, och tyckte bilden av vårt svenska folk hade krackelerat rejält, samt fått sig PR-mässig knäck i utlandet. Kadhammars bok var välskriven, välkomponerad, var inget reportage utan som Gellerfeldt uttryckte det ett litterärt reportage. Det litterära reportaget hade enligt skribenten fördelen att en förtätad och suggestiv stämning lätt skapas.²²⁰

Göran Lundstedt, litteraturvetare och kritiker skrev för Sydsvenska Dagbladet. Han menade att "Uppdagandet av vad som tilldrog sig i Sverige bakom den officiellt proklamerade alliansfriheten under kalla kriget" fortsatte. Kadhammars historia var en del av vad Lundstedt kallar vår "icke-historia" "en länge förnekad period", vidare var undersökningen som boken byggde på en "gedigen research."²²¹

Kjell Albin Abrahamsson på Expressen skrev också han om att "Sveriges giriga hållning under andra världskriget gör vårt rykte alltmer skamfilat". Och att "Sveriges hållning under det kalla kriget börjar framstå i samma sjaskiga dager". Abrahamsson tyckte ehuru att *De sammansvurna* var en "vacker liten bok". Som påminde om Sverige rädsla för att dras in i ett tredje världskrig. Men Abrahamsson ansåg att Kadhammars grymma historia skulle vinna på lite temperamentsfullt personligt engagemang, istället för den kyliga ärlighet som nu präglade boken.²²²

Göteborgspostens Monika Tunbäck-Hanson blev osäker på Kadhammars bok som han kallade för reportage. För enligt Tunbäck-Hanson var det inte ett reportage i "gängse mening". Och detta gjorde henne osäker. Kadhammar skrev ibland ut stickrepliker till de personer som fanns i hans verk till exempel, "Evald tänkte nu skulle han få komma ut och sig om lite." Blandningen av dramatik och fakta i boken skapade "glidningar och en viss osäkerhet om vad som är sant eller bara osannolikt". Specialintresserade skulle säkert få sitt lystmäte men Göteborgspostens skribent tyckte att det kunde bli "lite enahanda."²²³

Maja Hagerman och Claes Gabrielsson – Tusenårsresan.

Tusenårsresan som tidigare varit en TV-serie blev i slutet av 1999 också bok. ”Tusenårsresan” till den tidiga svenska medeltiden görs med hjälp av en rad föremål från tiden. Reliker, smycken, mynt, vardagsföremål, bild- och runstenar. Maja Hagerman använder sig som hon gjorde i boken *Spåren av kungens män* av nya arkeologiska rön. Historieverket är inte bara en textbok utan Maja Hagermans skrift kompletteras med foton av Claes Gabrielsson.

Expressens Ulrika Milles känslor inför *Tusenårsresan* var mest positiva. Hon verkade känna sig delaktig i Hagermans berättelser utifrån arkeologiska föremål. ”Det bestående intrycket är att man som läsare står kvar i det där vindsuset från gravens gräs, men nu försedd med kontext.” Boken visade enligt Milles på vårt eviga behov att ta sig över tid och rum.²²⁴

Henrik Berggren, DN, ansåg att syftet att försöka skapa liv ur de döda föremålen var förtroendeingivande och ambitiöst. I vissa fall lyckades det, men överlag ville inte känslan av tidsförflyttning infinna sig för Berggren. Det märktes att *Tusenårsresan* härstammade från en tv-serie, men i boken saknades något, det behövdes något som band samman de olika föremålen, en övergripande frågeställning eller sammanhållen berättelse.²²⁵

Tore Borghund, Arbetet Nyheterna, skrev så här om Hagermans bok. ”Maja Hagerman låter inte fantasin skena. Hon har fakta inom räckhåll när hon spekulerar. Men boken är lika mycket bild som ordberättelse. Claes Gabrielsson foton blir, tillsammans med texten, laddade med innebörd, ja kan få magisk dimension.”²²⁶ Uppskattande var ordet.

Lars Lönnroth, Svenska Dagbladet, uppskattade också Hagermans bok. Men ville inte kalla verket för historiebok i vanlig mening, ”utan snarare en bok för obotliga detektivnaturer som vill söka sig tillbaka till det förgångnas mysterier utan nödvändigtvis finna några slutgiltiga svar”. Lönnroth kallade Hagermans hållning till föremålen för nyfiken kritisk hållning. Skenbart obetydliga detaljer kunde uttrycka mycket, ja till och med innerlighet.²²⁷

David Andersson skrev i Sydsvenska Dagbladet och han startade sin artikel med att citera Gunnar Ekelöf som redan för 40 år sedan karakteriserade svensken som ”den mest konsekvente fadermördaren i Europa, hans klocka vill ständigt gå från tolv till ett”. Sedan kunde man nästa höra Anderssons stora suck; ”Sedan dess har humaniora ännu mera hamnat på undantag i våra skolor”. Historia kunde både ge oss förståelse för dagens samhälle och för att den historiska utvecklingen kunde ha tagit andra vägar. Skolpolitiken, som Andersson inte

verkade ha till mycket till övers för, hade dock en motrörelse i den "flod av populärvetenskapliga verk om historia" som kommit ut på senare år. Skriften ansåg han kunde väcka nyfikenhet och för den intresserade rekommenderade recensenten *Spåren av kungens män*.²²⁸

Maria- Pia Boëthius – Heder och samvete. Sverige och andra världskriget.

Maria-Pia Boëthius kom 1999 ut med en reviderad version av hennes bok *Heder och samvete*, som först utkom 1991. I boken ifrågasätter Boëthius Sveriges neutralitetspolitik under andra världskriget. Redan i förordet förklarar hon att det rör sig om anklagelseakt och ett syndaregister över den förda politiken.

Klas-Göran Karlsson, docent i historia vid Lunds universitet, skrev i Svenska Dagbladet om Boëthius historieverk. Karlsson skrev inledningsvis om att det moraliska historiebruket växt sig allt starkare under 1990-talet. Faktumet att vi som svenska medborgare inte fått reda på allt som föregick i vårt folkhem ledde ofta till ilska. Ämnen och frågor som lett till upprördhet var: om vår neutraliteten bara var skenbar, tvångssteriliseringarna, säkerhetsregistrering av kommunister och så vidare. Detta moraliska historiebruk "med dess krav och sanning" hade enligt Karlsson stått i förbindelse med ett tidigare "icke-bruk" av historia,

"det vill säga en långvarig modernistisk strävan att välja bort historien till förmån för en ensidig framtidsorientering, dels ett eventuellt framtida ideologiskt eller vetenskapligt bruk, som går ut på att med återupptäckta bitar av historien sätta ihop ett nytt och bättre folkhemspussel."

Maria Boëthius var en av de som var de främsta företrädarna av detta moraliska historiebruk. Karlsson trodde inte hennes moraliska historieskrivning skulle leda till lika stor debatt som 1991, men trots att hon nu försökt gett en allsidigare bild, var han inte säker på Boëthius sätt att använda historien för att moralisera. Risken med hennes historiebruk var att det blir att den egna tidsandan som kommer att dominera verket, vilket givetvis leder till anakronismer. Karlsson föreslog att man kan hantera frågan genom att;

"hantera frågan om historia och moral genom en dubbelsidig tankeoperation: dels en öppenjärtig tankeoperation av vi själva som historieskrivare står i konstruktionsögonblicket, dels en djuplodande analys av historien som handlar inte bara om de tagna besluten och de företagna handlingarna i sig utan också om de samtida strukturella, kognitiva och moraliska förutsättningarna utifrån vilka dessa beslut och handlingar företogs på, samt de konsekvenser dessa faktiskt gav upphov till"

Vidare skulle en förmåga till kontrafaktiskt tänkande inte vara fel, det vill säga en förmåga att se vilka andra vägar historien kunde ha tagit och vad alternativa handlingar kunde ha fått för

konsekvenser. Ovanstående egenskaper verkar Karlsson inte vilja tillskriva Boëthius. Istället lyckas hon endast väcka upprördhet, eller med Karlssons ord ”Moralisk indignation.”²²⁹

Petter Karlsson på Arbetet Nyheterna kallade Maria-Pia Boëthius för en helt outhärlig skribent som ”Svär i kyrkan gång på gång”. Karlsson skrev ”att Boëthius fick spö i debatten” förra gången hon utgav *Heder och samvete*. Men att boken ändå bidrog till att förändra många människors syn på krigsåren.²³⁰

Max Liljefors, doktorand i konstvetenskap vid Lunds universitet, ansåg i *Sydsvenskan* att den reviderade *Heder och samvete* fortfarande var en ”ilsken uppgörelse med Sveriges notoriska brott mot neutraliteten”. Tonfallet hade dock mildrats något men Boëthius tyckte både 1991 och 1999 att svenskarna varit för undfallande mot tyskarna. Liljefors var glad att Sverige idag var en av de främsta att sprida kunskap om Förintelsen.²³¹

Bo I. Cavefors, *Kvällsposten*, var inte lika positiv till Boëthius bok. Boken innehöll inget nytt, hade inte tillstymmelse till analys, hade inte en enda ny fakta uppgift som skulle leda historiedebatten vidare. I den reviderade boken hade en intervju med demonregissören Ingmar Bergman tillkommit. I denna bekräftar att han svärmade för nazismen så också hans prästpar till föräldrar. Cavefors skrev: ”Börjar inte Ingmar Bergmans föräldrar bli väl malätna som skräckfigurer i historiens vaxkabinett.”²³²

Maria-Pia Boëthius tog själv till orda om Ingmar Bergman-intervjun i *Expressen*. Hon hade också fått telefonsamtal från utländska dagstidningar, ingen av dessa hade startat något drev emot Bergman, de uttryckte istället sympati för regissörens mod att själv tala ut om sina ungdomssynder och svarat på alla Boëthius frågor. Boëthius skrev att det var det som var tanken med hela hennes bok *Heder och samvete*, att hur obehagligt det än kan kännas få reda på hur högt priset var för att Sverige skulle kunna hålla sig utanför andra världskriget.²³³

Dick Harrison – Krigarnas och helgonens tid

Krigarnas och helgonens tid är ett översikt över den så kallade folkvandringstiden 400 till 800 efter Kristus. Framställningen är byggd i fyra delar. Först drar Harrison huvuddragen i den politiska historien. Den andra delen ger en bild av periodens sociala och ekonomiska liv. I tredje delen behandlar Harrison den tidigmedeltida idévärlden och i den sista fjärde delen försöker han karaktärisera periodens människors sociala roller. Här diskuteras bland annat kvinnans ställning under folkvandringstiden.

Lars Lönnroth menade att Dick Harrison försökte teckna en mer nyanserad bild om epoken mellan 400 till 800 e. KR. Harrison beskrev tidigmedeltiden snarare som ljus än mörk era och visade i boken på en mångfacetterad bild. Den europeiska kulturen var visserligen annorlunda nu än hur den varit under när romarriket funnits, men annorlunda betydde inte symtomatiskt sämre än den "romerska eran". Lönnroth ansåg det som skiljde Harrison från andra populärhistoriker är att han öppet redovisar forskningsläget, man fick då en rimlig chans att bilda sig en egen uppfattning.²³⁴

Jan Hoff, *Arbetet Nyheterna*, ansåg att boken var fylld av intressanta fördjupningar och perspektivförskjutningar. "Faktum är att det mesta är positivt med denna bok, som påstås för första gången ge oss en samlad presentation på svenska av tiden mellan antiken och vikingatidens början."²³⁵

Per Beskow på *Sydsvenskan* menade att Harrison gav oss en utmärkt översikt, ett nyttigt referensverk på ett livfullt och engagerat vis om alla trassliga händelseförlopp. Beskow hade invändningar. Harrison underskattar kyrkans makt och Bysans inflytande på den västeuropeiska utvecklingen.²³⁶

Håkan Forsell, DN, uppskattade Harrisons beläsenhet på vitt skilda områden. När Harrison beskriver helgonberättelserna nådde boken ett inspirerat djup och var medryckande och lärorik. "Den är en blandning av populärvetenskaplig framställning och facklig lärdom när den är som mest lyckad." Forsell var kritisk på två punkter: Lundadocentens ihärdighet den tidiga medeltiden som en ljus epok blev snart irriterande: "Dick, vem försöker du lura, det var ju hemskt och beckmörkt." Forsell problematiserade det faktum att Harrison både täcker in politisk, ekonomisk och idéhistoria i sin bok och menade att det är en svårt att påstå att allt har lika stor betydelse utan det uppfattas som det är godtyckligt vilken betydelse olika fenomen hade för en historisk period.²³⁷

Mats G Larsson – Vinland det goda

I *Vinland det goda* presenterar Mats G Larsson allt som finns att berätta om det Vinland som beskrivs i de isländska sagorna *Grönlänningasagan* och *Erik den rödes saga* och de utgrävningar som gjorts i Nordamerika efter lämningar efter nordbor. Med hjälp av handlingen i sagorna försöker Larsson analysera sig till den sannolika vägen till Vinland. Hans utgångspunkt är att de isländska källorna har grundfakta som är värda att ta på allvar. Det gällde med alla tillgängliga fakta pröva bärkraften hos materialet.

Jan Paul Strid, skrev i *Svenskan* om Bröderna Weibulls källkritik som gjorde rent hus med och betraktade de isländska sagorna som myter. Strid ansåg givetvis att källkritiken var grunden till att seriös historieforskning, men källkritiken fick inte gå till överdrift. Som exempel tog han Ingvarståget som fått en "saga" uppkallad efter sig i de isländska sagorna. Skulle det inte nu finnas ca 30 runstenar som bevis för detta äventyr inte heller kunnas beskrivas som något annat än en myt. När det gällde resan till Vinland fanns det inga runstenar som bevis. Strid följde med spänning Mats Larssons "resa" till Vinland som ställde en historisk gåta i ny belysning.²³⁸

Joel Ohlsson på *Arbetet Nyheterna* ansåg att Mats G Larsson bjöd på en rad spännande gissningar på vad som egentligen tilldrog sig när vikingarna upptäckte Amerika. Därjämte gjorde Larsson en nyttig och behövlig jämförande översikt och skillnaderna i detaljer och händelser i de bägge sagorna.²³⁹

Aftonbladets Göran Hägg menade att Larsson berättade allt som numera finns att veta om Vinlandsfärderna. Boken innehöll dessutom en kritisk diskussion av historien och kunde både tillfredställa den inläste och den nyblivne vikingaentusiasten.²⁴⁰

Tomas Löfström på *Sydsvenskan* menade att M G Larsson förenade kunnighet och källkritik med stor fascination inför sitt ämne. Det vore inte heller konstigt att han funnit där Leif byggde sina bodar... "vid Chegoggin River innanför Cable Sable på Nova Scotia."²⁴¹

Två tusen

Hermans Lindqvist – Historien om Sverige. Drömmar och verklighet.

Drömmar och verklighet är band nio i Lindqvist serie om den svenska historien. Det är den sista i kronologin. Serien har tagit sig från vikingatiden till 1946. Lindqvist slutar alltså sin historia här, då resten av serien skall ägnas åt specialteman. Historieverket går från Amaltheadådet 1908 till Per Albin Hanssons död 1946. Det är med andra ord en tid då demokratin får sitt genombrott och byggåren för vårt så kallade folkhem. Världskrigen tar också en väsentlig del av utrymmet i anspråk i *Drömmar och verklighet*.

Tore Borglund, *Arbetet Nyheterna*, var den första av artiklarna i mitt urval som riktade sitt intresse mot boken. Borglund märkte att Lindqvist hade haft roligt när han skrev *Drömmar och verklighet*. Brister kunde man givetvis hitta, men Lindqvist hade gjort ett gediget jobb och hade gjort sig förtjänt av den stora läsekrets han vunnit. ”Det är inte oviktigt så snörpt som skolans historieundervisning har blivit”, avslutade AN: s skribent.²⁴²

Nils Granberg på *Aftonbladet* berömde Lindqvists för att han skrev medryckande om tiden före andra världskriget. ”Statsråds dagböcker och liknande” gav närvarons dramatiska krydda. *Aftonbladets* recensent tyckte att man skulle komma ihåg, efter alla skruvade debatter som beskriver folkhemmet som ett ”lätt brunfärgad diktatur”, att det var socialdemokraterna som drev igenom den liberala politiken. Något som i det längsta motarbetades av borgligheten. De bruna idéerna företrädes också främst av högern och bondeförbundet.²⁴³

Roddy Nilsson, SDS, såg också han att ”Lindqvist berättelse som ett återupprättande av våra numera ganska naggade självförståelse av den svenska välfärdsstatens förhistoria.” Lindqvist ansåg att tur och lyckliga omständigheter frälst oss både från revolution 1917 och det andra världskriget. Nilsson ansåg att det var lätt att rikta kritik emot en sådan historiesyn, men att det gjort så många gånger redan ”att det närmast blivit en kliché”. Skribenten menade att Lindqvist böcker blivit något av läroböcker i historia för många svenskar, samt att han vitaliserat diskussionen om historiens nytta och värde. Nilsson märkte avslutningsvis också att: ”Lindqvist utan tvekan har utvecklats som historieskildare.”²⁴⁴

Professor emeritus Leif Mutén skrev i *Svenskan* den 18:e oktober, att Torgny Nevéus redan i en recension i *Uppsala Nya Tidning* den 16 oktober påpekade att Lindqvist begått en grovt fel i sin nya bok.²⁴⁵ Det handlade om ett möte vid Uppsala universitet 17 februari 1939, det så kallade Bollhusmötet, där en församling av studenter hade röstat för att skicka en försändelse

till konungen för att visa deras missnöje mot samlingsregeringens förslag som skulle erbjuda bland annat tysksjudiska läkare en fristad i Sverige. Ett motförslag som menade på att Sverige inte borde dra sig undan hjälparbetet hade röstats ned av studenterna.²⁴⁶ Enligt Lindqvist stod poeten och ekonomhistoriken Karl-Gustav Hildebrand på de förstnämndas sida. Det vill säga, de som inte ville gå med på myndigheternas förslag. Emeritus Múten skrev att det kändes ”bittert att Karl-Gustav Hildebrand som 90-årig andligen är vid full styrka är klar mot den smädelse som Lindqvist riktat emot honom”. Skribenten tyckte överhuvudtaget att drevet efter eventuella nazisympatisörer på 30 och 40-talet gått för långt. ”Nu ålagde det Lindqvist att framföra en ursäkt” till den gamle poeten och ekonomhistoriken och till den allmänhet han misslett.²⁴⁷

Dan därpå fanns det inte mera än tre artiklar i om ”Eden i bollhuset” i SVD. Den första var en intervju med Hildebrand av Eva Bäckstedt. I denna menade han att han gjort mycket fel, men det där mötet 1939 behövde han inte ångra. Hildebrand kände sig överrumplad av Lindqvist påhopp, menade att mötet inte var världens största händelse, men ville givetvis inte bli ihågkommen för något han aldrig stod för. Hans vänner hade tyckt att han skulle stämma Lindqvist och Nordstedts, men Hildebrand sade sig inte vara någon stridens man. I den andra artikeln gav Nordstedts om ursäkt, en ändring av uppgifterna skulle givetvis ske i kommande upplagor av boken. Svante Weyler förlagschef på Nordstedts höll dock inte med Leif Múten att forskningen kring nazism och högerextremism varit överdriven. Múten hävdade motsatsen: ”Efter mer än halvt seklets sekels tystnad,...har okända kapitel i den svenska historien blivit föremål för seriös forskning.” Lindqvist hade här bidragit med en modernisering av synen på vårt svenska 1990-tal. Den tredje artikeln var en redogörande artikel om vad som verkligen skett på bollhusmötet i februari 1939. Bakom artikeln stod f d överbibliotekarie på Stockholms universitet, Wilhelm Odelberg, han menade att det var beklagligt att Lindqvist inte kontrollerat källorna om detta känsliga avsnitt i *Drömmar och verklighet*.²⁴⁸

Historiken Sverker Oredsson utredde också han i en artikel i Expressen, vad som hänt och skett på mötet i Uppsala. Men Oredsson hann också med att ge en bild om hur nationellt vårt folkhem var på 30-talet. Han menade att det inte bara var nationellt utan nationalistiskt. Det var svenskarna som skulle få skörda frukterna av folkhemmet. Generositeten mot människor utan för gränserna var ”ytterst liten” Medlidande mot flyktingarna fanns klart, men inte någon egentlig vilja att ta emot dem i landet. Dessutom var det många som trodde på rastankegångarna som vetenskap. ”Svenskarna sades tillhöra den nordiska och germanska

rasen som betraktades om bäst i världen.” Invandring skulle därför vara till skada för svenska folket.²⁴⁹

Samma dag som Oredsson skrev sin artikel rapporterade DN att Nordstedts nu fått gå så långt att de dragit in *Drömmar och verklighet* från boklådorna i affärerna. Detta hade skett efter krav från Hildebrands advokat. DN refererade också till en kommentar som Lindqvist gjort i dagens eko dagen innan. ”Jag är fruktansvärt ledsen. Det är ett stort slarv som jag inte kan skylla på någon annan. Jag tror inte det finns några andra fel i boken, åtminstone inte av den digniteten.” Henrik Berggren, kulturchef på DN, kommenterade Nordstedts indragning av Lindqvists bok. ”Bollhusmötets” resolutioner, för eller emot invandringen, kunde vid en hastig genomläsning vara lätt att missuppfatta, då de enligt Berggren kunde uppfattas som likvärdiga. Detta visade på hur svårt det kan vara att skriva historia, även om man skriver en personlig sådan. ”Men det ursäktar inte Herman Lindqvist och Nordstedts.” Pekar man ut någon som beundrare av Hitler skall en varningsklocka ringa. Då Lindqvist skriver en personlig historia föreslog Kulturchefen på Dagens Nyheter att han kunde ha lånat Vilhelm Mobergs klassiska titel: ”Min svenska historia.”²⁵⁰

Den 20 oktober skrev Svante Nycander en artikel i SVD om ”bollhusmötet”, där fram gick att en krigskorrespondent vid namn Arvid Fredborg ”tillhört nazistiska organisationer” men han aldrig argumenterat nazistiskt. Denna artikel ville Johan Tralau sex dagar senare klargöra, då det inte var konstigt att Fredborg aldrig argumenterat nazistiskt. Den ”nazistiska organisationen”, Sveriges nationella förbund, som Fredborg tillhört var inte vid dennes tid i förening inte ännu pronazistisk. Vid 30-talets mitt utvecklades föreningen i pronazistisk riktning. Tralau påminde om att krigskorrespondenten bland annat skrivit ett av de viktigaste antinazistiska dokumenten kallat *Bakom stålvalLEN*. Fredborg som dock röstat mot invandring i ”bollhuset”, skrev 1985 i memoarboken ”Destination Berlin” att han då saknade vidsyn och ångrade handlingssättet.

Johan Tralau gick också i polemik mot en artikel som Jens Christian Brandt och Leo Lagerqrantz skrev i Expressen den 23 oktober 2000. En artikel som undertecknad inte fann ibland mikrofichen på Karlstads universitetsbibliotek. Enligt Tralau hade nämnda herrar gått till hästskt angrepp på Karl Gustav Hildebrand. Ekonomiprofessor Hildebrand hade på 30-talet skrivit att ”nazismen var en reaktion mot den moderna tidens ’individualism’” och ”förakt för plikter.” Detta var hade enligt Brandt och Lagerqrantz varit bevis för att Hildebrand var, Tralau skriver: ”fullblodsnazist”. Samma öde mötte enligt SVD-skribenten Arvid Fredborg då

denne 1939 talat emot invandringen. Herrarna Brandt och Lagercrantz hade inte brytt sig om Fredborgs senare antinazistiska rapportering från andra världskriget. Expressensskribenterna framställning av landets främsta antinazister som nazisympatisörer var därför ett tecken på dålig smak och lättsinnigt förhållande till sanningen.²⁵¹

PM Nilsson, Expressen, bemötte artikeln den 31 oktober och kallade Johan Tralau för "Svarta fanor- och saltskribent". Vilken Svenskans kulturchef Peter Luthersson skulle ha hyrt in. Brandt och Lagercrantz bild av Hildebrands skriftställer på 30-talet hade enligt Nilsson stöd hos historikern Lars Gunnarssons avhandling "Kyrkan, demokratin och nazismen". Gunnarssons slutsats var att Hildebrand såg nazismen som en reaktion mot det moderna samhället. Nilsson påpekade också att när SVD recenserat boken för fem år sedan hade de inte haft något att invända mot Gunnarssons syn på saken. Men när Brant och Lagercrantz påminner om historikerns avhandling har "vinden dock vänt och vi får läsa att den tolkning som nyss gillades nu vittnar om dåligt omdöme, dåligt och ett högst frivolt förhållande till sanningen."²⁵²

SVD: s Kulturchef Peter Luthersson replikerade på PM Nilsson artikel. Kulturchefen menade att Nilsson blandade bort korten i sin artikel, när han inte bemöter det Johan Tralau skriver, nämligen att Arvid Fredborg aldrig varit med i någon nazistisk organisation. Att detta var ämnet berörde inte Nilsson med ett ord. Istället misstänkliggjorde han Tralau, samt lutade sig mot Gunnarssons avhandling. Luthersson ställde tre frågor: skall man ha "yrkesförbud för att någonsin medverkat i en tidskrift som är eller senare visar vara tvivelaktig"? "Har frågan om Hildebrands agerande 1934-35 över huvud taget diskuterats eller Lars Gunnarssons forskningsresultat ifrågasatts?" "Var Arvid Fredborg medlem av någon nazistisk organisation?"²⁵³

Lars Viklund, Karl Gustav Hildebrands juridiske ombud, gick i SVD till försvar för sin klient. Viklund nämnde Lindqvist slary, men också att han bett om ursäkt för saken och att Nordstedts nu tagit konsekvenserna av förtalet. Nu hade Expressens reportrar Brant och Lagercrantz ändå smutskastat Hildebrands gärning på 1930-talet. Viklund tyckte att de använde lösgjorda och missvisande citat för att bevisa att ekonomiprofessorn var nazisympatisör. Viklund skrev att "Hildebrand var kristen, konservativ och antifascist." Vid en teaterpjäs 1938 förstod han det inte längre var möjligt att analysera nazismen. Endast öppet motstånd återstod. Expressens och TT: s(som kommit till slutsatsen att det tog lång tid för Hildebrand att komma till insikt med nazismen) insinuationer var sårande och ogrundade. 65

år av kritisk analys hade vänt emot honom. ”Detta är missriktad och vilseledande historieskrivning.”²⁵⁴

Leo Lagercrantz bemötte Hildebrands advokat i Expressen. Han hävdade att det genomgående temat inte var som Viklund påstod: ett motstånd mot nazismen, utan istället handlade om kristendomens ställning i en tid av totalitära trender. Expressens reporter dementerade att deras citat skulle vara lösryckta, eller bara var resonemang som Hildebrand förde, istället skulle de vara hans slutsatser. Hildebrands uppvaknande på teaterpjäsen, att man först nu var tvungen gå till attack mot nazismen, såg Lagercrantz som ett halvt erkännande. Tidigare hade alltså en diskussion med den totalitära ideologin alltså varit möjlig?

Den tidigare omtalade historikern, Lars Gunnarsson, fick också säga sitt om Hildebrands förflutna som skribent. Han menade att ekonomiprofessorn var en kristen intellektuell som försökte positionsbestämma kristendomen i idékampen mellan demokrati och nationalsocialism. Hildebrand ville med kristendomens hjälp förnya demokratin och det var kyrkans uppgift att genomtränga och rensa folkstyret. Poeten och professorn såg likheter mellan kristendomen och nazismen i dess strävan att förbättra moralen, plikt känslan och offervilligheten i det ansvarslösa och individuella demokratiska samhället. Gunnarsson påpekade att Hildebrand långt ifrån var ensam om sina tankar på 30-talet, många lyfte upp delar av nazismen som uppbyggliga tankar. Historikern tyckte det var viktigt att beakta personer i det förgångna med den historiska tidens förutsättningar och inte med våran tids måttstock. De som gör så agerar ohistoriskt. Gunnarssons slutord blev: ”Debatten om Hildebrand har varit överkänslig. Herman Lindqvist hade i sin indragna bok inte ens påstått att Hildebrand var pronazist.”²⁵⁵

Sverker Oredsson professor i historia i Lund gav sig in i striden om Lindqvists historieskrivning. Givetvis hade han sina anmärkningar på *Drömmar och verklighet*. Polismästare Schaar i Malmö under andra världskriget var till exempel inte alls pronazist utan en antinazist som till och med fick en dansk frihetsmedalj för sina insatser. Oredsson kritiserade Lindqvist värderingar, vilka enligt docenten ledde tankarna till det 30-tal han själv kritiserade i sin nya bok. Han beklagade klyftan mellan honom och fackhistorikerna. En yngre historiker hade t o m kallat Lindqvist historia för ”idiot historia”, Lindqvist hade med att kalla vissa historiker för motorsågsdocenter. Nu efterlyste Oredsson en ”seriös diskussion om Herman Lindqvists historieskrivning är således väsentligt bättre på sin plats en överlägset fnysande.”²⁵⁶

Genushistorikern Yvonne Hirdman ställde Herman Lindqvists ”förlag vid skampålen” för att de låtit Herman Lindqvist, en pojkboksförfattare, skriva ”Historien om Sverige”. ”Ska verkligen Nordstedts få bestämma att vårt kulturarv ska utformas på detta vis?” Hon ansåg att det borde vara som i Norge och Danmark där förlagen vågade satsa på att ge ut serier om dess historia skrivna av riktiga historieforskare med jämna mellanrum. Lindqvist hade i *Drömmar och verklighet* enligt Hirdman utmålat makarna Myrdal och dess socialpolitik på ett ensidigt och oproblematiskt ofördelaktigt sätt, helt utan gråskalor. Främst var det Alva Myrdal som råkade illa ut, ett foto på socialingenjörskan visade tillsammans med texten om sterilisering vad Alva Myrdal stod för, vilket enligt Hirdman var, att kvinnor med makt var farliga och demoniska på ett tvetydigt sexuellt sätt. Herman Lindqvist klarade helt enkelt inte av att visa på komplexiteten i makarnas ideologi. Detta var skamligare än tabben Lindqvist gjort med Hildebrand, då det inte var något inget slarvfel när Lindqvist försökte måla ut att Alva Myrdal som ”lika djävulsk som de kvinnliga koncentrationslägervakterna.”²⁵⁷

Sydsvenskans läste den omredigerade upplagan av *Drömmar och verklighet*. Det var författaren Ulf Gyllenhak som recenserade, han litade inte riktigt på det fakta som presenterades när han läste boken och ställde sig ofta frågan ”Stämmer verkligen det här?” Ibland hade han varit tvungen att kolla upp och snart konstaterat att det var fel återgivet av den gode Herman. Sydsvenskans skribent jämförde Lindqvist med Vilhelm Moberg och i fall den sistnämnde stod för ett visst patos, ”pratade Lindqvist med sirlig underhållande stämma”. Dessutom skrev Moberg folkets historia, Lindqvist Kungarnas. Gyllenhak kom ändå fram till att serien *Historien om Sverige* var ett motgift mot den tilltagande historielösheten.²⁵⁸

Den sista i den långa serien artiklar, i min uppsats, om *Drömmar och verklighet* var skriven av Kvällspostens Lennart Svedin. Han kastade sig ”trots allt in i Herman Lindqvists Finn fem lek” (Herman Lindqvist hade gjort en ploj av att den som hittade fem fel i hans nästa bok skulle vinna en resa till Paris) Svedin övade i sig *Drömmar och verklighet* och hittade givetvis fem fel, samt ett bonusfel. Kvällspostens ”tävlade” ville lyfta fram positiva egenskaper hos Lindqvist och hans böcker. Han hade skapat ett nytt historieintresse i Sverige, något som forskarna, med undantag av Peter Englund, misslyckats med. Han ”bokförde” på plussidan också den belysande detaljen, det intresseväckande urvalet och den smakfulla presentationen. Samt att han tog upp ny forskning som saknats i tidigare översiktverk. Svedins råd blev: ”Läs Herman Lindqvist, men gör det med öppna ögon.”²⁵⁹

Bosse Schön – Svenskarna som stred för Hitler. En reportagebok.

Bosse Schöns historiska reportagebok kartlade och dokumenterade svenska medborgare som ingått i Hitlers frivilligbataljoner. Minst 260 svenskar hade stridit för Hitler hävdade Schön. Reportaget, bygger på intervjuer med veteranerna och försökte inte moralisera över soldaternas agerande utan följde istället dessa svenska mäns äventyr från dess födsel till andra världskriget och hur de sedan återkom hem till Sverige.

Britt Persson gjorde en intervju med Bosse Schön med anledning av den nya boken. I den menade Schön att förmodligen var svenskarna som stred för Hitler många fler, kanske till och med 500 personer. Författaren menade att de var vanliga pojkar i en ovanlig tid, ofta hade de trassliga uppväxterfarenheter. Artikeln hoppades att boken skulle minna denna mindre angenäma men sanna del av svensk historia, som rimmade dåligt med vår neutralitet. Schön avslutade med att säga att han ville berätta ”den okända historien, om Sveriges skuld.”²⁶⁰

Fredsforskaren och historiken Wilhelm Agrell skrev en artikel för Sydsvenskan om Schöns nya reportagebok. Agrell hävdade att SS-svenskarna inte var något okänt fenomen, då de var omskrivna redan under kriget. Schön var enligt fredsforskaren noga med att skilja mellan Waffen-SS som svenskarna ingick i och Allgemeine SS. ”De förstnämnda var fältförband i en nazistisk parallellarmé till den reguljära tyska krigsmakten Wehrmacht.” Allgemeine SS var de som skötte förintelsen bakom fronten. Agrell polemiserade och undrade om skillnaden verkligen var så stor, båda hade svurit trohetsed till Führen och raspolitiken. Vidare tyckte historiken att det var problematiskt att bygga sin framställning på muntliga källor med en såpass stark tendens. Men det var på många sätt en imponerande dokumentation som Schön gjort av ett stycke ännu inte avslutad samtidshistoria.²⁶¹

Sverker Oredsson skrev också en artikel i Sydsvenska Dagbladet. Oredsson fick ibland lust att träda till svenska regeringars försvar. Det gällde inte minst samlingsregeringen under andra världskriget. När han läste Bosse Schöns bok greps han en denna lust. Schön förde nämligen tesen att alla är lika stora kålsupare och jämförde Per-Albin Hansson och Bålsta-Nilsson som stridit för Hitler som lika stora skurkar. ”De gjorde vad de trodde var rätt och riktigt för stunden”. När det gällde samlingsregering som fått mycket kritik på senare år försvarade Oredsson den med att deras viktigaste uppgift var att hålla vårt land utanför kriget något som de lyckades med. Kritiken i sakfrågor var rimlig men att karaktärisera Per Albin Hansson som en skurk var groteskt påpekade Oredsson avslutningsvis.²⁶²

Oredsson vän och kollega vid Lunds universitet, Marcos Cantera Carlomagno, ansåg i en replik till samme kollega, att den svenska "politiska realismen" fick grymma konsekvenser. Priset blev som känt permittenttrafiken genom Sverige till Norge. Genom tyskarnas ockupation av vårt västra grannland säkrade de också importen av svensk järnmalm och svensk handel. Priset för att vi skonades från krigets fasor blev att i vi praktiken införlivades i den tyska marknaden. Denna handel och vår malm gjorde att kriget förlängdes och tusentals människor fick sätta livet till.²⁶³

Klas-Göran Karlsson, SVD, dementerade att Sveriges agerande under andra världskriget skulle ha varit något som man skulle ha sopat under den historiska mattan. Salomon Schulman hade nämligen i en debattartikel i SVD menat att historikerna skulle bära "hundhuvudet för 'den halvsekellånga tystnaden.'" Sanningen var dock, enligt Karlsson, en helt annan: "Inom forskningsprojektet, Sverige under andra världskriget (SUAV), skrevs på 70-talet ett tjugotal doktorsavhandlingar i detta angelägna tema vid Stockholms universitet." Det var bara det att under 70-talet var detta inte det något tema som engagerade befolkningen. Under detta decennium var det nutida moraliska dilemman, som utsugningen av tredje världen, som engagerade och debatterades i samhället. I fall Bosse Schöns verk skulle ha kommit ut under det vänstervridna 70-talet hade den varit "en av bibliotekets mindre lästa samlingar". Samt ansetts vara krigsromantik som försummat strukturella och klassmässiga påverkansfaktorer. Idag var situationen en annan och Sveriges agerande under andra världskriget diskuterades flitigt. Karlsson jämförde 70-tals verken med Schöns nyutkomna bok. Schön skrev med lätt journalistiskt anslag, tämligen fritt diktande, upptagen med individers livsöden och ville begripliggöra historien med det mångordigt beskrivande reportaget. SUAV-verken skrev en torr och stram prosa, var fokuserade på strukturella faktorer och källkritisk analys. Schön såg en brun kontinuitet från andra världskriget och till våra dagar. SUAV-forskarna försökte analysera dåtiden i sitt historiska sammanhang, Schön gjorde motsatsen då han undantog sina veteraner från den tidigare nämnda kontinuiteten genom att ursäktade dem som ett gäng världsfrånvända antikommunisterna. Schön hade i alla lägen gjort en imponerande arbetsprestation, menade Karlsson²⁶⁴ i sin artikel som speglade skillnaden mellan en ny trend i historieberättandet och en gammal beprövad historieskrivning på ett intressant sätt.

Dieter Strand på Aftonbladet, skrev som många andra att Schöns påstående att hans historia inte berättas tidigare inte var sant. Strand blev också förvånad av att det var så få som stred för

nazismen. Från broderländerna strömmande tusentals till, och till och med engelsmän och amerikaner fanns i Hitlers led. Däremot tyckte skribenten att det varit förvånade tyst om kungahusets agerande under vårt senaste världskrig. Gustav V fick till exempel det tyska storkorset av svärdsorden av Herman Göring. Kunde kungen också skylla på en svår barndom undrade Strand. Dessutom uppvaktade vår ÖB, Thörnell, kort innan krigsutbrottet Hitler på dennes 50-års dag.²⁶⁵

Thomas Roth, Filosofie magister, militärhistoriker, reagerade på Dieter Strands artikel då han tyckte att denne ”torgförde” vitt spridda synpunkter som inte var korrekta. Thörnells visit i Berlin ingick i den diplomatiska kutymen under 30-talet. Dessutom for han snabbt därefter till Paris som något av en politisk markering. Och ifall Thörnell hyste förkärlek till nazismen varför krävde han mobilisering av försvaret en vecka innan överfallet på Danmark och Norge. Dessutom var ÖB styrd av svenska regeringen. När det gällde Gustav V och sin tyskvänlighet var överlämnandet av svärdsorden också en del av det dåtida diplomatiska spelet. Om kungahuset inte var nazianstrukna men i alla all tyskvänliga framstod det märkligt att kungens yngre bror prins Carl framförde en halvofficiell protest mot tyskarnas judepolitik. Och varför var Gustav V iblandad i planläggningen av en operation som gick ut på ett svenskt ingripande för att skydda civilbefolkningen i Danmark.

Dieter Strand svarade ”direkt”: Strand menade uttryckligen att menat att förståelsen för nazismen var något som var allmänt utbrett under 30-talet, särskilt för flyktingpolitiken. Men inte styrde Per Albin Hansson och regeringen ”kungahus och generaler så lätt som Roth påstår”. Gustav V skickade till exempel ett ”personligt budskap till Hitler” med tack för angreppet mot öst ”bästa lyckönskningar till den stora framgången”. Statsministern försökte stoppa honom, men hade ingen lycka.²⁶⁶

Helle Klein skrev på Aftonbladets ledarsida att Bosse Schöns bok var en ruggig berättelse. Men hon stördes av han valde psykosociala förklaringar, som trasslig barndom, som huvudmotiv till varför männen blev Hitlers soldater. När man väljer en sådan förklaring före en ideologiskt motiv blev frågan om det moraliska ansvaret inte lika intressant. Klein trodde att Schön drevs av en vilja att förstå, men förståelse fick inte bli bortförklarelse. ”Att förlåta det oförlåtliga är att förringa gärningsmännens ansvar för sina onda handlingar”.²⁶⁷

Ellen Mattson, Kvällsposten, jämförde, den berömda historikern Gitta Sereny, som skrivit en rad berömda och uppskattade böcker om Hitlertyskland, med Schöns verk. Sereny utmärktes av psykologisk djupverkan, av detta hade Schön ingenting. Gitta Sereny vill veta varför –

varför det skedde, hur det gick till. Bosse Schön konstaterar att det hände och redovisar förloppet. Båda ambitionerna var viktiga, men Sereny lyckades i alla fall att få ett av sina intervjuoffer att känna skuld.” (På tal hennes bok *Mot avgrunden* som var Treblinka-vakten Frans Stangls berättelse.)²⁶⁸

Nils Schwartz på Expressen var rädd för att *Svenskarna som stred för Hitler* skulle kunna bli en kultbok för nynazister. Schwartz menade att för att kunna dokumentera någon vars åsikter man ogillar på ett kritiskt sätt, behövde man två talanger. Social förmåga för att nå fram till den man vill intervjua och analytisk distans till sina intervjuoffer. Gitta Sereny hade båda egenskaperna, Schön endast förmågan att få kontakt med sina veteraner. Författaren markerar sin motvilja mot nazismen, men det fungerar endast som en brasklapp, i en bok som fungerar som en ofrivillig heroisering av svenskarna som stred för Hitler.²⁶⁹

Lennart Bromander på Arbetet Nyheterna ansåg att man inte kunde dra några meningsfulla statistiska slutsatser från de lilla antalet svenskar som stred i Waffen-SS. ”De flesta torde ändå ha varit lågutbildade nazisympatisörer som framför allt ville stoppa bolsjevismen”. Däremot var det bra att Bosse Schön uppmärksammade dem som tjänat som förebilder för dagens nynazister.²⁷⁰

Kaa Eneberg – Tvingade till tystnad. En okänd historia om några svenska familjeöden.

Journalisten och författarinnan Kaa Eneberg berättar i boken *Tvingade till tystnad* om en grupp norrländska kommunister, som for till Sovjetunionen på 30-talet, för att bosätta sig och hjälpa bygga upp den nya socialistiska staten. Norrlänningarna blev påhejade av dåtidens svenska kommunistparti då de fick pengar för varje svensk medborgare som flyttade till Stalins land från de styrande i Sovjetunionen. I det stora landet i öster mötte de snart Stalins totalitära samhälle och många av svenskarna fick sätta livet till i diktatorns terror mot den egna befolkningen. Vissa klarade sig och flyttade hem till Sverige. Väl hemma blev de inte betrodda av sina partivänner. De ville inte lyssna på vad de hade att berätta om missförhållande i sovjetstaten. De började betraktas som förrädare och många valde att till slut att tåga om sina upplevelser.

Jan-Olof Bengtsson på Kvällspostens ledarredaktion beskrev Kaa Enebergs bok som skrämmande och väldokumenterad läsning om de så kallade Kirunasvenskarna. Det som var mest intressant var Enebergs beskrivning över att, dagens vänsterparti med Gudrun Schyman i spetsen inte verkar vilja få in ”historiska byk” tvättad för att kunna ”sätta en befriande punkt”,

och hur kirunasvenskarnas öden bagatelliseras av den nuvarande partiledaren och vicemannen, för att stundtals till och med ifrågasättas.²⁷¹

Dagens Nyheters ledarsida representerades den 19 september 2000 av Barbro Hedvall. Hon byggde sin artikel kring Kaa Enebergs bok *Tvingade till tystnad*. Läsningen av boken var stundtals hjärteskrående, det som gjorde starkast intryck på henne var människors förmåga att trots förfärliga tider av svält, tortyr, död och misshandel inte kunna se verkligheten på grund av sin tro och sin idealistiska övertygelse. Många var bereda att bortförklara terrorn med att Stalin nog var vilseledd av sin omgivning. Samma mentalitet levde i emigranternas hemtrakter. Hedvall hade svårt att förstå hur en diktatur kan förvräda världsbilden för människor. Delar av denna mentalitet verkade leva kvar i vänsterpartiet menade Hedvall, när både partiledaren som vicepartiledaren avfärdar eller spelar ner vittnesmålen om svenskarnas öden i Sovjet, undrade hon om det handlade om en ”ryggmärgsreaktion”.²⁷²

Redan 1999 hade Kaa Eneberg presenterat en hel del artiklar om Kirunasvenskarna i Dagens Nyheter. Nu skrev Håkan Forsell en recension om Enebergs *Tvingade till Tystnad* i samma tidning. Forsell menade att författarinnan efter sina artiklar i tidningen gått vidare i sin undersökning. Recensenten påpekade att det både fanns rationella grunder som till exempel svåra levnadsförhållanden i Norra Sverige och en dröm om ett bättre liv i Ryssland som drog de idealisterna till att flytta till Sovjetunionen. DN:s skribent tog upp att vänsterpartiet skulle ha gett den samtidshistoriska institutionen på Södertörns Högskola uppdraget att påbörja ett arbete för att utreda Kirunasvenskarnas öden. Författarinnan hade kontrollerat saken men när boken skrevs hade inte någon begäran ännu skickats till Högskolan i Södertörn. Däremot hade partiets pensionärsgrupper i Norrbotten satt i gång ett projekt. Forsell föredrog dock en mer professionell forskning i frågan. Enebergs bok var enligt Forsell en balansakt mellan grundforskning och inlevelsefullt reportage. Händelserna var dock ”obearbetade ur historisk synvinkel.” Vilket gjorde att tunga belägg och ovidkommande företeelser blandas om vartannat. Därför efterlyste Forsell mer historisk forskning kring Kirunasvenskarnas öden.²⁷³

Chefredaktören på Sydsvenskan Per T Ohlsson undrade varför inte *Tvingade till tystnad* rönt mer något större intresse på de svenska dagstidningarnas kultursidor. Boken var en journalistisk bragd i en brännande fråga, nämligen om: ”Vill vänsterpartiet göra upp med sin skamliga förflutna?” Eneberg hade med sitt arkivmaterial lagt ett fasansfullt pussel. Det dåvarande kommunistpartiet lovat åtta timmars arbetsdag och fri semester åt Kirunasvenskarna i Sovjet. Ett parti som fick 10 000 kr i dagens penningvärde (2001) för

varje värvad medborgare till Sovjetunionen. Ohlsson skrev också om den ilska och bitterhet som riktades mot Enebergs texter i DN av Vänsterpartiet. Det påstods vara ”skåpmat”, men partiledare Schyman hävdade samtidigt något ambivalent att hon inget visste om Kirunasvenskarnas öden. Vicepartiordförande Johan Lönnroth menade som svar på en begäran om partiet skulle rehabilitera de hemvändande som hade stämplats av partiet som förrädare och svikare, att Vänsterpartiet redan gjort upp med sin historia och att de inte kan ta på sig ansvaret för Stalintidens offer.²⁷⁴

Rolf Alsing, Aftonbladet, ansåg att Kaa Enebergs bok var ett storverk inom genren grävande journalistik. Alsing menade att det var illa att inte vänsterpartiet tog allvarligt på denna del av sin historia. Artikeln upprepade en fråga som blev ställd och fick svar i radiokanalen P1: s program *Historiska klubben* med anledning av *Tvingade till tystnad*. John Chrispinsson hade frågat: ”Borde inte historiker av facket gjort åtminstone en del av detta arbete?” Professor Kristian Gerner vid Uppsala universitet hade svarat: ”Vi historiker är inget avantgarde. Vi kommer när allt är över, för att tala med Hegel.” Alsing sa: ”Historikerna kunde väl ändå ha gått så fort att de åtminstone hade trossen inom synhåll?” Artikeln tyckte även att vänsterpartiet skulle be offren och dess efterlevande om ursäkt, samt öppna sina arkiv för oberoende forskning.²⁷⁵

Partisekreteraren Lars Ohly gjorde ett inlägg i debatten och menade att vänsterpartiet preliminärt stödde forskning om Kirunasvenskarna vid Södertörns högskola. Preliminärt var det eftersom vänsterpartiet var ett fattigt parti, därför krävdes mer finansiering till projektet. Dessutom var vänsterpartiets arkiv öppna för alla. Rolf Alsing undrade i ett kort svar om inte Ohly och Vänsterpartiet hade något själva att säga något om själva sakfrågan.²⁷⁶

Vladimir Stoolov (Eriksson) bosatt i Charkov Ukraina härstammade från en familj som utvandrat från Sverige var djupt rörd av Enebergs bok om ”vår familjs öde, liksom andra familjers, som flyttade till Sovjet på trettioalet.” Stoolovs morfar hade avrättats utan bevis 1938, hans mor skickades till Gulag, där Stoolov själv föddes 1948. Hela sitt liv behandlades modern och han själv som andra sortens medborgare i Sovjetunionen. Stoolov ville lägga en del av skuldbördan på de svenska kommunisterna för de tragedier som plågat många av de emigrerande familjerna. Han ansåg att det var nödvändigt för minnet av de som dog oskyldigt dömda och att vänsterpartiet gjorde offentlig avbön och erkände sin skuld.²⁷⁷

Dan där på gjorde Vänsterpartiets ledare Gudrun Schyman ett inlägg i debatten. Hon ansåg att emigrationen till Sovjet var en förbisedd del av den svenska historien. Enebergs verk hade bidragit till ökad förståelse i frågan, men att den var värd mer forskning. Schyman menade att historieprojekt om Kirunasvenskarna lokalt att kommit igång vid partidistriktet i Norrbotten, samt att forskningsprojekt startat i frågan vid Södertörns Högskola i samma ämne. Forskarna skulle granska den norrbottniska kommunismen från 1917 till 1977. Hon tyckte också det som hänt de som flyttat till Sovjetunionen var beklagligt och att partiet borde ha engagerat sig hårdare i frågan. Partiledaren erinrade dock om den svåra situationen i Norrland på 30-talet. ”Man hade förhoppningar på den unga socialistiska sovjetstaten som avskaffat de kapitalistiska utsugarna, som plågade norrbottningarna hemma.” Schyman tyckte inte var underligt att Sovjet lockade en del. Dessutom fanns det sådana som hade politiska syften att ”nagla fast dagens vänsterparti vid skampålen”. Sedan slog hon fast att dagens vänsterparti stod för demokrati och hade inget ansvar för Stalins terror.²⁷⁸

Peter Englund – Den oövervinnelige. Om den svenska stormaktstiden och en man i dess mitt.

Den oövervinnelige är en fristående fortsättning på Englunds första bok om trettioårigakriget, *Ofredsår*. Boken handlar om hela 1650-talet ur ett svenskt, men ofta också ett europeiskt perspektiv. I centrum står den svenske överbefälhavaren sedermera kungen Karl X Gustav, som mer eller mindre levde sitt kungaliv krigandes i Europa, främst i Polen och Danmark. Men Huvudrollsinnehavaren från *Ofredsår* Erik Dahlberg är inte bortglömd, men kungen ”har trängt bort” honom till en biroll. Englund beskriver mycket händelser från kriget på 1650-talet, men glömmer inte bort idé- och kulturhistorien.

När recensionsperioden på *Den oövervinnelige* var över passade Berit Bergendahl på Göteborgsposten att intervjua Peter Englund i hans skrivarstuga någon mil utanför Uppsala. Bergendahl försökte dra paralleller mellan höstrusket och hur vädret var i Polen när Karl X Gustav var där och krigade. Englund hade genast anmärkt att Polen var mycket plattare än trakten kring hans skrivarstuga. Det gällde att var noggrann när man skrev historisk facklitteratur, han skrev inte historiska romaner, så det gällde att ha belägg för alla påståenden. En ärlig historiker måste också markera osäkerhet när hans källäge är ovissare, påpeka att ”här är isen tunnare”, för sin läsare. Dessutom var fabulering inget för Englund när verkligheten var så mycket mer intressant. 1600-tals historiken ville inte bli tv-historiker, formatet var för småttigt och hans nya bok skulle till exempel kräva 70-avsnitt för att komma till sin rätt. Bergedahl undrade hur hans förhållande var med Herman Lindqvist, då Englund

för sex år sedan hade "avrättat" dennes bok om 1600-talet. Men nu var det hyfsat menade han. I höstas vid samband med bokmässan hade Lindqvist kommit och gratulerat honom till hans nya bok. "Det var tjugigt" gjort, tyckte Englund. För övrigt recenserade han inte längre sina kompisar eller sina konkurrenter.²⁷⁹

Enligt retorikern Göran Hägg på Aftonbladet så infriade det nya verket av Peter Englund de högt ställda förväntningarna efter böcker som *Poltava* och *Ofredsår* och *Brev från Nollpunkten*. Englund lyckades med personligt engagemang i berättandet och vetenskaplig opartiskhet i faktabehandlingen, förmedla mängder av etnografisk kunskap om dryckesseder, arméernas ekonomi om fältlägrens män och kvinnor i den moderna historieskrivningens anda härstammande från Le Roy Ladurie och andra. Detta gav boken högt underhållningsvärde trots krigens monotona gräsligheter.²⁸⁰

Sverker Sörlin ansåg att det som kanske var storheten i Englunds historieskrivande var att han berättade i bilder: "en fantasmagorisk och hallucinatorisk marritt genom våldets grymma landskap...". Englund försökte också skriva 1650-talet och Karl X Gustavs historia i sin helhet. Detta underlättade för gemene man att förstå då vi själva är som en enda stor komplex bild och mönster. Det krävdes dock en hel del av läsaren för att mönstret skulle framträda ur textens myller. Att skriva Englunds totalhistoria var det inte många författare som klarade av. Englund själv klarade sig genom "alla tröstlösa marscher" genom att sticka in historier om kärlek, kroppen osv, "påfallande ofta kultur- lärdomshistoriskt. Trots att Sörlin inte skulle klara av att läsa mer av just mer om denna "hyperhistoria" (Englund karaktäriserades till och med som Barock) ville han bara ha "mer"! ²⁸¹

Lundaprofessorn Eva Österberg ansåg att Englund var bäst när han berättar en liten historia, drastiskt, med språklig fantasi, "den inte bara upprör och lever i sig själv utan har en poäng som ger temat för hela boken." Österberg citerade Englunds berättelse om en polsk bonde som efter en drabbning gått på ett slagfält och hittat ett guldmynt i en soldats inälvor. Det var vanligt att soldaterna svalde de dyrbaraste mynten, då de hade förhoppningen att de skulle kunna bajsa ut dem efter drabbningen. Detta talade om krigets drivkrafter och vad som hände med de överlevandes själar.

"Men nu ligger han där med inälvorna vällande fram ur kroppen. Bonden plockar upp guldmyntet och rusar i sin girighet vidare för att sprätta upp de andra liken: "i vissa fann han guld, i andra skit."

Men Englund var inte krigskorrespondent hela tiden. Ibland skrev han det som Österberg tyckte att han framställde allra bäst nämligen kulturhistoria. I den levandegjorde han det motsägelsefulla 1600-talet genom begreppen Förgänglighet, Levnadsglädje och Melankoli.²⁸²

Torgny Nordin ansåg att Englunds verk var en detaljrik och inlevelsefull berättelse. Nordin gillade också när han kom ”med korta inskjutna mellanspel om ämnen som matkultur eller 1600-tals människans uppfattning om skogen”. Englunds styrka låga i förmågan att kunna beskriva detaljer. Det fanns dock en risk att alla detaljer skulle skymma helheten. Nordin beskrev Englunds historieskrivande som psykologiserande, en historieskrivning som hade problem men också sina förtjänster. Den hjälpte, för den som behärskade genren, att beskriva personliga karaktärsdrag hos människorna i historikers egna historiska galleri.²⁸³

En frekvent recensent i min skrift är Lars Lönnroth, han skrev också om *Den oövervinnelige* i Svenska Dagbladet. Han såg ”den plufslige” ”Slaktartypen” Karl X Gustav som den minst attraktive stormaktstidens regenter. Peter Englunds val av huvudperson och tid, var att göra svårt för sig, Karl X Gustav var svår att identifiera sig med och tiden och scenen var oundvikligen mörkare; Endast Tåget över Bält nådde ”episka dimensioner”. Men författaren redde ut situationen och gav ”mirakulöst” ”liv” åt historien utan att ge avkall på sanningen. Dahlbergs självgodas dagböcker avslöjades i ”god överensstämmelse med bröderna Weibulls källkritik”. Lönnroth undrade i sitt avslutande stycke i fall stormaktstiden betydde något för dagens svenskar. Skulle inte perioden förträngas ur vårt kollektiva minne? Borde vi inte nöja oss med att komma ihåg senare katastrofer som förintelsen? Där vi inte själva bar skulden? Skolpolitikerna ansåg Lönnroth redan ha svarat ja på frågan, genom att ha utplånat perioden ur undervisningen. Englund såg till att vi ändå skulle komma minnas, när skolpolitikernas aktuella idéer var bortglömda.²⁸⁴

Gunnar Wetterberg på Sydsvenskan skrev att ”bara för tjugo år sedan hade ’Den oövervinnelige’ varit en anakronism i bokfloden”. Englund var enligt Wetterberg barock i språket då han ibland staplade tre stycken verb på varandra. Sida upp och ner handlade om Karl X Gustav och hans krig och att han hade nått så mycket läsare berodde på han hade ”en underskriv i berättandet, ett tonläge som skapar distans och förundran – vämjelse över det han beskriver”. Wetterberg noterade att när allt fler historiska berättelser nådde massupplagor så var verklighetsförankringen Englunds adelsmärke.²⁸⁵

Lokalkonkurrenten Arbetet Nyheterna och Tore Borglund skrev att verket var mer än en biografi. Perspektivet inte bara svenskt, det var europeiskt och fannade inte bara kring krig och politik. Englund gav sig djupt in i århundradet och ger ett signalment på det – det handlade inte bara om religiös dogmatism utan strömmar av tolerans, förnuftstro och förutsättningslös nyfikenhet, som ”förebådade” 1700-talets upplysning. Boken nästan svämmade över av fakta. ”Men vilken rikedom och vilken berättelse”²⁸⁶

Den gamle tv-historiken Hans Villius ansåg att Englund intog en sunt kritiskt inställning till Erik Dahlbergs dagböcker, då denne tenderar till att överdriva sina egna bedrifter. Därför tyckte Villius att det var konstigt att han på en punkt återger Dahlbergs skildring utan invändningar. Erik Dahlberg hade skickats som spion in Köpenhamn på sommaren 1658 för att skissa på kartor för att underlätta en belägring av huvudstaden. Englund hade i historien kring detta endast påpekat att en guvernör över Köpenhamn som Dahlberg nämner inte kunnat vara det då han tillträdde sin post två år senare. Villius trodde att Englund följt Dahlbergs beskrivning av dramatiska skäl och endast utmönstrat det som bevisligen inte var sant. Det var enligt Villius ett ”tvivelaktigt sätt att handskas med källmaterialet”²⁸⁷

Dick Harrison – Mannen från Barnsdale. Historien om Robin Hood och hans legend. (Stora Döden.)

Dick Harrison släppte år 2000 inte mer än tre stycken uppskattade historieverk: *Mannen från Barnsdale*, *Stora Döden* och *På Clios Fält*. Mest omskriven blev *Mannen från Barnsdale* som på ett vetenskapligt sätt letar i källorna om mytens Robin Hood har funnits i verkligheten. Harrison går sedan igenom vilken bild man har sedan haft om legenden om Robin och hans ”merry men” genom historien. Synen på honom har definitivt skiftat genom tidsepokerna. Jag tänkte i samband med genomgången av *Mannen från Barnsdale*, också ta upp verket *Stora döden* som renderade Dick Harrison Augustpriset. *Stora Döden* handlar om vad vi i Sverige mer frekvent brukar kalla Digerdöden, hur den uppkom, spreds, och vilken påverkan den har haft på det västerländska samhället för samtiden och för generationerna som tog över efter den stora katastrofen på mitten av 1300-talet.

Mannen från Barnsdale.

Att Harrison vågade försöka att ”leta reda på verklighetens Robin Hood” tyckte Jesper Högström på Svenska Dagbladet tydde på djärvhet, då litteraturhistorikerna tenderade att fnysa ”hånfullt” åt alla spekulationer om legendens ursprung. ”Vad som har intresserat dem är fiktionen ’diskursen’.” Harrison försvarade sig dock med att litteraturvetarna talar i egen sak,

och att legendariska brottslingar alltid existerat i verkligheten, till exempel Billy the Kid och svenska motsvarigheter som Bildsköne Bengtsson. Högström blev ändå besviken när han läste Harrison's verk. Desillusionen låg i att den Robert Hode som Harrison menade var Robin Hood, hade misshandlat eller i alla fall varit i slagsmål med två kvinnor. Man slår inte kvinnor! I ett större perspektiv ansåg Högström att Harrison var en del av den stora pendel som förde historieskrivningen bort från det "hyperkritiska 1800-talet." I dag trodde man att det kunde finnas en sanning bakom alla gamla "amsagor". Harrison's styrka låg i att han vågade ta ut svängarna och vävde in så mycket populärkulturellt som man bara kunde.²⁸⁸

Bosse Sandström på Aftonbladet gjorde ett färgstarkt reportage om Robin Hood och Dick Harrison's bok, fyllt med bilder från alla de filmer som byggde på Legenden om Robin Hood. Sandström var annars inte på något större tyckarhumör utan refererade innehållet i *Mannen från Barnsdale*.²⁸⁹

Håkan Forsell, DN, skrev att Harrison lagt ner stor forskarmöda på den nya boken, men ansåg att det var om legenderna om Robin Hood som utgjorde det mest underhållande värdet i boken. Harrison hade förmåga att gestalta sin professionella kunskap om den medeltida världen i populärhistorisk dräkt. Lundadocenten var dock en traditionell historiker, snarare empiriskt än teoretisk. "Källkritiken är inte bara hans metodologiska ledstjärna", utan var ordnande princip för framställningen. Forsell ansåg dock att Harrison's intresse sällan lämnade pojkrummet och därför blev fascinationen ofta självgenererade och omständlig.²⁹⁰

Enligt Ragnar Strömberg på Göteborgsposten klarade Harrison både fastställa om Robin Hood endast var en fantasiskapelse eller ej och skildra legendens "tematiska och ideologiska förvandlingar" med "robust entusiasm och passionerad glans". Boken var oavslåttligt spännande med en skarpsinnig analys. Strömberg skrev om Harrison's kritik av den ideologiska privatisering av legenden som bland annat Kevin Costners film om Robin Hood, *Prince of Thives*, stod för. I fall Robin Hoods motiv endast reduceras till privat hämnd så skulle snart mästerskytten blekna bort till en trivial litterär figur.²⁹¹

Bo Lundin på Kvällsposten menade att Historiedocenten Harrison överraskade med något så udda som en grundlig genomgång av Robin Hood legenden. Docenten skrev lärt, med lätt och med mild humor. Det fanns dock en "beklaglig lucka i Harrison's bok", Lundin tyckte att han borde ha följt upp litteraturens och politikens utnyttjande av Robin Hood-temat. Han tänkte på Leslie Charteris *Helgonet* men också med frihetshjälten Che Guevara.²⁹²

Ellen Mattson, Litteraturkritiker och författare, blev avundsjuk i Göteborgstidningen på människor som har sitt jobb som hobby. Dick Harrison hade Robin Hood som hobby. Mattson skrev att Harrison verkade sett varenda film som någonsin gjorts om rövaren i Sherwoodskogen. Boken var så noggrant gjord så att saken var klar, "Harrison är lite knäpp." Det tackade Ellen Mattson för, då det inte fanns något som var roligare än människor med knäppa intressen. Men ändå höll Harrison sin akademiska jämvikt när han de facto gräver i källorna för att bevisa att han varit en historisk person.²⁹³

David Birdie musiker och frilansskribent, skrev om boken i Sydsvenska Dagbladet. Enligt Birdie skrev den ytterst produktive docenten pedagogiskt "och inte med en så liten knastertorr humor" och det var roligt att se hur legenden tagit nya skepnader under olika epoker. Birdie skrev om det sista kapitlet i boken som ägnades åt kvinnorna i legenden. De var inte många, men Harrison anade en trendförskjutning, en framtid där Robin tagit ett steg tillbaka för att låta Marion leda rövarbandet.²⁹⁴

Stora Döden

Eva Österberg ansåg att Harrison skrivit om digerdöden på ett övertygande rentav briljant sätt. Professor Österberg skrev om populärhistorikerns villkor, enligt idéhistorikern Gunnar Eriksson ska han/hon skriva korrekt, begripligt och fängslande. Det finns olika sätt att redovisa forskarnas teorier: antingen harmonisera skillnaden hos olika forskare, eller berätta sin egen historia som "den var den enda rätta". Riskerna med båda tillvägagångssätten var riskabla enligt Österberg. Ett annat sätt var att låta läsaren följa med i den vetenskapliga debatten, se hur forskarans ståndpunkter bryts emot varandra, metoden krävde att man hade respekt för läsarens förmåga att följa med i resonemangen. Denna metod begagnade Dick Harrison sig av och Österberg tyckte om det. Stora Döden var det bästa populärhistoriska verk Harrison hittills skrivit. Han var friare och mer fokuserad än i de tidigare böckerna. Hans enorma beläsenhet kom här till hans rätt. När han jämförde Aidsepidemin med den stora döden och slog han en brygga över seklerna genom frågan om vad katastrofer gör med människor.²⁹⁵

Håkan Arvidsson skrev att Harrison på måndagen fått Augustpriset, recensenten själv ansåg att det var en "underbart läsvärd bok." Harrison var en av de fackhistoriker som kunde skriva levande och medryckande utan göra avkall på framställningens saklighet. "Stora döden har många starka sidor och det är omöjligt att här ge dem alla det utrymme de förtjänar." En sak tog Arvidsson dock upp. Han menade att Harrison vågade överskrida det eurocentriska

perspektivet, då han redogör för att katastrofen förmodligen var än större i den islamska världen än i den kristna, konsekvenserna blev också förmodligen allvarigare i länderna som följde Muhammeds läror. Digerdöden kunde till och med vara den faktor som slutligen gjorde att västvärlden tog över rollen som dominerande civilisation. Arabvärlden hade innan 1350 överglänt Europa på nästan alla områden. Arvidsson önskade att Harrison hade försökt förklara varför konsekvenserna blev värre i den muslimska världen, i fall det hade något med kulturskillnader att göra?²⁹⁶

Eva Ström, författare och läkare skrev i Sydsvenskan om *Stora Döden*. Harrison förmedlade enligt Ström sitt verk på ett lärt uppslagsrikt och engagerat sätt, ibland blev det dock ”en svåröverskådlig läsning”. Verket gav kusliga inblickar både då- och nutidens mänskliga bräcklighet inför katastrofer. Den visade på att människans herravälde över naturen är skört och att vi verkligen har våra biologiska begränsningar. Vi kan uppfinna botemedel, men bakterier och virus slår ofta tillbaka.²⁹⁷

Hans Lagerberg – Förrädare. En bok möjliga och omöjliga lojaliteter.

Lagerberg är en bok om förrädarnas historia och börjar med Judas, Quisling, Brutus och Dreyfus och går sedan vidare till mer moderna ”förrädare” som Quisling, Wennerberg och Mata Hari. Författaren tar även samlande grepp på klassförrädare och utsedda syndabockar som till exempel judar och kvinnor.

Per Bauhn på Sydsvenska Dagbladet använde superlativ som välskriven och läsvärd om Hans Lagerbergs bok. Skribenten undrade ifall man verkligen kunde vara förrädare i vår postmodernistiska era, där sanningsbegreppet kan anses vara förlegat, i en värld där allt verkar vara relativt. Idén om förräderi fodrar enligt Bauhn att det finns några mer eller mindre absoluta värden som man inte får svika, eller lojaliteter som inte kan väljas bort utan moralisk skam. ”Men om det inte finns någon moral bortom egenintresset och om alla lojaliteter kan omprövas efter personligt gottfinnande, hur kan då någon göra sig skyldig till förräderi?” Bauhn undrade till sist i fall vi verkligen vill leva i en värld där den moraliska tomheten blivit så stor att begreppet förräderi inte längre existerar.²⁹⁸

Enligt Jan Ceder litteraturkritiker på Göteborgstidningen, skulle man lägga märke till att boken inte var en linjär redovisning om förräderiets historia. *Förrädare* var en personlig betraktelse över problemet i det vidaste och mest komplicerade mening. Boken var mer än uppslagsrik, då litteraturkritikern menade att Lagerberg verkat ha ”dammsugit världshistorien

och litteraturen i jakt på exempel och ständigt nya infallsvinklar.” Bokens poäng var att ifrågasätta det ”konventionella begreppet förräderi”, därigenom hade också felaktigt utpekade förrädare och offer för skilda epokers vidskepelse stor plats i författarens diskussion om förräderiet. Lagerberg sade sig själv kanske ha rasat lite väl fort fram och på måfå, det höll inte Ceder med om, men det hade inte skadat om hade ”rensat en del i rabatten”.²⁹⁹

I Göteborgsposten skrev Björn Sandmark om Lagerbergs ”inträngande studie” om förräderiet. Sandmark skrev att Lagerbergs historieuppfattning är starkt subjektiv präglad. Men *Förrädare* skulle ändå vara en ”bred tematisk och historisk presentation” som skulle kunna användas som lärobok i ämnet. Med vetenskapen om Lagerbergs subjektivistiska historieförståelse, frågade sig skribenten om boken inte kunde vara en monumental uppgörelse med de senaste tio årens debatt om det som brukar kallas vänsterns skuld och ett försök till försoning med författarens egen tid i vänsterrörelsen på 70-talet.³⁰⁰

Bo I Cavefors tog del av Lagerbergs bok i Kvällsposten och tyckte ”70-tals vänstern” flummighet och undanglidande ansvarskänsla förstärktes av skriften. Tyvärr var författarens teoretiska resonemang och spekulationer torftiga vilket kunde förklaras av att referenslitteraturen i huvudsak var på svenska. Utan reflektioner runt teman som till exempel det tillåtna furstemordet skulle inte redogörelserna bli mera än sakliga och notisartade beskrivningar av historiska människor och skeenden. Som utformningen var för tillfället dög *Förrädare* som en utmärkt uppslagsbok.³⁰¹

Ulf Johnsson på Expressen följde ”Hans Lagerberg på en djupdykning i förräderiets historia”. Artikeln ansåg att nyliberalismens globala likriktning präglade Lagerbergs skrivsätt, som var mer inriktat på samtal än på auktoritativ historieskrivning. Dessutom trodde Johnsson att förbindelserna mellan de stora sveken och de stora förräderierna var större än vad vi tidigare velat erkänna. ”Men det mer vardagliga sveket är i sin ynklighet en del av mänsklighetens mer vardagliga melodram”.³⁰²

Anita Goldman skrev för Aftonbladet, hon citerade Lagerberg: ”Vi blir med tiden varse svekets relativitet, inser dess bundenhet av tid och rum och noterar att vad en kultur stämplar som förräderi kan en annan tolerera.” Goldman menade att kanske var just denna insikt en av de viktigaste i vår moderna och extremt förändliga värld. När: ”Ord som lojalitet, svek och förräderi låter närmast ålderdomliga.” De historiska omständigheterna analyserades i boken såpass sympatiskt och politiskt korrekt att det till slut utgör ett problem för läsaren. Ibland

försvinner den röda tråden – förräderiet – in i en stor skog av detaljer. Med Goldmans ord; ”här skymms skogen till slut av alla träd.”³⁰³

Bengt Liljegren – Karl XII: En biografi.

Bengt Liljegrens biografi om Karl XII, tar avstamp i unge Karls ungdom, för att sedan följa om de otaliga drabbningar han var med om tills den där ödesdigra dagen den 30 november 1718 vid Fredrikstens fästning i Norge. En period speglar Liljegren mer utförligt nämligen åren 1716-18 då Karl levde, bodde och styrde Sverige ifrån Lund. Boken avslutas med en genomgång av Karl XII –bildens förändringar genom historien.

Anders Fagerström på Sydsvenskan intervjuade Liljegren med anledning av den nya biografien om Karl XII. Där menade Liljegren att han aldrig närt några författardrömmar och att han aldrig haft avseende att konkurrera med litteratörer som Frans G Bengtsson som skrev biografien *Karl XII:s levnad* på 1930-talet. Han kritiserade dock Bengtsson för att vara hyperromantisk i sitt förhållande till Karl XII. En annan biografi skriven av den norskfödda Ragnhild Hattons *Charles XII of Sweden* var enligt Liljegren inte tillräckligt kritisk emot den svenske kungen. ”Enligt Hatton gjorde Karl XII inga fel”. Liljegren ansåg att det behövdes en ny biografi om kungen och med hjälp med alla de nya rön som kommit om Karl XII de senaste åren, bestämde han själv sig för att gå till botten av källorna för att skriva denna nya uppdaterade biografi om kungen.³⁰⁴

Håkan Arvidsson på Sydsvenskan skrev en recension om det nya historieverket om Karl XII. Arvidsson var dock inte på något större textnedsablingshumör, framhöll och redovisade istället bokens innehåll, men skrev ”Låt mig redan från början säga att det här är en lysande bok om en kung och en tid, då Sverige genomlevde sin djupaste kris någonsin.”³⁰⁵

Svenska Dagbladets Erik Hedling hävdade efter hade läst Liljegrens verk att Ragnhilds Hattons fortfarande var den förnämsta biografien om Karl XII. Men han nämnde också Frans G Bengtsson verk för att påtala att en ny biografi nu sällar sig till ”dessa utomordentligt intressanta verk”, nämligen den ”lundensiske läraren Bengt Liljefors”, som gjort en ansenlig bedrift som heltidsarbetande lärare att samtidigt skriva denna ”kontroversielle gestalts historia.” Liljegrens verk var pedagogiskt, välskrivet och författaren verkade vara synnerligen kunnig i sitt ämne. Hedling trodde på Liljegrens förklaring att Karl XII:s personliga öde formades av att han var en enväldig kung med absolut makt, men han undrade om Karls maktfullkomlighet räckte för att också förklara Sveriges tappade ställning som stormakt. Var

”han ensam ansvarig för att kriget slutade så illa”? Hedling ansåg att Ragnhild Hatton gav mer sofistikerade förklaringar till den svenska politiken. Sverige var fast i ett diplomatiskt och kommersiellt spel med övriga Europa och var helt enkelt för litet för det ”imperium som historien tillfället lånat henne, oavsett vems som satt på tronen”. Liljegren hade i övrigt gjort en strålande bedrift som populärhistoriker.³⁰⁶

Lennart Svedin på Kvällsposten ansåg att Liljegren skrev lättläst och enkelt på gränsen till torftigt, långt ifrån den smittande språkglädje som utmärkte Peter Englunds böcker. Det nya i Liljegrens verk jämfört med tidigare historieverk var att författaren skildrade Karl XII som en mer brutal individ. Svedin pekar bland annat på att Liljegren beskriver hur Kungen belåtet noterat att han ”bränt upp en hel stad och hängt borgarna”. Svedin påtalade tolkningarna om Karl XII:s livsverk ständigt har skiftat genom historien. På senare år hade opportunisterna nämligen kallat vår siste enväldshärskare för ”kungen som älskade invandrare.”³⁰⁷

Historikern Åsa Karlsson, DN, menade att intresset för Karl XII var märkbart levande. Liljegrens bok hade till och med uppmärksammats på tidningarnas nyhetssidor när den nådde bokhandelsdiskarna. Karlsson tyckte att Liljegrens bok var lättläst, begriplig, skildringen rapp och rak, men kunde dock inte mäta sig med Ragnhild Hattons biografi. Liljegrens historieverk väckte också frågor. ”Vad menar han egentligen när han skriver Karl XII?” Den historiska personen, statsledningen, militärledningen eller armén? Läsaren skulle enligt Karlsson ibland ha svårt att hänga med i svängarna, och ibland blev det nästan oavsiktligt komiskt när ”Liljegren skriver att ’Karl XII helt oblygt belägrade en polsk stad’”. Allvarigare var att Liljegren inte behandlade frågan om hur mycket en enskild aktör verkligen kunde betyda och påverka historiens utveckling. Liljegren framhöll att den viktiga frågan var, varför stormaktsväldet föll när det föll, men enligt Karlsson var följande frågeställning mer riktig: ”Hur det kom sig att Sverige så länge kunde spela en roll på den europeiska scenen?” Vidare var det synd att författaren inte hade gett skriften några noter och att han flydde från tolkningsproblematiken alla historiker måste brottas med.³⁰⁸

Anders Ekström – Dödens exempel. Självmordstolkningar i svenskt 1800-tal genom berättelsen om Otto Landgren.

Utgångspunkten för Anders Ekströms *Dödens Exempel* är 1800-tals uppsalastudenten Otto Landgrens självmord våren 1865. Ekström försöker i boken belysa hur den frivilliga döden tolkades på 1800-talet och hur den användes som civilisationskritik. Otto Landgrens självmord förblev inte en notis i tidningarna på grund av att hans dagböcker bevarades, samt

brevväxling mellan honom och hans vänner, dessutom sökte hans kamrat, Sigfrid Wieselgren, orsakerna till självmordet i en roman han skrev om vännen som tog sitt liv. Bokens senare del övergår i en genomgång av självmordet sett från olika perspektiv – historiskt, straffrättsligt, medicinskt och litterärt.

Ellen Mattson, litteraturkritiker på GT, tyckte att Ekströms bok var fascinerande läsning.³⁰⁹ Nils Schwartz på Expressen beskrev boken som en intressant studie. Han häpnade över 1800-talets tidningars sätt att skildra självmordet på ett såpass närgånget sätt att dagens massmedier skulle framstå som ”pressetiska söndagsskolebarn”. Schwartz ansåg att ingen dör ensam en vår tids självmördare. På 1800-talet och tidigare upprördes i alla fall allmänheten när någon tog sitt liv.³¹⁰

Thomas Anderberg, DN, menade att de största förtjänsterna med den ledigt skriva och elegant hopfogade boken var genomgången av självmordets i den svenska litteraturen under senare hälften av 1800-talet. Enligt DN: s kritiker berodde nedgången på i självmordsstatistiken på senare år på nya metoder att behandla depression.³¹¹

David Tjeder på Svenska Dagbladet skrev en utförlig artikel om självmordet och Anders Ekströms bok *Dödens exempel*. Recensenten tyckte att författaren skrev en bred kulturhistoria om den manliga studentkulturen på 1860-talet. I noterna fanns ansatser till en ännu mer bred historia. Självmördaren själv, Otto Landgren, hade i en av sina dagböcker utropat ”Man lider så gärna.” Tjeders reflektion på Landgrens utrop var att även vita heterosexuella män tydligen också kunna känna att världen inte var skapat för dem. Bokens andra del var inte lika nyskapande, ändå var den nydanande och skribenten skulle gärna sett en hel bok om 1860-talets Uppsala, där Landgrens självmords skulle stå i fokus för en noggrann redogörelse för den manliga känslsamhetens kultur.³¹²

Inga Sanner fil.dr i idéhistoria vid Stockholms Universitet skrev en ”understreckare” i SVD om Anders Ekströms och Arne Jarricks bok *I Hamlets fråga. En svensk självmordshistoria*. Hon skrev att Ekström framhåller en orsak som skulle kunna kasta ljus över Landgrens självmord. Nämligen att många intellektuella på 1860-talet kände att de var del i ett projekt för att förbättra världen. Varje individ skulle tjäna mänsklighetens högre syften. En plikt som för många skulle kännas väl så betungande för någon som tvivlade på den egna förmågan. Arne Jarricks teori om att en människa aldrig tar livet av sig utav en lära utan av de bär på skam de inte orkar bära, genom att begå självmord vältrar de över skammen på sin omgivning

skulle kunna hjälpa till att förstå Landgren. I dennes fall skulle det vara skammen att inte räcka till i en omgivning av mer begåvade kamrater som bättre levde upp till kravet att tjäna mänskligheten. Jarrick reflekterar också över den moderna människans förhållande till döden – att trots vår sekularisering tycks det finnas en närmast tidlös oförmåga hos människor att föreställa sig döden som ett ingenting. Fil.dr. Sanner menade att det tidlösa ofta kommer till uttryck i företeelser som kärleken och döden. Benägenheten att se likheter skulle också vara något som vi bar med oss från födseln. Det var istället att hitta det som var främmande som innebar en utmaning:

”Studiet av historien är därför en ständig övning i att tränga in i det otillgängliga. Det är också i de gudabenådade ögonblick då vi tycker oss förstå det annorlunda som det gemensamma i mänskliga erfarenheter framträder som mest tydligt. En historisk framställning som förmår överbrygga avstånden i tid och rum blir därmed också en i bästa mening existentiell angelägenhet.”

Ekströms bok skulle just vara ett exempel på detta.³¹³

Två tusenett

Åsa Linderborg – Socialdemokraterna skriver historia: Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000.

Socialdemokraterna skriver historia analyserar det socialdemokratiska partiets sätt att skriva sin egen historia, från att vara en systemkritisk opposition till att göra sig gällande i ett borgligt och kapitalistiskt samhälle. Linderborg utgår ifrån den italienske kommunistledarens Antonio Gramscis skissartade hegonomibegrepp: Varför accepterar de förtryckta grupperna självmant de härskande skiktens övermakt? Varför samtycker vi till en social och ekonomisk ordning och hur skapas gemenskap – känslan av att sitta i samma båt – mellan härskare och underlydande? Tesen blev därför att historieskrivningen är en maktresurs som ingen rörelse som efterstavar makt kan underlåta sig att använda. För att söka svaren har avhandlingen använt sig av socialdemokraternas jubileumsverk, pamfletter, memoarer med mera. från partiets födelse till våra dagar.

När Göran Greider, AB, läst igenom Linderborgs avhandling drabbades han av en smärre existentiell kris, skulle han lämna den gemensamma arbetarrörelsebåten han och många andra färdas på och simma ensam? Greider kände sig något ensam, då de som kritiserat denna rörelse från vänster nästan alltid har misslyckats att nå resultat och ibland också brännmärkts. Avhandlingen var banbrytande och stilistisk livfull. Linderborgs tes var dock föga kontroversiell. Det som framstod som mest förödande var enligt Greider att radikalerna inom rörelsen aldrig haft en chans. "Kort sagt har det mesta styrts av skrällen för att av borgligheten – i vidaste mening – avfärdats som farlig, opålitlig och ovillig att ta 'ansvar' för det gemensammas bästa." Linderborgs studie var övertygande. Greider invände dock mot att Linderborg på ett lite "obehagligt sätt uttraderar det jämlikhetsbygge som trots att förändrat den svenska arbetarklassens liv till det bättre."³¹⁴

Barbro Hedvall medarbetare på Dagens Nyheters ledarredaktion skrev att socialdemokraterna brukar anklagas för historielöshet. "Historieämnet har trängts undan från skolschemat till förmån för mer samhällstillvänt stoff. Resultatet har blivit unga generationer som inte bara har stora kunskapsluckor utan en förvänd uppfattning om vad som hänt." Men partiet är ingalunda historielöst. Det har varit måna om att skriva historia, främst den egna, så framgångsrikt att den blivit den allmänt accepterade historien. Om hur detta gått till har Linderborg skrivit en "imponerande och roande avhandling". Hedvall avslutade med att tala om dagens situation,

att folkhemmet må fått många skottskador i debatten, men ”för dagens svenskar är det snarare en plats att längta till än deras egen verklighet.”³¹⁵

Kutte Jönsson på GP tyckte att Linderborg lagt sig under ett imponerande stort material och hennes historiografiska studie var både intressant läsning och starkt övertygande. Artikeln ansåg att de svenska socialdemokraternas sätt att skriva sin egen historia så att den ska passa partiintresset inte var något som var unikt. ”Snarare är det ett välkänt mönster i demokratiska samhällen, där just historieskrivningen ofta är det mest effektiva instrumentet för att skaffa sig kontroll över samhällsutvecklingen”.³¹⁶

”Makten att över historieskrivningen är ett viktigt redskap för att nå samhällelig hegemoni.” menade David Andersson på Sydsvenskan. Därför menade han att historieämnet borde få mer utrymme än vad den hittills fått i ”den socialdemokratiskt styrda skolan.” Andersson menade också att på senare tid hade man sett flera exempel på historieskrivningens betydelse för den samtida politiken. Tage Erlanders 100-års dag hade uppmärksammats, så också minnet över skotten i Ådalen. Linderborgs uppsats om att ha makt över historien var enligt Andersson innehållsrik och spännande. Sydsvenskans penna skrev också om motsättningen och varför den socialdemokratiska rörelsen med en kollektivistisk och materialistisk ideologi anammat en så stark personkult över sina ledare. Partiet anslöt sig därför till en tradition som grundlades med de romerska hagiograferna.³¹⁷

Carl Johan Gardell på Svenska Dagbladet skrev en späckad artikel om Linderborgs då nya alster. Gardell ansåg att ingen kunde ifrågasätta att vi fått en ny världsordning efter kalla krigets slut. Faktorer som nationalstatens kris och en tilltagande globalisering hade båda raserat de fundament som det svenska folkhemmet stod på, så också den historieskrivning som varit ”så självklar under hela folkhemsepoken”. Gardell fortsatte ”Som alltid är det segraren som bestämmer vad som hänt – och hur det inträffade skall tolkas.” ”Gårdagens hjältar löper alltid en risk att bli morgondagens skurkar. Varje tid producerar sin historia.” Gardell menade att Linderborgs var full med politisk dynamit. Utan brista i vetenskaplighet kunde hon anklaga SAP, från vänster, för ”politisk opportunist, maktfullkomlighet, fascistoid ledardyrkan och svek mot det marxistiska arvet.” Den svenska modellen tillhörde enligt Gardell det förflutna och hoppades på nya forskningsinsatser för att sätta fart på den fälnade framtidsdebatten i Sverige.³¹⁸

Lennart Lundmark, Historiker, skrev en essä i DN om Linderborgs, men också om Ulf Zanders *Fornstora dagar, moderna tider*, som jag kommer att redovisa senare i denna skrift. Lundmark undrade över olika trender i debatten och i avhandlingsskrivande. Lundmark skrev om nedskärningarna inom historieämnet på grund- och gymnasieskola under det gångna seklet, men att politikerna nu åter ville använda historia för att fostra eleverna till goda demokrater, nu med avskräckande exempel som nazism och kommunism. Från mitten av 1900-talet hade ämnet inte tillskrivits någon förmåga att alstra demokratiskt tänkande. Lundmark blev inte överraskad av Linderborgs resultat i avhandlingen och tyckte den mynnade ut i en välbekant vänsterkritik av socialdemokratin. Intressantare blev det när hon skrev om partiets förhållande till den äldre svenska historien. Lundmarks essä gick vidare med att tala om att de nya yngre historikerna har en tendens att skriva tjocka avhandlingar byggda på omfångsrika referat av tryckta källor. Därför ansåg essän att den svenska historieforskningen som tidigare kritiserats för petighet nu utmärktes av pratighet. Pratigheten var ibland ganska okritiskt. ”Referat är oproblematiska i den meningen att det bara gäller att korrekt återge en text.” Men Lundmark påpekade att det också var viktigt att värdera källorna. Någon diskussion om vilka källor som var viktiga eller oviktiga hittade han varken i Zanders eller Linderborgs text och fortsatte att mena att historikerna borde akta sig för att ersätta källkritiken men en alltför ”mångordig essäistik”.³¹⁹

Ola Tunander – Hårsfjärden. Det hemliga ubåtskriget mot Sverige.

Tunander försöker i sin bok om det ”hemliga ubåtskriget mot Sverige”, bevisa att det inte var en ubåt från Warsawapakten utan istället en ubåt från Nato som opererade i Hårsfjärden nära Stockholm 13-14 oktober 1982. Ola Tunanders tes i boken är att ubåten sedan medvetet släpptes ut på öppet vatten sedan förre försvarsstabschefen Bror Stefenson givet order om eldförbud vid ön Mälsten, sista utposten mot Östersjön. Motivet skulle ha varit att försvaret inte skulle vilja plocka upp en vänligt sinnad skadad Natoubåt från havet. Tunander går så långt att han menar att det hela var styrt från Vita huset. Allt för att underminera Olof Palmes nya regering och stärka regeringen Thatcher i Storbritannien och regeringen Reagan i USA samt hjälpa kristdemokraten Helmuth Kohl i Tyskland att vinna valet. Konspiration var ordet.

Eric Erfors intervjuade två personer med anledning av Tunanders teorier. Förbandschefen Sven-Olof Kviman som var med på ubåtsjakten hösten 1982 och ubåtsutredaren Rolf Ekéus som lade fram en utredning i frågan 1995. Kviman kunde inte förneka att det kunde ligga en hel del i det som Tunander skrev i sin bok. Men med 95 % säkerhet trodde han att det inte var en ubåt från Nato. Kviman var den kunde ha löst ut minorna men som hade stoppats att av ett

eldförbud, detta förbud gav ubåten chans att smita. Det hade tidigare spekulerats om Olof Palme hade givit orden för att slippa utrikespolitiska komplikationer med Sovjetunionen. När den förre amerikanske utrikesministern Caspar Weinberger hävdade att Natoubåtar skulle ha kränkt svenska vatten med försvarsledningens tysta godkännande hade andra teorier lagts fram. Kviman kunde hålla med Tunander till viss del på grund av att det var konstigt att han fick eldförbudet och att radiotrafiken stördes precis när han skulle lägga en matta av sjunkbomber.

Rolf Ekéus tog avstånd från Tunanders teorier. Vilken för övrigt var expert i Ekéus egen utredning. Tunanders material var enligt Ekéus magert och han tyckte att teserna helt enkelt inte höll. När någon undrade varför han jobbat med Tunander, sa Ekéus att han såg ett värde i att jobba med olika revisionisters hypoteser i början av utredningsarbetet. Ekéus dementerade att Stefenson skulle ha släppt några Natoubåtar. Men höll dock med om att en del händelser såg egendomliga ut. Felen skulle istället ha funnits i ledningssystemet och kommandostrukturen. Tunander hårddrog sitt material för hårt ansåg ubåtsutredaren, men det var hans problem och menade vidare att det inte går att bestämma nationaliteten på ubåtarna.³²⁰

Vid en presskonferens som DN:s reporter Peter Bratt var närvarande vid presenterade Ola Tunander sin nya bok. "Arga röster, men mest avvaktande skepsis" mötte teorin om Natoubåtarna skrev Bratt. Björn Eklind, chef för försvarsstabens underrättelseavdelning 1982, menade till presskårens stora förtjusning att man skulle kunna åstadkomma en "incident" utan någon ubåt alls, vilket skulle vara riskfritt för Atlantpakten och fått samma effekter. Emil Svensson ordförande i analysgruppen 1982 var "mycket upprörd" över påståenden att han skulle ha manipulerat bandupptagningar av eventuella ubåtsljud. "Det är lögn, du får banne mig förklara dig", hade Svensson sagt till Tunander och fortsatt "Vi kanske inte var världsbäst men att delta i en konspiration med Nato är något annat". Tunander tog lätt på utbrottet och menade att han inte påstått att Svenssons själv skulle ha manipulerat banden. Olof Kviman berättade om sina upplevelser vid ubåtsjakten. Tunander fick sedan en fråga om försvarsledningen haft politiska avsikter att destabilisera regeringen Palme. Författaren menade utan ha några bevis att det kunde ha varit så. Björn Eklund fick sedan åter ordet och menade att Stefenson endast hindrat sprängningen av oro för att vapensystemen var för dåliga.

Peter Bratt kommenterade också eldförbudet vid Mälsten. Bror Stefensson hävdade att han aldrig utfärdat något eldförbud utan det automatiskt trädde i kraft vid mörkrets inbrott 23.00.

Sven Olof Kviman menade att han fått eldtillstånd kvällen innan (13 oktober) och att detta hade gällt till 20.05 (14 oktober) då en ny order kom in om eldförbud från ÖB. Stefenson hävdade att det berodde på att han diskuterat saken med ÖB och att det tidigare tillståndet givits av militärbefälhavaren Bengt Lehander. Vid diskussionen hade man gemensamt beslutat att återgå till det normala det vill säga eldförbud vid mörkrets inbrott. Faktum kvarstod skrev Bratt, det rådde eldförbud klockan 23 när ubåten passerade minlinjen. Frågan var varför detta förbud kommit till stånd.

Ola Wong skrev i en liten notis vid sidan av Bratts texter om att Keith Speed tidigare brittisk marinminister tvivlade på att Natoubåtar skulle ha gått in på svenskt vatten utan den svenska regeringens vetskap. Dessutom var det en incident det sista som Nato skulle velat ha vid detta tillfälle.

Susanna Björlings artikel om "Ljudupptagningar som försvann spårlöst" befann sig nedan för Bratt och Wongs texter. Ola Tunander hade enligt Björling skrivit att ljudupptagningar som skulle ha kunnat identifiera en Natoubåt skulle ha tagits bort både den 13 och 14 oktober. Ett starkt indicium att någon skulle ha försökt dolt information. Anders Karlsson, som var hydrofonist och gjort bandupptagningarna hade urskiljt varvtal och propellerljud, en analys skulle ha kunnat visa på ubåtens härkomst. Karlsson ansåg att det var "förbaskat märkligt" att hans inspelning på 20-30 minuter 20 år senare förvandlats till ca tre och en halv minuter. Karlsson som menade förvisso att han använt provisorisk utrustning, erkände att det såg ut som en mörkning, men visste inte vilken sida som skulle ha skyddas. Emil Svensson, kommandörkapten och var en av de första som först hört ljudupptagningarna, vidhöll att han aldrig hört en inspelning längre än 3,47 minuter. "Anders Karlsson måste ha sjabbat med bandspelaren." Svensson blev "så upprörd över att någon påstår att jag skulle ha ingått i en sammansvärjning och manipulerat banden". Leif Holmström, chef för marinens ubåtsskyddscentral, hävdade bestämt att ljudupptagningarna indikerade upptagningar från ljud från en Warsawapaktstillverkad ubåt. Dessutom hade han kontrollerat om banden var manipulerade, något sådant hade enligt Holmström inte skett.³²¹

I Niklas Kierkegaards artikel i SVD tog också upp turerna kring eldförbudet. Kierkegaard talade dessutom om ett annat indicium som Tunander lagt fram, en gulgrönvätska som uppstått efter en minexplosion under Hårsfjärdsjakten. Enligt Tunanders källor var vätskan en slags nödsignal som bara användes av västubåtar. Statsminister Göran Persson hade enligt

artikeln avvisat tanken på en sanningskommission som Tunander velat ha till stånd. Statsministern tyckte att det var intressanta uppgifter men vågade inte värdera dem.

Svenska Dagbladets säkerhetspolitiske reporter Mikael Holmström ansåg att Tunanders teser byggde på en rad indicier. "Orsaken kunde ha varit klantighet, men Tunander driver teorin att Natoländer "spelade" sovjetiska inkräktare". Holmström tyckte att författarens resonemang verkade trovärdigt en bit, och att både sovjetiska och Natoubåtar varit på svenska vatten var uppenbart. Frågan var om Natofarkosterna var här med tyst svenskt samtycke. Tunander skulle dessutom vara omstridd i forskarkretsar för att inte kunna underbygga sina teorier. Konspirationsteorierna nådde till sist såna höjder att "han underminerar bokens trovärdighet i övrigt."³²²

Leif Holmström, chef för Marinens ubåtsskyddsanalyscentral, Musac, mellan 1985 och 1994, dementerade i Expressen möjligheten av det skulle varit en ubåt från Nato, men vidimerade att det var en ubåt från Warsawapakten som smet iväg. Holmström var sjöofficer i början av 80-talet och var med vid ubåtsjakterna vid Hårsfjärden 1982 och Karlskrona 1983 och 1984. Han menade att marinens ledningsförmåga tidigt 80-tal var fullständigt amatörmässig men att kvalitén successivt ökade både på teknik och ledningsområdet. Anders Ehnmark, Expressen, menade att mycket kunde diskuteras kring händelserna i oktober 1982. Nationalitetsbenämningen är svår. Tunander hade gjort en resonabel och ingående prövning av spåren och mycket tyder enligt honom att "de" kom ifrån väst. Det var enligt Ehnmark dock inte konstigt att det skulle ha hänt under kalla krigets dagar, utan var helt efter detta krigs grundintrig. Ehnmark menade töntiga ubåtsjakten var en säkerhetspolitisk fars som kanske utspelades på grund av önsketänkande."³²³

Den anklagade Amiral Bror Stefenson "avspisade" Ola Tunander i en debattartikel i DN. Amiralen undrade varför inte Tunander frågat eller talat med honom i frågan. "Det verkar som Tunander undvikit min version av händelserna för att den inte skulle störa hans teorier". Stefensons övertygelse var dock klar: "Det var sovjetiska ubåtar i Hårsfjärden." Tunanders bok var rena fantasiberättelsen och skriften innehöll vad som kallas förtal och ärekränkning. Stefenson radade upp en del påståenden i boken som han ansåg var felaktiga. Han hade till exempel inte varit med vid en 1983 års ubåtsutrednings om Tunander påstått. Hade andra analyser stirrat sig blinda på ubåtar från östblocket, gjorde Tunander det samma på västubåtar. Det värsta var att Tunander påstod att några ledande sjöofficerare skulle vetat om att det var Natoubåtar."³²⁴

Dagens Nyheters Lennart Lundmark recenserade till sist boken i slutet av november 2001. I den tid där förmågan att väcka uppmärksamhet blivit ett kvalitetsmått kunde boken betraktas som ett mästerverk. Lundmark märkte dock rätt snart att detta var den sämsta boken hittills om lyfts fram i frågan. "Konspirationsteorin är så spekulativ och löst grundad att den helt enkelt inte håller." Tunander hade i alla fall åstadkommit en imponerande kartläggning av händelseförloppet. Boken var dessutom både väldisponerad och välskriven. Men: "Att lägga det som inte existerar till grund för slutsatser är inget som accepteras i seriös historieforskning." Vad Lundmark menade var att Tunander försökte föra sin bevisföring på sådant som av olika anledningar inte nämnts i olika rapporter. Lundmark menade dessutom att boken aldrig prövade hypotesen att det helt enkelt kunde ha rört sig om slarv. "Det skulle nämligen kunna kullkasta hans egen om välorganiserad och effektivt genomförd konspiration."³²⁵

Mikael Nyberg – *Kapitalet.se. Myten om det postindustriella paradiset.*

Mikael Nybergs kritiserar i sin bok *Kapitalet.se* vad många kallar det postindustriella samhället. Något sådant samhälle existerar dock inte enligt Nyberg, istället skulle vårt samhälle vara mer industrialiserat än någonsin. Nyberg återger hur högern, näringslivet och det internationella storkapitalet i ett jättelikt nätverk från början av sjuttioalet inledde en framgångsrik offensiv. Detta nätverkssamarbete skulle vara förankrat i femtiotalets kalla krig. Syftet med storfinansens oerhört framgångsrika idéoffensiv var enligt Nyberg att begränsa demokratin och skapa murar mellan folkets massor och ta den verkliga makten över samhällsordningen.

Göran Greider skrev om *Kapitalet.se* i Aftonbladet och kallade boken för en "tegelsten till marxistisk system kritik". Greider kastade sig entusiastiskt in i läsningen men blev allt mer avtrubbad. "Över sidorna svävar nämligen tesen om Den stora sammansvärjningen", av storföretag och lobbygrupper som ville "nedmontera det lilla mått av social välfärd som till exempel folkhemskompromissen uppnådde". Greider tyckte att all "namedropping" och vaga begrepp gjorde textmassan outhärdlig. Det konspiratoriska anslaget skymde enligt skribenten också det viktiga Nyberg hade att berätta. Styrkan i *Kapitalet.se* var att författaren gick till kärnan med myten om det postindustriella samhället. Det industriella samhället skulle inte vara på väg bort utan istället skulle det vara på väg att genomindustrialiseras i global skala.³²⁶

Nina Lekander, Expressen, rekommenderade Mikael Nybergs radikala kur mot borgligt "tankeludd". Det sistnämnda ordet var för övrigt enligt många skribenter Nybergs "favoritord". Lekander tyckte att det var "klaustrofobiskt fascinerande" att läsa om budskapens och språkbrukens fortplantning bland världens eliter och de "rysansvärda idéer" de givit uttryck för. Nybergs samtidshistoriska ambitioner var stora och han försvarade folkhemmet så starkt att tal om individuell frihet och kritiska röster emot det likställs med "anti demokrati och pro rövarkapitalism". Lekander kommenterade också att Göran Greider kallat skriften för konspiratorisk och hon skrev att många "idealistiska socialliberaler" kommer att stämpla skriften som antiamerikanism.³²⁷

Enligt Jan Ceder på Göteborgstidningen var historieskrivningen i Kapitalet.se starkt "ideologiskt rälsbunden, men var faktarik och ruskigt intressant". Nybergs "kanoner" skulle vara riktade mot allsköns "tankeludd" som bidrog till att dölja sanningen om samtiden. Något som fick Ceder att serietidningsgulta. Man kunde skruva på sig mot den tvärsäkerhet som kännetecknade Nyberg, men "det vore korkat att bortse från författarens kapacitet", dessutom skrev han väl, verkade läst något kopiöst och argumenterade effektivt. Ceder gillade dock inte Nybergs dogmatism.³²⁸

Per Wirtén, redaktör på tidskriften Arena, skrev i Göteborgs stora morgontidning, Göteborgsposten. Wirtén gjorde narr av Nyberg som sanningssägare- och vetare, vilken enligt honom snart skulle stå ensam kvar på den "rätta sidan" när alla enligt denne verkar gå storkapitalets ärenden: journalister, socialdemokratiska politiker, forskare och fackliga företrädare. Boken om storfinansens idéoffensiv led av demagogisk brist på lyhördhet och det fanns för mycket sprickor och nyanser. Framställningen hade också ett stort "svart hål" då det enligt skribenten fanns det inte några motkrafter. Arbetarrörelsen hade sålt sig till kapitalet och Nyberg verkade mena att motkrafterna endast fanns hos "små kommunistiska grupperingar som då och då låts representera det 'korrekta' motståndet". Boken blev så "otroligt förenklad". Skribenten uppskattade fokuseringen på kampen mellan arbete och kapital, men blev arg över att föreställningen att folket skulle vara så hjälplöst bakbundna, till och med fackets kamp blev till reformistiskt "tankeludd" inlåsta i "högerns järnbur".³²⁹

Lars Magnusson, professor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet, skrev någon månad innan Göteborgskravallerna i juni 2001 en artikel om Kapitalet.se. En bok som enligt honom skulle kunna ge globaliseringsdemonstranterna en ideologi som "de splittrade och förvirrade aktivisterna" hittills saknat. Nyberg visade enligt denne ett "rödglöd gat hat mot det

internationella kapitalet och dess företrädare”. Han tyckte inte att boken visade på någon samhällsanalys utan menade att skriften var ”ren och skär ideologi”, Nybergs språk var ”stalinismens”, med retoriska figurer hämtade från vänsteraktivisterna på 60- och 70-talet. Professorn tyckte också det var beklämmande att stalinismens tankemönster fortsatte att spridas i våra dagar, en värre var att han gav globaliseringsmotståndarna ideologiska argument. Skriften var dock nyttig för att visa på avigsidorna med en marknad utan politiska styrregler på nationell och övernationell nivå, som enligt Magnusson måste finnas för att vi skall kunna ha ett anständigt samhälle. Vidare önskade han sig starka fackföreningar och politiska åtgärder skulle kunna matcha den starka marknaden och minska de ökade klyftorna mellan människor, istället för någon form av revolution. Av revolutionstänkande och dess följder hade vi, enligt professorn, omfattande avskräckande historiska erfarenheter.³³⁰

Göran Rystad – Karl XI. En biografi.

Göran Rystads *Karl XI. En biografi* handlar givetvis om Karl XI: s liv och personerna kring honom, som hans varmhjärtade hustru Ulrika Eleonora och den dam som förmodligen stod honom närmast hans mor, Hedvig Eleonora. Biografen är dessutom en skildring av svensk politik och svenskt samhälle under åren 1672-1697.

Sverker Oredsson skrev en artikel om Rystads då nyutkomna bok. Enligt honom var Karl XI den ende av stormaktskungarna som förtjänade att komma på en sedel, då han var den ende av dessa som beflitade sig med freden och sunda statsfinanser, Karl XI figurerar på 500-kronors sedeln. Kungen var också förtjänt att få en stor biografi skriven om sig vilket Göran Rystad nu gjort. Boken var välskriven, uppslagsrik och tankeväckande, Oredsson fick sällan ”lust att opponera”. Det gjorde han däremot när det gällde skildringen av det skånska kriget, då Rystad menade att landets resurser var otillräckliga för att försvara det stormaktsvälde som byggts upp under hundra år. Men enligt professor Oredsson kunde svenskarna hävda sig väl på slagfältet och Karl XI var den som byggde upp det försvar som var så framgångsrikt i början av sonens krig på 1700-talet.³³¹

Historikern Lennart Lundmark skrev en ”Kultur essä” i Dagens Nyheter. Lundmark menade att biografen inte bara skall vara värdig sitt föremål, föremålet skulle också vara värt sin biografi. I fall personen inte var tillräckligt intressant kunde man avhjälpa detta med att ge mer uppmärksamhet kring tidsfärg, miljöer och människorna kring huvudpersonen. Det kunde också vara en fördel att gruppera historien kring en person. När det gällde att sätta färg på ”Gråkappan” Karl XI lyckades inte ens den rutinerade Göran Rystad enligt Lundmark. Denne

menade att Karl XI :s tid var ett brytningsskede i svensk historia, då vår stora byråkrati växte fram under dessa decennier. Lundmark tyckte att Rystads entusiasm kring affärerna kring Karl XI smittade av sig och man vandrade tryggt i den pensionerade professors sällskap i 1600-talet. Skribenten skrev också om historiekonjunkturen som skiftat genom åren om Karl XI persons betydelse för nedgången för högadeln och den framväxande statsmakten. Nyare forskning hade visat att kungen var mer självständig än vad man tidigare gjort gällande, men konjunkturen hade inte säkert ”svallat färdigt” ännu. *Karl XI*, var en mästerlig biografi om ett avgörande skede i svensk historia.³³²

Gunnar Wetterling, *Sydsvenskan*, ansåg att den ”storvulna historieskrivningen” ofta hade hastat förbi Karl XI :s tid som en ”lugn lakun” mellan Gustav II Adolf och Karl XII :s krig. Detta var fel. Sedan Karl XI tog makten startade en nog så dramatisk och omvälvande tid fylld av ständermöten, fälttåg, processer med mera, trådar som Göran Rystads försökte reda ut i sin biografi. En biografi som var en välvillig bedömning av Karl XII gärning, men som kanske skymde de mörka sidorna av honom.³³³

Till raden av Karl XI biografier hade nu Rystads personhistoriska verk sällat sig skrev Mattias Legné, SVD. Göran Rystads verk begagnade sig mycket av senare åren många rön kring stormaktsstaten. Tyvärr hade Rystads förlag, Historiska media, inte lagt ner någon energi på korrekturläsning, vilket skymde arbetets innehållsliga förtjänster. ”Å andra sidan är boken rikt illustrerad”. Jämfört med de tidigare biografierna var Rystad version en mer innehållsrik och kontextualiserad skildring av kungen och läsaren gavs en möjlighet att bilda sig om det sena 1600-tales politiska kultur. Det mest intressanta avsnittet var dock alldeles för kort, nämligen hur kungen och hans attribut framställdes som ett led i en offentlig härsarkult.³³⁴

Ulf Zander – Fornstora dagar, Moderna tider.

Ulf Zander försöker i *Fornstora dagar, Moderna tider* med hjälp av sin teori om fem typer av historiebruk, det vetenskapliga, det existentiella, det moraliska, det ideologiska och icke-bruket (se sidan 10-12 i min uppsats), gå igenom ett stort antal debatter om historiska frågor såväl offentliga som akademiska under hela 1900-talet.

Lennart Lundmark, *Dagens Nyheter*, tyckte att Ulf Zanders undersökningsmaterial var för stort men hans inventering av debatterna under 1900-talet var en värdefull sammanställning, de korta referaten blir för många på bekostnad av analysen. Historiebruken gled ofta i varandra och det visade sig att vara svårare att placera in begreppet av historien under

entydiga etiketter. Därför fick undersökningens slutsatser enligt Lundmark, ”en ’å ena sidan, men å andra sidan’-karaktär”.³³⁵

Lennart Berntson, Svenska Dagbladet, inledde med Zanders slutsats att den intensiva diskussion om svensk historia på 1990-talet bara var en i raden av många stora debatter om tolkningen av Sveriges historia. *Fornstora dagar, Moderna tider* var enligt Berntson en lysande avhandling, både medryckande och övertygande, den skulle till och med vara ett verk av bestående värde. Berntson hade dock några invändningar mot att Zander genomgående hade svårigheter att dra en gräns mellan vad som är diskussioner om svensk historia och bara allmänna idépolitiska debatter. Berntson ansåg att det centrala i varje historiografi var: ”...Spänningen mellan det vetenskapliga och det politiska – hur ideologiska och moraliska föreställningar inramar, genomsyrar och stimulerar det vetenskapliga arbetet”. Zanders ”underliga gränslinje”, att det både fanns ett politiskt bruk- och ett vetenskapligt bruk av historia, omöjliggjorde en undersökning om samspelet mellan dessa, vilket ledde till att man inte längre kalla verket för en historiografi om svensk historievetenskap. Typiskt var också enligt Berntson att historikerna endast framträder som brukare av historien och inte som producenter av den.³³⁶

Håkan Arvidsson, historiektor på Roskilde universitet, var i Sydsvenskan också kritisk emot Zanders teoribygg. Men Arvidsson var, det måste framhållas, imponerad av Zanders avhandling: ”Ulf Zander har skrivit en enastående avhandling som med oöverträffad bredd och beläsenhet ger en djupgående bild av över svensk historieskrivning.” Den var till och med den bredaste introduktionen till historieämnet man kunde tänka sig. Arvidsson föreslog att den skulle bli obligatorisk för de som väljer den historiska banan. Men teorierna alltså, Arvidsson ansåg att det så kallade icke-bruket av historia ”kapsejsade” hela Zanders övriga teori. ”Det är svårt att på en och samma gång hävda att historieskrivning, alltid i någon mening blir ’brukad’ och påstå att den i vissa fall inte alls blir brukad.” Dessutom ville Zander se all användning av historia som ett bruk, men då menade Arvidsson att all historia lika gärna kunde ses som missbrukad. Svagheten med teorin var att den inte var någon teori utan en ”språklig metafor”. Enligt Arvidsson bryts alla metaforer ”när de pressas för hårt”. Arvidsson gick vidare i sitt resonemang och menade att historievetenskapen ”alltid” velat skriva vad man skulle kunna kalla ”obrukbar”, ofta kallad objektiv historia. Men det är inte möjligt då även den ”obrukbara” historien blir brukad, men inte genom något icke-bruk. Det som Zander karaktäriserar som ett icke-bruk innebär istället att den blir brukbar av den mer ”brukbara”

samhällsvetenskapen. Historikernas måste enligt Arvidsson ense att: "deras uppgift är att skriva en brukbar historia som ger det perspektiv på människans och samhällets villkor som saknas i samhällsvetenskapernas trånga metodik."³³⁷

Den 27 januari intervjuades Ulf Zander med anledning av sin avhandling. Han menade, med tanke på sin breda översikt över 1900-talet, att hans avsikt var inte att "borra en brunn för att undersöka ett fenomen utan att gräva ett schakt för en lång period." Zander menade också att även om vi aldrig haft en sådan historiestrid som den hade i Tyskland mellan 1986-1988, som gällde grundsynen på Tysklands förflutna, så har synen på vårt samhälle naggats i kanten av bland annat tvångssteriliseringsdebatterna. Den debatten var inget mot den tyska historiestriden, men nog för att manifesteras att det socialdemokratiska "icke-bruket av historia inte längre är så gångbart". Om historieintresset sa Ulf Zander att det alltid funnits trots att historieämnet föll tillbaka: "Historiska böcker och romaner om historisk tid har alltid sålt i alla tider och säljer fortfarande."³³⁸

Tre historiska romaner

Maja Lundgren – Pompeji.

Maja Lundgrens Pompeji utspelas bara några månader innan det berömda vulkanutbrottet 79 e kr som begravde den lilla småstaden belägen i dagens Syditalien. Människorna i Lundgrens bok levde sina liv givetvis ovetandes om den stora katastrof som väntade uppifrån den närbelägna slumrande vulkanen Vesuvius. Man skulle beskriva Lundgrens bok som kulturhistoria i prosaisk romanform, encyklopediskt detaljerad, med en stor portion humor, stundtals vulgär, en vulgaritet som enligt författarinnan utmärkte Pompejiborna.

Svenska Dagbladets Mats Gellerfelt intervjuade Maja Lundgren i slutet av november med anledning av hon hade fått tidningens litteraturpris år 2001. En strof från juryns motivering löd "en uppsluppen skröna med en rik och sprakande text." Gellerfelt jämförde historieämnets dåliga representation i skolan med det växande historieintresset i på all sorts historia i samhället. Tecken på detta var försäljningsframgångar för både populärhistoriska verk och historiska romaner. Lundgrens verk var ett ytterligare tecken på fascinationen för historia. Gellerfelt frågade författarinnan varför hon intresserat sig för Pompeji. Hon svarade att hon varit fascinerad av staden allt sedan hon som elvaårigt barn besökte den utgrävda staden, då tankar föddes hos henne att skriva en bok om dessa människors öden. De olika stilskiftningarna i boken fick Gellerfelt att kalla boken för en "ohistorisk" historisk bok. Lundgren talade vidare om den forskning i historievetenskapen som sysslar med mentaliteter. Hon trodde att efter ha "luläst" de flesta böcker om romartiden att man kunde ha en "relativ förståelse" för mentaliteter, till exempel ansåg att hon att både kärleken till varandra och till sina barn var tidlös. "Så på något sätt har jag kommit människorna i Pompeji nära och fått en stark känsla för dem."³³⁹

Berit Bergendahl, GP, intervjuade också Lundgren och skrev samtidigt om den försäljningsframgång Lundgrens bok blivit både som inbunden- och pocketupplaga och de priser som boken fått: Svenska Dagbladets litteraturpris, Alf Henrikssons stipendium och Bokför allas humorpris. Enligt Bergendahl hade Lundgren slitit med en hel del noveller om Neapel, utan att lyckas med det. Hon hade beklagat sig för en kompis och då fått rådet att skriva en historisk roman eller dokumentär berättelse. Bergdahl menade att det mest citerade kapitlet i boken var det om pompejanernas sexualvanor och frispråkighet på området. Framgången berodde enligt Lundgren på: "kombination av språket, humorn och fräckheten, boken är ju framför allt humoristisk, även det erotiska är humoristiskt."³⁴⁰

Carl Malmberg på Svenska menade i sin recension att boken till formen inte liknade någon annan roman. Maja Lundgren lyckades enligt Malmberg foga samman många olika ambitioner och stilnivåer. Hon löste detta genom att låta fogarna synas, att via det knappa och tillspetsade, plötsliga sidobelysningar och oväntade anakronismer och komik låta läsaren själv "lägga sin mosaik med de pompejanska skärvorna." Skribenten trodde att författarinnan inte ville falla in den traditionella romanens berättarlunk och istället för att försöka förstå människor vi inte kan förstå, åstadkom hon en förundran inför den främmande kulturen och gav en kunskap om dess konturer.³⁴¹

Bo Lundin på Kvällsposten upprymdes av den "bultande vitala skildringen av de gamla Pompejanerna". Lundgren klättrade enligt Lundin, "vigt och uppsluppet bland de litterära formerna" och hon hade "läst på ordentligt i källorna". Resultatet var en "andlöst forcerad och ljuvligt rolig bok" som dessutom hade mer känsla för historia än helt bibliotek av fackböcker.³⁴²

Göteborgspostens recension som skrevs av Johan Dahlbäck menade att Lundgrens bok var förunderligt intelligent och underhållande. Han menade att det var klokt att författarinnan inte försökte skildra antikens värld på ett realistiskt vis. Den sorts metalitteratur som boken var ett exempel på lyckades sällan med sitt uppsåt, att kombinera olika stilar, skrattet kunde lätt övergå i gäspningar, men detta blev inte fallet i *Pompeji*.³⁴³

Tomas Löfström som skrev för Sydsvenska Dagbladet kände att det tog en tid innan man vände sig vid stilen och tilltalet. När man väl accepterat sättet att blanda intellektuell ironi med någon sorts "tänkt pompejansk vulgaritet" blev man genast kompis med romanens alla Pompejibor. "Det är lustfyllt och lättsamt, uppsluppet, frivolt – 'pillemariskt'".³⁴⁴

Expressens Ingrid Elam var inte lika positiv till *Pompeji*, tyckte att det, åtminstone emellanåt, blev lite studentikost och spexartat. Hon kunde ha stått ut med ett långsammare tempo. "Nu blev det som Hatte Furuhagens folkbildande tv-program återberättande av Pippi Långstrump, kul men inte alltid angeläget."³⁴⁵

Dagens Nyheter intervjuade författarinnan i hennes hem. Reporter var Anneli Jordahl som undrade om hon redan från början ville skapa ett "vulgo-pompeji". Lundgren svarade att pompejanerna verkligen var sådana. "Jag ville skapa en folklig atmosfär i en småstad i romarriket och tonen kom allteftersom. Jag läste framförallt mycket graffiti och det mesta

som skrevs då var respektlöst och vanvördigt”. Genom sedesskildrare och satiriker från antiken fick hon också en känsla hur folk tänkte då.³⁴⁶ Recensionen i Dagens Nyheter skrev Jonas Thente vilken menade att författarinnan klarade av balansgången mellan romantisk ironi och historisk skildring på ett så elegant vis att det verkade vara det enklaste i världen.³⁴⁷

Lars Olof Franzén vanligtvis kritiker på Dagens Nyheter påstod i Aftonbladet att man behövde vara spränglärd i latinsk historia för att kunna ha några sakliga invändningar mot Lundgrens då nya roman. Det var inte kritiker Franzén, därför nöjde han sig med att konstatera att hon verkar vara så förtrogen med sitt material att hon kunde släppa loss fantasin. Hennes kunskaper skymde inte heller den konstnärliga avsikten utan med hjälp av historien gav hon liv åt den.³⁴⁸

Per-Olov Enquist - Lewis resa.

Lewis Resa är en 600 sidig lång roman som bygger på dokumentärt material och handlar om tre människor under 1900-talets första hälft. En epok som var folkhemmets och kollektivismens gyllene tidevarv men också en period där den svenska pingströrelsens makalösa framgång växte fram. Enquist ser väckelserörelsen som en bortträngd del av modernismen. Huvudpersonerna är berättaren Efraim Markström som är märkbart tyst om sin egen historia men beskriver istället rörelsens historia genom dess förgrundsgestalter, rörelsens grundare Lewi Pethrus och poeten, diktaren och i pingströrelsen predikanten Sven Lidman. Vi får möta dessa personers egendomliga vägar till den extraordinära förkunnelsen och väckelsen av Sveriges folk.

Intervjuer med Per Olov Enquist.

Ola Larsmo, DN, intervjuade Per Olov Enquist med anledning av *Lewis Resa* i den menade Enquist att det idag kan vara svårt att förstå hur kontroversiella frikyrkorna var i början av seklet. Författaren menade att han körde fast när han börjat skriva boken 1993 och att bilden av Pethrus var mer komplex än vad han till en början uppfattat och nu såg han pingströrelsens grundare som märklig blandning av extas och pragmatism.³⁴⁹

I Kai Schuelers intervju, SDS, menade också Enquist att han ändrat sina förutfattade uppfattningar, fördomar och rentav sitt förakt för Pingströrelsen och dess grundare. ”Lewi har två ansikten och jag såg nog bara det ena.” Enquist menade att ”resan” även var en personlig färd i 1900-tals historien. Han for i ett landskap där han själv en gång var ett Guds barnbarn.

Det som från en början intresserat författaren var vänskapen mellan två så skilda personer som Lewi Pethrus och Sven Lidman.³⁵⁰

I Aftonbladet berättade han för Ingalill Molander att han jobbat i två år, tio timmar, sju dagar i veckan med att sitt manus till Lewis Resa och menade: ”Det har varit så roligt!” ”Känner man sig lika lycklig som jag har gjort då vill man säga någonting.” ”Allt annat är krampaktigt tjafts!”³⁵¹

Annika Persson på Expressen skrev att om pingstvännerna strävade efter att likna Kristus så ville hon likna Per Olov Enquist och bli lika vis som honom. ”Egentligen är det därför jag kommit hit.” ”För att bli som P O.” Persson var glad att hon lyckades tränga igenom bokens tröga start för väl förbi de tråkiga sidorna så hittar hon flera hundra sidor av ljuvlig läsning.³⁵²

Recensioner.

Ivar Lundgren på Svenska Dagbladet trodde att Enquist skulle kunna hjälpa våra dagars pingströrelse att upptäcka något i sitt eget ursprung som man till stora delar tappat bort, nämligen identifikationen med samhällets mest utsatta människor. Lundgren saknade dock en gestaltning av Lewis ”inre andliga erfarenheter och övertygelser” därför löd skribentens rubrik ”Du glömde Gudsmötet P O Enquist”. Då Lundgren menade att pingströrelsen vid denna tid var närmast ensam att predikade och upplevde dopet i den heliga ande och vad betydde detta för rörelsens utveckling.³⁵³

Christer Enander på Kvällsposten kallade Lewis resa ”ett litterärt mästerverk”! Boken var öppen, generös, humoristisk, kraftfull, intagande och trollbindande. Enquist kunde med språket berätta som ingen annan nåde upp till i dagens svenska litteratur. Det var dock inte Lewi Pethrus som fängslade Enander utan det var Sven Lidman som göt äkta ångande liv i romanen.³⁵⁴

Göteborgspostens Per Arne Tjäder såg boken som en egensinnig blandning av berättelse, religionssociologisk och politisk resa ”med blicken riktad rakt i vår tid”. Tjäder menade att Enquist strök under pingströrelsens symboliska roll som svenskt 1900-tals fenomen. En rörelse som så många andra byggdes upp med konsekvent rationalitet och samarbete. Lewi Pethrus framställdes också som en folkrorelseman, en moralisk modernist, med drömmar att bli proletärförfattare.³⁵⁵

Daniel Sandström, SDS, doktorand i Litteraturvetenskap ansåg att kärnan i boken var att: ”Ingen rörelse kan överleva om den inte organiseras.” ”Ingen rörelse kan överleva om den organiseras för hårt.” Sandström hade läst en rik roman kompakt av lärdom, bibelcitater, biografiutdrag och författarreflektioner. Det var nästan som skribenten, som aldrig kände att han aldrig kom in Pethrus på livet, kippade efter andan och funderade på om materialet skulle kunna redigeras om på något vis.³⁵⁶

Johan Lundberg på Svenska Dagbladet funderade på händelseutvecklingen i boken. Den för arbetarklassen förhållanden ömmande Lewi Pethrus, skulle efter sin flyktresa till Amerika ha kommit hem förvandlad till en stelbent partikoryfé och kallhamrad moralist. Högerspöket Lidman skulle efter resan ha bytt roll med Pethrus efter dennes hemkomst och efter en strid och kritik emot honom skulle han ha utgått ur rörelsen med hedern i behåll. Lundberg undrade om det verkligen behövdes en för Petrus omtumlande resa till Amerika för att förklara händelseutvecklingen, istället skulle det vara vanligt i organisationer som pingströrelsen att kritiker stöttes ut och utpekades som språkrör för mörkt destruktiva rörelser i samtiden. Sven Lidman skulle dessutom ha varit kronisk bångstyrig och alltid följt sitt hjärtas röst, det skulle inte heller vara någon större skillnad på den unge och gamle Lewi Pethrus. Trots kritiken var boken en ”storartad fresk” över svenskt 1900-tal.³⁵⁷

Bjørn Bredal, till vardags litteraturkritiker på danska tidningen Politiken, skrev i Expressen om *Lewis Resa*. Dansken Bredal menade att Enquist försökte knäcka koden till 1900-talet och genom boken berättade han det tidiga 1900-talets svenska historia med fokus på pingströrelsen. Litteraturkritikern menade att det var en, samtidigt som ett stycke fiktion, var en historisk monografi och förståelseakt över den kristna väckelserörelsen i Norden.³⁵⁸

Enligt Thomas Götselius, DN, verkade alla Enquists böcker och teman stråla samman i *Lewis Resa*. Boken var lynnig och flerstämmig som en ”gammal tramporgel i ett norrländskt bönehus” och skildrade mäktiga bedrifter, pinliga nederlag. Enquist varvade ”kyrkohistoriska koraller med inriktad modulerad essäistik, han blandar fromma folklivsskildringar med dekadenta drillar ur sekelskiftesbourgeoisens memoarer”. En annan stämma var den historiografiska skildringen. Här firade Enquists essäkonst enligt Götselius triumfer.³⁵⁹

Yrsa Stenius, Aftonbladet, tyckte att *Lewis Resa* tidvis kunde kännas något stor och svår att komma in i, men att den i långa stycken var fullkomligt lysande, rolig och intressant. Boken handlade om existensfrågor. Om att livet och jaget borde vara ”gjutna i ett helt stycke, men

som aldrig är det utan sammanfogade av motsägelser”. Lucifer, är inte bara en djävul, utan också en nedstörtad ängel.³⁶⁰

Lars Westerberg på Sydsvenskan misstrorde Enquists äreräddning av Lewi Pethrus, Enquist som enligt Westerberg menade att han skulle var vänsterman(ett honnörsord för författaren enligt Westerberg), och jobbade socialt progressivt och var för jämlikhet i samhället. Westerberg gillade inte omvärderingen och liknande den vid 60-talsvänsterns omvärdering av Marx och Lenin och menade att Pingströrelsens och KDS grundare först och främst var en kristen fundamentalist och moralkonservativ.³⁶¹

Jan Guillou - Vägen till Jerusalem.

Vägen till Jerusalem är den första delen i en trilogi som handlar om stormanssonen Arn som föds 1150 vid en gård vid Vänern. Pojken får dock växa upp på ett kloster, där lär han sig främmande språk, de heliga skrifterna men också bågskytte, svärdskonst och att rida på sitt arabiska fullblod Chamsin. 17 år gammal får Arn återvända till föräldragården. Det som så småningom skall bli Sverige skakas under pojakens uppväxttid av maktstriderna mellan den Erikska och Sverkerska ätten. Munkpojken tillhör det vad vi idag kallar Bjälboätten, vilka stödde den Erikska ättens anspråk på kungatronen över Svea- och Götaland. Arn förälskar sig i en ung flicka, Cecilia av Pålsätten, och allt är klart för bröllop. Guillous unge hjälte har tidigare emellertid haft samlag med Cecilias äldre syster Katarina. Den svartsjuka Katarina avslöjar förfarandet. Och som detta brott jämställs med incest i Västgötalagen skickas Arn till det heliga landet som korsriddare i tjugo år för botgöring medan Cecilia skickas i kloster för att sona sina synder.

Per Svensson på Sydsvenskan tyckte att förutsägbarheten var stor i *Vägen till Jerusalem*. Det var enligt honom ett bra kriterium på att det var god populärlitteratur. Guillou var värd ett erkännande då han valt att klä sin story i ”Den bäste om mot resten” – i en genre som förefaller så otidsenlig att den förmodligen kommer visa sig ligga helt rätt i tiden.³⁶²

Ragnar Strömberg, Göteborgsposten, ville efter läst den första delen i trilogin följa med Arn på *Vägen till Jerusalem*. Skribenten var positiv att Guillou hade fört med sina journalistiska dygder om att kunna sitt ämne till författarskapet. Boken var ”något så ovanligt som gedigen och intelligent folkskildningsberättarkonst.”³⁶³

Göteborgstidningens skribent Stig Hansén trodde att de som gillade Jan Guillous tidigare serie om Carl Hamilton skulle ogilla den nya trilogin av olika skäl, språket var högtravande, sirligt

och konstlat och kändes dessutom tillkämpat. Boken kändes som en "fylleskröna". Hansén var mer intresserad av Arns mamma Sigrid och föreslog Guillou att skriva en bok om enbart hennes liv. När det gällde budskapet i boken, att påminna läsaren om nutida maktpolitik och dagens imperialistiska korståg mot islam, var denna bok, enligt skribenten, i särklass Guillous bästa.³⁶⁴

Svenska Dagbladets Lennart Lundmark var glad att en så populär författare som Jan Guillou bestämt sig för att skriva en historisk roman. Det skulle säkert öka intresset för genren. Dessutom hade han tagit sin uppgift på allvar och läst in sig på den period dit han förlagt handlingen. Lundmark var dock kritisk emot att Jan Guillou valt att låta ålderdomlig i sitt språk för att bli mer trovärdig. Det fick motsatt effekt och Lundmark påpekade att författare som Eyvind Johnsson skrivit goda historiska romaner med modernt språk utan bli ohistoriska. Nu blev det istället Guillou som blev ohistorisk, dessutom bromsade språket in berättelsen. Lundmark ville dock gärna följa med Arn ut i världen.³⁶⁵

Bo Cavefors på Kvällsposten verkade inte fått samma information som Lennart Lundmark på Svenska Dagbladet om vilka källor och hur mycket Jan Guillou läst om medeltiden. Cavefors skrev: "Visserligen är Vägen till Jerusalem en roman, men Nordisk familjebok och Larousse är i minimalaste laget som källor för en trilogi om korstågen." Dessutom hittade Cavefors en del sakfel i romanen. Cavefors summerade sitt omdöme om boken i en mening på åtta ord: "kort sagt det här en riktigt usel bok".³⁶⁶

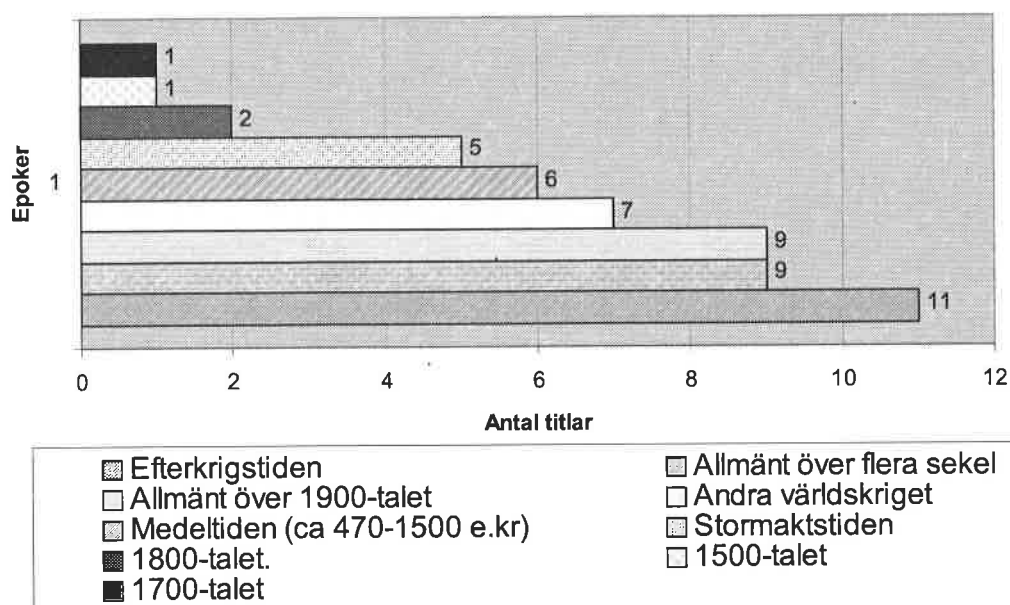
Historiken Peter Englund skrev i Expressen om Guillous bok. Han skrev om skillnaden mellan historisk forskning och historiskt romanförfattande. Historikens domän var att skriva om det vi kan veta om historien, författaren kan däremot fylla ut luckorna i historien med fantasi. Englund försvarade Hamiltonserien. Då han menade att bara den som läst dessa böcker slarvigt kunde känneteckna dem som "action". Istället var de till större delen beskrivningar, berättelser, förklaringar och diskussioner. Den nya boken var ett exempel på att Guillou gått vidare på den inslagna vägen. Guillou skrev sinnligt om mat, musik, hästar, jakt. "Det är nytt, det är oväntat och det är faktiskt riktigt bra". När det gällde att beskriva religiösa gav han dessutom mer förståelse än många historiker lyckades att åstadkomma. Historiska romaner och framtidsskildringar var enligt Englund skildringar av vår egen samtid. En fjärran spegel, genrerna var viktiga för att de hjälpte till att förstå oss själva: "Och vilket sekel skulle kunna spegla sig i korsriddartidens idealitet och barbari så väl som det av barbari och idealitet plågade 1900-talet."³⁶⁷

”Arns hjältekaraktärer får till och med Hamiltons att blekna”. Det tyckte Mikael Löfgren, DN, om Guillous nya hjälte, Arns enda tillkortakommande ur författarens feministiskt präglade perspektiv var att han inte är kvinna, det skulle enligt Löfgren kompenseras av att han mer än någon annan framställs som kvinnornas riddare. Löfgren ansåg att Guillous Hamilton-böcker följde 80 och det tidiga 90-talets tidsandas krumbukter, därför var Guillous nya böcker värda att följa även om medeltiden skulle utgöra en avlägsen spegel. Löfgren menade dessutom att den fanns många tecken på att medeltidsintresset hade en väntande renässans.³⁶⁸

Historiebruk under sista delen av 1990-talet.

Innan vi går in på vilka historiebruk som används i de och i samband med de böcker som blivit mest omskrivna de senaste åren i pressen, tänkte jag presentera ett diagram som speglar vilka tidsepoker som undersökts flitigast i de mest omskrivna verken. Enklast är att utläsa resultatet genom att titta på förklaringen under diagrammet.

Diagram över de epoker som analyseras i de mest omskrivna verken 1995-2001.

Källa: Vi använder historia.

Ulf Zander kom i sin undersökning fram till att det var främst 1900-tals historien och stormaktstiden som debatterats flitigast under senare år. Vilket stämmer väl överens med de epoker som varit de vanligast förekommande i min undersökning. Vi ser i diagrammet att de mest frekventa epokerna är: efterkrigstiden, andra världskriget och en allmän historieskrivning över 1900-talet, vilka står för cirka hälften av titlarna i min undersökning. Stormaktstiden har inte en sådan stor del av antalet titlar, men den debatt som varit kring den epoken har främst handlat om Herman Lindqvists sätt att skriva historia och den har verkligen varit omfattande. Det vore intressant att jämföra detta diagram med det totala antalet producerande historieböcker i Sverige under perioden 1995-2001 för att se om diagrammet stämmer överens med det totala mängden för att analysera om våra dags och kvällstidningar är mer intresserade av vissa epoker i historien. En sådan jämförelse har jag dock inte gjort, men det vore intressant att ta del av resultatet i en annan undersökning.

Herman Lindqvists är den person som rört upp mest känslor hos de som brukar historien på ett vetenskapligt sätt under 1990-talet, nämligen det professionella historikerskrået. Lindqvist står för vad jag skulle vilja sätta in i ett underhållande kommersiellt bruk av historien. Han är en god berättare och detaljerna får ofta stå tillbaka för berättarkonsten och anekdoten. I samband med hans bok *Storhet och fall* lanserades, menade Håkan Arvidsson, som i sin artikel vill stå för det mer vetenskapliga bruket av historia, att Lindqvist försummade analysen av historien men menade också att han rätt att tolka historien som han vill samt menade att Lindqvist var en god representant för populärhistorien. Det vill säga det underhållande kommersiella historiebruket. Ser man på Thomas von Vegesacks avhandling *Smak för frihet* ser man också att det finns schatteringar inom det vetenskapliga historiebruket. Cecilia Rosengren, doktorand i idéhistoria, menade till exempel att Von Vegesack borde problematisera sitt material på ett mer utförligt sätt, medan Lars Lönnroth, Professor i litteraturvetenskap, istället efterlyste ett mer livfullt språk. Det jag vill säga är att också inom det vetenskapliga betraktelsesättet av historia finns det olika synsätt på hur man bör använda historien. Professorn i historia i Lund, Eva Österberg, också hon representant för det vetenskapliga historiebruket fick lovord för sitt verk *Folk Förr*. Hon skildrade enligt Lennart Lundmark på Svenska Dagbladet dåtidens människor med respekt. Hennes angreppssätt på historien gav historievetenskapen en central roll i den allmänna nutida debatten. Det var också en generell åsikt att Österberg trots sin vetenskaplighet kunde skriva historia på ett underhållande vis. Björn Linnell och Mikael Löfgrens antologi *Svenska krusbär* får väl närmast ses som en existentiell antologi för att få oss att dra till minnes vilken syn vi haft på svenskhet och svensk nationalkänsla genom tiderna. Michael Nordbergs bok *I kung Magnus tid* såg 1600-tals historikern Peter Englund som ett exempel på moraliskt historiebruk då Nordberg försöker lyfta upp nya saker till ytan för att uppdatera vår syn på medeltidskungen. Englund som för övrigt ogillar moraliserande historieskrivning tyckte dock att Nordberg lyckades i sin äreräddning av kung Magnus. Eva Lis Bjurmans *Barnen på gatan* kan också ses om moraliskt historiebruk då hon vill sätta utsatta barns problems historia i fokus. Recensenterna använde sedan boken för att visa på att vi egentligen inte kommit så långt. Det förra sekelskiftens problem hade nämligen flyttat till våra dagars fattiga – invandrarna i förorten. *Seklets ungdom* skriven av Henrik Berggren fick recensenten Håkan Arvidsson på Svenska Dagbladet att moralisera över nazismen och kommunismen som företeelser samtidigt han såg 30-talets unga socialdemokrater som ett föredöme för dagens ungdom. Berggren själv använder sig dock av ett vetenskapligt historiebruk. *Europa i ruiner* sammanställd av Sigurd Glans och Dieter Strand skall få oss att minnas kriget och är således ett existentiellt

historiebruk. Många recensenter hängav sig dock som vanligt i samband med skrifter om andra världskriget till moraliserande över nazisternas brott, men i detta fall också om övriga parter eventuella skuld till människornas lidanden under andra världskriget. Alf Åbergs *Sverige under försvenskningstiden* är ett exempel på ett vetenskapligt historiebruk. Den danske historikern Uffe Østergård brukade historien i samband med recensionen av Åbergs verk till att vetenskapligt klargöra att skåningen under 1700-talet varken kände sig dansk, svensk eller för den delen skånsk. Han menade att man fördomsfritt skulle undersöka vilka identiteter som verkligen fanns under stormaktstiden.

Maja Hagermans *Spåren av kungens män* var ett försöka att på ett populärvetenskapligt sätt revidera vår syn på vår äldsta historia. Hon kombinerar därför det moraliska historiebruket med det underhållande kommersiella. Recensenterna som bestod av en del historieprofessorer och docenter godkände revisionen och ansåg att hon gjort ett bra jobb. Dessutom framkom i recensionerna en hel del kritik emot Weibullskolans överdrivna källkritiska forskning. Sverker Oredssons *Lunds universitet under andra världskriget* är ett typexempel på att historiebruken ofta glider in i varandra. Oredsson använder sig både av ett moraliskt, vetenskapligt och ideologiskt-politiskt historiebruk. Han moraliserar över dåtidens svenska nazistsympatisörer, tar en ideologisk position som demokrat samt betygar att han gjort allt för att vara objektiv. Oredsson fick också kritik för sitt moraliserande över historien. Han påpekade dock i en intervju att han ogillade att använda historien för att moralisera, men att det var svårt för honom som demokrat att inte göra det. I sin biografi *Kung Erik av folket* anklagar Knut Carlqvist tidigare historiker för att ha förvanskat bilden av renässanskungen Erik XIV. Han använder sig därmed av historien moraliskt. Stig-Björn Ljunggren anklagade i sin recension i Svenska Dagbladet för att han brast i vetenskaplig noggrannhet men också för att han använde historien för att dra slutsatser om sin egen tid. Carlqvist försvarade sig dock med att han visst brukade vetenskaplig akribi i sina framställningar. Peter Englund är en vetenskapligt skolad historiker och man får utgå från att han använder historien för att redovisa historien med vetenskaplig noggrannhet. Han lyckas dock att sälja mycket böcker och det har förmodligen mycket att göra med att han genom sitt språk kan levandegöra historien. För det sistnämnda hyllades han av många recensenter. Lennart Bromander tyckte i samband med recensionen av *Brev från nollpunkten* inte om att Englund inte klargjorde skillnaden mellan kommunism och nazism och tog ställning för kommunismens utopi framför nazismens. Ifall Englund gjort det hade det varit ett ideologiskt-politiskt bruk av historien. Ingmar Karlssons bok *Europa och Folken* fick Peter Göransson och Göran Hansson att inse

att den svenska historieskrivningen varit i högsta grad ideologisk när det gällde deras egen region Skåne. Marie Demkers avhandling *Sverige och Algeriets frigörelse 1954-1962* gav upphov till en debatt om vad verkligen ändrade Sveriges utrikespolitiska anläggning på 60-talet. Historien används här för att minnas och försök att komma ihåg vad som egentligen hänt. Debatten ger uttryck både för moraliskt och existensiellt historiebruk.

Vårt neutrala agerande under andra världskriget och efterkrigstiden har diskuterats flitigt i pressen under de senaste åren. Ingvar Svanberg och Mattias Tydén's avhandling *Sverige och förintelsen* försöker bevisa att vi svenskar visste mer om vad som hände judarna i Tyskland än vad vi tidigare har erkänt. Författarna kombinerar därmed det vetenskapliga historiebruket med det moraliska. Sven Senneval undrade i *Arbetet Nyheter*na varför det kom så mycket "ny" information om vår 1900-talshistoria. Han trodde inte att det berodde på att man försökt att mörka sanningen utan man nu ställde nya frågor till historien. Per Brauhn på SDS menade däremot att tidigare forskning varit ren historieförfalskning. Peter Englund brukade i sin artikel historien ideologiskt för att påvisa att demokratin var överlägsen totalitära ideologier som kommunism och nazism. Efterkrigstidens svenska utrikespolitik dryftades i Leif Leiflands *Frostens år*. Likt andra världskrigshistorien utsattes denna period ofta för frågan; Vad hände *egentligen* de där åren? Var det svenska agerandet korrekt eller kunde man kunnat handlat på ett annorlunda vis? Pressen använde Leiflands bok för att debattera ifall Palmes regering på 70-talet agerat på ett klokt sätt eller om de agerat naivt, dvs ett moraliskt historiebruk. Flera socialdemokratiska regeringsmedlemmar använde boken ideologiskt för att visa på hur fel Burenstams-Linder agerande var när han ville utnyttja en diplomatisk dispyt för att vinna röster i valet 1973, något som enligt regeringsmedlemmarna aldrig gjorts förr. Något som Leifland menade var nonsens. I samband med avhandlingen *Hjalmarssonaffären* dryftades också den svenska utrikespolitiken under det kalla kriget. Författaren Ulf Bjereld får stå för det vetenskapliga bruket av historia, men vissa recensenter moraliserade och menade att avhandlingen mer eller mindre var ett försvarstal för Tage Erlanders agerande och hans ståndpunkter i den svenska uttalade neutralitetspolitiken. Thomas Gür på SVD tyckte att Bjerelds bok luktade halvsanning då händelseförloppet i Hjalmarssonaffären inte förklarades korrekt. Stig Hansson och Lars-Åke Augustsson försökte i sin bok *Maoisterna* göra en moralisk uppgörelse med sitt egna förflutna i den svenska maoiströrelsen. Främst en uppgörelse med de mindre trevliga sidorna. Recensent Rosenberg menade dock att det snart utvecklade sig till ett äreminne över rörelsen. Lennart Lundmark efterlyste ett mer vetenskapligt sätt att nalkas historien än vad fallet i den aktuella boken. Arne Jarrick använder

i sitt mentalitetshistoriska historieverk *Kärlekens makt och tårar* historien för att vetenskapligt försöka bevisa att kärleken alltid funnits. Lennart Lundmark på Svenska Dagbladet höll med Jarrick i att om en forskare använder sig av lösrykta citat från olika böcker i historien kunde denne/a bevisa vad som helst. Herman Lindqvist använde i sin bok *Gustavs dagar* det underhållande kommersiella bruket av historia. Per Svensson på Expressen tyckte till och med att Lindqvist stil liknade ett kvällstidningsreportage. En stil som var gångbar i en massmedialt konkurrensutsatt tid.

1998 kom Arvid Lagerqvist bok om Thorbjörn Fälldin. Titeln *En bonde blir statsminister* var en titel som Fälldin själv var mycket nöjd med. Boken var vad man kallade en intervjubok och fungerar som ett minne över den f.d. Statsministerns liv, således ett existensiellt historiebruk. Håkan Arvidsson tyckte att intervjuboken hade fördelar framför memoaren då den inte i lika hög grad präglas av selektivitet och tillrättalägganden. Bengt Jangfeldts bok kallad *Svenska vägar till S:t Petersburg* försökte minnas vilka sorts band olika svenskar haft till den f.d. ryska huvudstaden S:t Petersburg. Johan Norberg följde i sin bok *Den svenska liberalismens historia* den klassiska liberalismens historia i Sverige. I denna klassiska liberalism rymdes inte det socialliberala folkpartiet. Norbergs historieskrivning är präglad av hans egen syn på liberalismen som är odelat positiv. Den sorts liberalism han förespår är det var vi idag kallar nyliberalism. Norbergs historiebruk är en blandning mellan ett vetenskapligt och ett ideologiskt-politiskt bruk. Frilansskribenten Per-Olof Bolander tyckte att författarens syn lyste igenom i verket då boken var mer läsvärd när han fick skriva om dem som verkligen trodde på den klassiska liberalismen. Mats Linder på SVD tyckte också att boken var läsvärd så länge läsaren kunde svälja Norbergs negativa syn på staten. Johan Olofsson på Arbetet Nyheterna vände sig emot att författaren konsekvent lyfte ur idéerna ur sitt samtidshistoriska sammanhang. Därför föll bokens vetenskapliga teser. 1998 kom också biografen *Bertil Ohlin* ut, biografen var skriven av Sven-Erik Larsson. Biografier och memoarer skrivs för att minnas stora mäns och kvinnors gärningar. De blir ofta kritiserade av andra människor som minns olika händelser helt annorlunda än personen bakom den aktuella biografen eller memoaren. SVD:s Lennart Berntsson anmärkte i recension på moraliseringen över svensk socialingenjörskonst som var vanlig i samtiden. Kritiken emot socialingenjörerna var kvalificerat strunt ansåg recensenten efter ha läst Biografen *Bertil Ohlin*. Mikael Löfgren använde ett moraliskt historiebruk när han menade att vi inte fick glömma att efterkrigstidens svenska historia inte endast bestod av socialdemokrater. En liknade ståndpunkt tog Sydsvenskans Håkan Arvidsson. Landets främsta expert på extremhögern under 1900-talet är

Helene Lööw. I sin avhandling *Nazismen i Sverige 1980-1997* försöker hon vetenskapligt, utan att lägga in sina egna värderingar spegla extremhögern i Sverige mellan nämnda årtal. Många recensenter vände sig mot att hon inte moraliserade i sin historieskrivning, vilket vissa debattörer menade kunde ge intrycket att hon instämde med de representanter för de högerextrema grupperna hon intervjuat. Andra tyckte att det var bra att hon avstod från moraliskt historiebruk då det gav historieverket än mer vetenskaplig tyngd. Olle Sahlströms *Den röde patriarken* hade syftet att göra en moralisk uppgörelse med arbetarrörelsens auktoritära tradition. Sahlström ville finna om det fanns något i rörelsens tradition som gjorde att många pampar missbrukade sin makt till egen vinning? I antologin *Det röda Lund* mindes de som var med under studentprotesterna i Lund under slutet av 60-talet. Antologin kan därför ses som ett existensiellt historiebruk. Martina Boqvist på Sydsvenskan tog hjälp av boken för att moralisera över att man alltid behöver vara vaksam mot alla sorters extremism, såväl nazism som marxism.

Den bok som fick mest träffar i min undersökning 1999 var Thage G Petterssons memoarbok *Resan mot mars*. Memoarerna rönt stort intresse för Petterssons öppenhjärtlighet om sin tid i det socialdemokratiska partiet. De politiska motståndarna var inte sena att utnyttja det för ideologisk historiebruk och klanka ner på det statsbärande partiet. Carl Bildt menade att det var en bok om en politisk elit som tiden sprungit förbi medan Expressens ledare menade att det var nedslående läsning om socialdemokratin. Petterssons chef f.d. Statsministern Ingvar Carlsson gav detta år också ut sina memoarer. Hans Bergström, Chefredaktör på DN, ansåg att memoarer ökade förståelsen för vår politiska samtidshistoria. Jan Olof Bengtsson menade att Carlsson använde historien för att sticka nålar i borgligheten, dvs ett ideologiskt-politiskt historiebruk. Per T Ohlsson på Sydsvenskan såg en liknande tendens då han menade att Carlsson inte bad om ursäkt för socialdemokratins kamp mot kommunismen och att han stred för demokratin. Sven Lindqvist moraliserade i sin bok *Urota varenda jävel!* om imperialismens och västmakternas illdåd något som han fortsatte med i sin bok *Nu dog du!* Bertil Palmqvist, Arbetet Nyheterna, menade att Lindqvist var något av "de officella skändligheternas skildrare". Torsten Kälvemärk, AB, menade att författaren var den främste om att skriva om de förträngda minnena i vår civilisation. Gunnar Åselius tyckte i SVD att Lindqvist teser inte höll som historisk vetenskaplig framställning men väl som ett personligt vittnesmål. Lena Einhorn *Handelsresande i liv* är en blandning av olika genre som dokumentär och drama. Genreblandningen gör att hon brukar historien på många vis, man kan se det både som ett moraliskt och ett underhållande kommersiellt bruk av historien. Många

recensenter använde boken som brukligt vid andra världskrigshistorien för att moralisera över nazismen. Ann Charlotte Marteus, Expressen, tyckte dock att hon slarvade med källkritiken och var därmed för ett mer vetenskapligt bruk av historien. Den som såg TV-serien *Ramona* under julhelgen 2002 känner nog igen sig i Peter Kadhammars reportagebok *De sammansvurna*. Reportageboken var likt *Handelseresande i liv* en blandning av både berättelse och reportage om historia vi tidigare vetat mycket lite om i Sverige. En bok om vår bortglömda historia och enligt min uppställning ett exempel på både moraliskt och underhållande kommersiellt historiebruk. Mats Gellerfelt, SVD, skrev om alla nya saker som uppdagats kring Sveriges tidigare förnekade och bortförträngda 1900-tals historia, något Göran Lundstedt på SDS ansåg att Peter Kadhammars bok var ytterligare ett exempel på. Kjell Albin Abrahamsson, Expressen, ansåg att den svenska neutralitetspolitiken sedan 1939 gjort Sveriges rykte skamfilat. Recensenterna ovan gjorde sig alla skyldiga till moraliserande historiebruk. Maja Hagerman skriver populärhistoria och i *Tusenårsresan* skrev hon för att underhålla även om man också kan använda populärhistoria för att moralisera och bruka historien moraliskt. Den aktuella boken var dock ett exempel på underhållande kommersiellt historiebruk. Maria- Pia Boëthius fick en hel del kritik för sin bok på *Heder och Samvete* mycket på grund av att hon använder sig av historien för att moralisera, således använder hon alltså av ett moraliskt historiebruk. Klas-Göran Karlsson, mannen bakom kategoriseringen i historiebruk, menade i sin artikel att det moraliska historiebruket växt sig starkare under 1990-talet. Han ansåg att Boëthius var en av de främsta företrädarna för nämnda historiebruk, risken med bruket var dock att den egna tidsandan skulle dominera verket. Han menade också att författaren alltid måste bedöma aktörerna utifrån dess egen tid. Många recensenter uppskattade dock Boëthius uppgörelse med historien. I samband med Mats G Larssons bok *Vinland det goda* diskuterades att det vetenskapliga historiebruket med bröderna Weibull i spetsen inte fick gå till överdrift.

Den underhållande kommersielle brukaren av historia, Herman Lindqvist, kom år 2000 ut med band nio, *Drömmar och verklighet*, i sin serie om den svenska historien. Exposén över den svenska historien var nu framme i den svenska 1900-tals historien, som blivit så moraliskt brukad under 1990-talet. Många recensenter såg Lindqvists historieberättande som en motkraft, som Nils Granberg på AB skrev "alla skruvade debatter om folkhemmet". Vissa debattörer menade också att hetsjakten på vilka som varit nazistsympatisörer under 30 och 40-talen gått för långt. Andra tyckte att uppgörelsen med det förflutna endast var av godo. Roddy Nilsson på Sydsvenskan tyckte att Lindqvist återupprättande av vår "numera naggade

självförståelse av den svenska välfärdsstatens historia”. Faktafel hittades som vanligt i Lindqvists verk och professorerna ville gärna korrigera dem. Ett fel rönt stor debatt, nämligen utpekandet av Karl –Gustav Hildebrand som nazisympatisör, något som Hildebrand nekande till. Herman Lindqvist ursäktade sig för sitt påhopp och sitt fel, men i tidningarna fortgick ändå debatten om Hildebrands skuld eller oskuld. Journalisterna ville komma till rätta med historien och brukade den moraliskt. Genushistorikern Yvonne Hirdman, som får stå för det vetenskapliga bruket av historia, tyckte att Lindqvist inte klarade av att skriva en rättvis nutidshistoria med alla dess gråskalor med sin underhållande kommersiella stil. Många som använder sig av det moraliska bruket hävdar ofta att deras historia inte tidigare blivit berättad, så gjorde också Bosse Schön vid sin lansering av sin bok *Svenskarna som stred för Hitler*. Många recensenter menade dock att det inte alls var någon ”ny” historia som Schön kom med utan att de färskaste påståendena redan var gammal skåpmat. Klas-Göran Karlsson ansåg också att Sveriges agerande under andra världskriget inte varit något som man tills nu förtigit. En debattör hade nämligen pekat ut historikerna som dem som sopat sanningen under mattan. Karlsson menade att svenska folket tidigare helt enkelt inte varit intresserad av Sveriges roll under andra världskriget. Karlsson påpekade som han tidigare gjort i samband med Maria-Pia Boëthius bok att det moraliska historiebruket var en ny trend i svensk historieskrivning. Bosse Schön ville inte ställa svenskarna som stred för Hitler vid skampålen utan ville bara redovisa förloppet. Detta förfarande renderade honom en hel del kritik från dem som ville att man skulle försöka analysera och förstå varför människor stred för Hitler och utförde gärningar i hans tjänst. Sverker Oredsson var lite luttrad över det nu vanliga moraliska historiebruket och ville träda in till de dåtida svenska regeringarnas försvar. I och med Kaa Enebergs bok *Tvingade till tystnad* var det Vänsterpartiet som fick finna sig i att bli utsatt för det moraliska historiebrukets växande kraft. Eneberg hade skrivit ett engagerat reportage om vad som hänt de svenskar som flyttat till Stalins Ryssland. Hon lastade dåtidens kommunistparti för vad de råkade ut för främst de som lyckades återvända till Sverige. Jan Olof Bengtsson verkade förvånad över att Vänsterpartiet inte ville få sin ”historiska byk” tvättad. Många recensenter instämde i Bengtssons resonemang. Håkan Forsell som skrev i DN ville dock att man skulle forska om de så kallade Kirunasvenskarna på ett mer vetenskapligt vis. Händelserna var som han uttryckte det ”obearbetade ur historisk synvinkel”. Rolf Alsing på Aftonbladet undrade varför historiker av facket inte gjort Enebergs arbete. I samband med Peter Englund's nya bok om 1600-talet kallad *den Öövervinnlige* skrev många recensenter om varför Englund lyckats med att nå en stor grupp läsare trots sitt vetenskapliga bruk av historia. Någon tryckte på hans personliga engagemang, en annan på att han berättade i bilder, andra på att han kunde

beskriva de personliga särdragen hos de människor han beskrev och att han berättade med en slags underskriv i berättandet och så vidare. Hans Villius var dock tveksam till Englund's sätt att använda källmaterialet. Dick Harrison fick sitt stora genombrott år 2000. Han kom då ut med hela tre böcker. Fackmannen Harrison skrev sin historia med populärhistorisk touch. Man kan påstå att han kombinerar det vetenskapliga historiebruket med det underhållande kommersiella. Recensenterna som skrev om hans två mest omskrivna böcker *Stora döden* och *Mannen från Barnsdale* menade ofta på att Harrison lyckades gestalta sin professionella kunskap i populärhistorisk dräkt. Bengt Liljegren som till vardags är lundsisk historielärare, visade sig i en intervju vara en företrädare för det moraliska historiebruket. Då han ville gå till botten av källorna för att skriva den nya uppdaterade biografien om Karl XII. Liljegren menade att det fanns många nya rön om kungen som aldrig tidigare framförts i en biografi. Anders Ekström skrev en vetenskaplig redogörelse om självmordstolkningar i svenskt 1800-tal genom en person nämligen Otto Landgren som själv tagit livet av sig våren 1865. Det mest intressanta i samband med boken var Inga Sanners betraktelse över historieskrivning som en brygga till att förstå det existentiellt mest angelägna.

Åsa Linderborg kom 2001 ut med *Socialdemokraterna skriver historia* vilken kan sägas vara ett vetenskapligt historiebruk över hur Socialdemokraterna använt ett ideologisk historiebruk sedan sitt partis födelse. Recensenterna som följde upp Linderborgs avhandling bestod nästan uteslutande av ideologiskt-politiskt eller moraliskt historiebruk för att bemöta Linderborgs bok beroende på vilken politisk ståndpunkt de själva härbärgerade. Ola Tunander använde i sin bok *Hårsfjärden* sig av moraliskt historiebruk. Han drev tesen att det inte alls var sovjetiska ubåtar i Stockholms skärgård utan Natoubåtar som var styrda av USA:s regering vars övergripande syfte var att få bort Olof Palme från makten. De svenskar som skulle ha varit iblandade i Tunanders "konspiration" dementerade givetvis det hela. Mikael Nyberg brukade historien på moraliskt vis för att avslöja storfinansens kampanj för att begränsa demokratin runt om i världen. Nybergs bok är också ett exempel på ideologiskt-politiskt historiebruk då han tar ställning för en annan ideologi än det kapitalistiska som han kritiserar i boken. Då Nyberg kommer med marxistisk kritik av vårt samhälle kom de som recenserade hans bok med alternativ till dennes historieskrivning. Göran Rystads bok om Karl XI får ses som ett existentiellt och vetenskapligt bruk av historien. Recensenterna av Ulf Zanders *Fornstora dagar, Moderna tider* diskuterade givetvis om man verkligen kan göra kategoriseringar i historiebruk, främst kritiserade recensenterna det så kallad icke-bruket av historia. Ett bruk som efterkrigstidens politiska elit Socialdemokraterna skulle ha använt sig

av i sin framtidspräglade världsåskådning. Zander själv använde sig själv av ett vetenskapligt bruk av historien.

De tre historiska romanerna har gemensamt att de står för ett underhållande kommersiellt historiebruk. Nu är frågan om de har något annat syfte och bruk än att underhålla? Maja Lundgrens *Pompeji* kan ses som ett exempel på existentiellt historiebruk när hon försöker skapa förankring bakåt i tiden genom att teckna hur stadslivet gått till och varit i den romerska lantortsstaden Pompeji. Per-Olov Enquists *Lewis resa* kan också ses som ett moraliskt historiebruk då han försöker teckna den bortglömda historien om väckelserörelsen som en modernistiskt kraft. Jan Guillous serie om korsriddaren Arn kan ses som ett moraliskt historiebruk då han tecknar den nya synen på hur Sverige blev Sverige likt Maja Lundgren i sin bok *Spåren av kungens män*. Han vill också med sin bok påminna läsaren om det imperialistiska korståg som pågår gentemot Islam därmed hänger sig Guillou åt ett ideologiskt politiskt bruk av historien

Vid en genomgång av de mest omskrivna verken mellan 1995-2001 slås jag av det utbredda moraliska bruket av historia. Det är inte bara recensenterna som använder sig av det utan också författarna själva. Detta hör samman med vilka som skriver böckerna och avhandlingarna om historien. De professionella historikerna brukar oftast fortfarande historien på ett strikt vetenskapligt sätt. Medan de "nya" historieskrivarna som till exempel journalisterna tenderade att vilja hitta den bortglömda historien. Gärna något sensationellt som aldrig tidigare har berättats. Allra bäst var historier om när makthavare som inte skött sig som de skulle med våra samtidsögon. Artiklarna tenderar att oftare än böckerna, både när det gäller fackmän och journalister, att vara präglade av det moraliska historiebruket. Även om fackmännen i större grad avhåller sig från att moralisera. Att de ändå gör det ibland kanske hör samman med att man i en artikel kan tillåta sig vara mindre vetenskaplig. Kravet på vetenskaplig akribi sänks. Något som dragit till sig mycket intresse är det långa andra världskriget mellan 1939-1991 och den enligt många moraliska brukare skenneutralitet vårt land ägnat sig åt. Kritik mot den moraliska trenden har höjts av visa kritiker som menar att författaren eller forskaren måste förhålla sig till historiska personer utifrån deras perspektiv och inte utifrån vårt eget. Andra har menat att nedsablingen av den svenska folkhemshistorien har gått för långt och att vi har glömt att den innehåller många positiva förändringar. En del debattörer tyckte också att hetsjakten på vilka som stödde nazismen fått alldeles för stora proportioner. Men det fanns också debattörer som ansåg av det moraliska bruket endast var

nyttigt och att de förträngda kollektiva minnena var tvungna att komma upp till ytan. Vissa professionella historiker har också försökt att skriva sina vetenskapliga verk på ett mer populärhistoriskt sätt, exempel på detta är Peter Englund och Dick Harrison. De sneglar då åt det underhållande kommersiella bruket av historia något som kanske är nödvändigt i vår informationsstinna tillvaro. Det är ingen nyhet att den största underhållande kommersielle brukaren av dem alla, Herman Lindqvist, fått kritik från vetenskapliga proffsbrukarna inom historievetenskapen. Kritiken har gått ut på att han tecknar en slags stolt svensk snabbspolningshistoria som innehåller allt för många slarvfel. Lindqvist har kontrat med att slå mot historievetenskapens förkärlek för detaljer och oförmåga att nå ut till folket. En iakttagelse jag har gjort är att det är svårt att kategorisera in brukarna i ett fack, de tenderar att i alla fall hamna under två historiebruk. Antalet moraliska historiebrukare utgör vid en översikt mer än hälften av det totala antalet brukare i min uppsats. Detta gäller både författare och debattörer/recensenter. Övriga historiebruk förekommer ungefär lika flitigt. Det underhållande kommersiella och det vetenskapliga bruket har dock en viss övervikt. Anledningen till att jag uttrycker mig vagt och inte ger några exakta procentsatser beror helt enkelt på att det är svårt att placera historiebruken exakt och därför är det ingen mening att sätta in dem i något diagram. Det intressanta är istället tendensen, åt vilket håll det pekar när det gäller vilka historiebruk som varit mest frekventa. Varför har det moraliska bruket då varit såpass utbredd under de sista åren? Någon skribent funderade på om man tidigare försökt att mörka sanningen eller om man helt enkelt ställde nya frågor till historien. Jag tror på det sistnämnda. Att vi har ställt nya frågor till historien. Och frågan på allas läppar och blyspetsar verkar ha varit: Var det svenska folkhemmet verkligen en idyll? Ett faktum som man kan slå fast är det obefintliga icke-bruket av historia i min undersökning. Anledningen till detta är med stor sannolikhet den tidsanda vårt 1990-tal präglats av. Vi har verkat vilja lyfta på varje sten i förflutenhetens landskap. Vi har haft lust att komma ihåg vår bakgrund för att kunna sätta bokslut över vårt folkhemsbygge. Symptomatiskt kanske det är därför som 1900-talet blivit mest omskrivit och debatterat under de senaste åren. Icke-bruket har helt enkelt varit otidsenligt och inaktuellt när vår framtidstro fick sig en törn när vi var tvungna att möblera om vårt folkhem i början av 1990-talet. Att tala om att möblera om kanske är krasst för de människor som drabbades av alla indragningar i vår välfärd under det nyss gångna decenniet. Men 1990-talskrisen är en förmodligen en av anledningen till den ökade vurmen för historien. När vår framtidstro falnande ville veta varför vi står där vi står idag, men också romantisera över svunna epoker som medeltiden och stormaktstiden.

Trender och Debatter

Aftonbladets recensent Gunder Andersson såg 1996 att Sverige befann sig i ett tillstånd av nyvakat historieintresse. Recensenten tackade Herman Lindqvist, Peter Englund och Dag Stålsjö för det ökade historieintresset och när andra debattörer filosoferade över det ökade intresset så dök Herman Lindqvists namn ständigt upp. Han sågs som en historielärare för hela svenska folket och fyllde bortglömda sällan förekommande drag och funktioner i den nutida historieskrivningen. Lindqvist kunde berätta livfullt och intressant, vågade ta ett helhetsgrepp på historien i motsats till fackmännens detaljstudier av den. Dessutom fungerade hans verk som en inkörsport till intresse för historien. Vissa tyckte att han inte var något hot mot de professionella historikerna utan egentligen var ett komplement till dem. Många tyckte att det var fel att det var Lindqvist som skrev översiktsverken över den svenska historien. Detta skulle istället göras av fackmän som klarade av komplexiteten i de historiska skeendena. Det samlade omdömet från hans antagonister var att Lindqvists historia var historia i fastforward, snabbspollningshistoria och historia i sporrsträck. Dessutom var hans historieskrivning enligt många en förlegad sekelskiftes- och 1930-talshistoria.

Något som diskuterades i artiklarna kring de mest omskrivna verken var skolämnet historia. Många förfasades över ungdomens historielöshet och anklagade de senaste decenniernas skolpolitik som orsaken. Skolpolitiken hade främst förts av socialdemokraterna och var samhällstillvänd och framtidsinriktad och historieämnet fick allt mer stryka på foten till fördel för samhällskunskapsämnet. Något som också Ulf Zander kommer fram till i sin studie. Historielösheten, främst okunskapen om förintelsen och det faktum att högerextrema partier var på frammarsch, berodde enligt debattörerna på att historieämnet var för litet och inte hade någon självständig roll i skolan. 1997 hade regeringen startat projektet Levande historia. Ett projekt som bemöttes positivt, men många påpekade att ett projekt aldrig skulle klara av att göra ungdomen historiemedveten utan vad som behövdes var att historieämnet fick tillbaka sin fornstora roll i skolan. Vissa var rädda för debatten om ungdomens historielöshet var något tillfälligt och undrade vad som skulle hända när debatten falnade.

Artiklarna kring de omskrivna verken skrev också om historievetenskapens för- och nackdelar. På minussidan kan jag utläsa en uppfattning om att historievetenskapen blivit allt för smal, detaljerad och allt för inriktad på källkritik. Vissa ansåg till och med att historievetenskapen höll på att ta död på sitt eget ämne och såg populärhistoriker som till exempel Herman Lindqvist och Maja Hagerman som ett projekt kallat "rädda historien från historikerna". Historievetenskapen borde enligt någon samarbeta med Lindqvist för att

historien skulle återvinna sin plats i det offentliga samtalet. Eva Österbergs typ av historieskrivning var enligt en debattör något som kunde ge historievetenskapen en central roll i samtidsdebatten. Historievetenskapen hade också en hel del fördelar gentemot andra vetenskaper då den var lättfattlig och hade ett stort läsvärde. Dessutom var den fri från facktermer. Synen på vår allra äldsta historia har reviderats under de senaste åren. De nya rönen samlades i Maja Hagermans *Spåren av kungens män*. I diskussionen kring denna bok kan man se att historiestriden om Svea rikets vagga som startade i början av 1980-talet, till slut visade att dess upphovsman Dag Stålsjö hade delvis rätt. Västergötland och Östergötlands roll för hur Sverige blev Sverige var mycket större än vad man tidigare velat erkänna från akademiskt håll. Framst i Uppsala. Dessa nya rön blev också stoffet för Jan Guillous böcker om korsriddaren Arn. Vissa menade att medeltidsintresset växte sig allt starkare i Sverige under slutet av 1990-talet. Berodde det ökade intresset för denna epok på att den är startpunkten för vårt eget samhälle och stat. Många människor i vårt samhälle ville kanske helt enkelt veta hur historien om oss svenskar egentligen började.

De senaste årens historieskrivning skulle kunna kallas jakten på den okända historien. Vad jag menar med det är den trend som varit starkast genom denna undersökning nämligen bruket av moralisk historieskrivning. Framst har det varit 1900-talets glömda historia som författarna och debattörerna diskuterat och ämnena har varit många. I min undersökning har det främst handlat om neutralitetspolitiken under andra världskriget och det kalla kriget. I utkanten av den har det även debatterats om nazistguld, tvångssteriliseringar, tyska trupptransporter och så vidare. Någon debattör undrade vad det ökade intresset kom ifrån. Berodde det på hemlighållande av fakta eller helt enkelt att frågorna inte ställts tidigare? Det fanns också en hel del åsikter om sättet att moralisera över historien. Peter Englund invände mot historiker som ständigt skall omvärdera historien för att göra karriär. Svante Nordin på Svenska Dagbladet var inte den moraliserande historieskrivningen största supporter då han menade att den inte gav rättvisa åt det historiska skeendet. Sverker Oredsson som var målet för Nordins kritik höll egentligen med i den, men var tvungen som demokrat att fördöma nazistsympatisörerna i sin bok. I samband med Helené Lööws *Nazismen i Sverige 1980-1997* diskuterades det om att avhålla sig från att skriva moralistisk var lika med att ta ställning för det man skriver om. I slutet av undersökningen, främst i samband med Herman Lindqvists *Drömmar och verklighet*, kunde jag lägga märke till att många var trötta på det ständiga moraliserandet och nedrackningen på folkhemshistorien och var glada att Lindqvists historieskrivning verkade vara ett återupprättande av folkhemmet.

Vi använder historia på fem minuter.

Vi använder historia är en historiografisk undersökning av vårt nyss förflutna. Dess syfte är att analysera vilka historieverk som varit mest omdebatterade mellan 1995 till 2001 för att i förlängningen kunna analysera vilka historiebruk som varit dominerande i dessa verk och i reaktionerna på dessa, samt redovisa vilka debattämnen som diskuterades och undersöka vilka trender som varit vanliga de senaste åren. Undersökningen bygger på Klas-Göran Karlssons och Ulf Zanders kategoriseringar i historiebruk med ett tillägg av undertecknad. Historiebruken var: det vetenskapliga, det existentiella, det moraliska, det ideologiskt-politiska, icke-bruket av historia och tillägget, det underhållande kommersiella bruket.

Vi använder historia kom efter genomgången av de mest omskrivna verken mellan 1995-2001 fram till att det mest utbredda historiebruk under de senaste åren är det moraliska bruket av historia. Det används både av författarna och recensenterna i och i samband med de mest omskrivna verken. De fackligt skolade historikerna brukar dock oftast fortfarande historien på ett vetenskapligt sätt, medan de ”nya” historieskrivarna som till exempel journalisterna tenderar att vilja hitta den bortglömda historien. Gärna det sensationella som aldrig tidigare berättats. Allra bäst var om makthavarna inte skött sig som de skulle med våra samtidsögon. Det som dragit till sig mest intresse är 1900-tals historien. Främst den enligt många moraliska brukare så kallade skenneutralitet som vårt land ägnat sig åt under andra världskriget och det kalla kriget. Men också missförhållanden i det svenska folkhemmet och vilka som sympatiserade med nazismen på 30 och 40-talen.

Det har dock inte fattats kritik mot den moraliska trenden. Vissa debattörer menade att man måste förhålla sig till historiska personer utifrån deras perspektiv och inte utifrån vår egen tid. Andra har menat att nedsablingen av den svenska folkhemshistorien har gått för långt och att vi glömt att den innehöll många positiva förändringar. Vissa professionella historiker har försökt att skriva sina vetenskapliga verk på ett mer populärhistoriskt sätt. De sneglar då åt det underhållande kommersiella bruket av historia något som kanske är nödvändigt i vår informationsstinna tillvaro. Det är ingen nyhet att den största underhållande kommersielle brukaren av dem alla, Herman Lindqvist, har fått kritik från vetenskapliga proffsbrukarna inom historievetenskapen. Kritiken har gått ut på att han tecknar en slags stolt svensk snabbspolningshistoria som innehåller allt för många slarvfel. Lindqvist har kontrat med att slå mot historievetenskapens förkärlek för detaljer och oförmåga att nå ut till folket. Det så kallade icke-bruket av historia har lyst med sitt frånvaro under slutet av 1990-talet.

Aftonbladets recensent Gunder Andersson såg 1996 att Sverige befann sig i ett tillstånd av nyvaket historieintresse och när andra debattörer filosoferade över det ökade intresset så dök Herman Lindqvists namn ständigt upp. Han kunde berätta livfullt och intressant, vågade ta ett helhetsgrepp på historien i motsats till fackmännens detaljstudier. Vissa tyckte att han inte var något hot mot de professionella historikerna utan egentligen var ett komplement till dem. Många tyckte att det var fel att det var Lindqvist som skrev översiktsverken över den svenska historien. Detta skulle istället göras av fackmän som klarade av komplexiteten i de historiska skeendena. Något som diskuterades i artiklarna kring de mest omskrivna verken var skolämnet historia. Många förfasades över ungdomens historielöshet. Roten till historielösheten var den skolpolitik som socialdemokraterna hade fört de senaste decennierna. Skolpolitiken som förts var samhällstillvänd och framtidsinriktad och historieämnet fick allt mer stryka på foten till fördel för samhällskunskapsämnet. Historielösheten, främst okunskapen om förintelsen och det faktum att högerextrema partier var på frammarsch, berodde enligt debattörerna på att historieämnet var för litet och inte hade någon självständig roll i skolan. 1997 hade den socialdemokratiska regeringen startat projektet Levande historia. Ett projekt som bemöttes positivt, men många påpekade att ett projekt aldrig skulle klara av att göra ungdomen historiemedveten utan vad som behövdes var att historieämnet fick tillbaka sin fornstora roll i skolan. Många ansåg Historievetenskapen blivit allt för smal, detaljerad och allt för inriktad på källkritik. Vissa ansåg till och med att historievetenskapen höll på att ta död på sitt eget ämne. Den sorts historieskrivning som Eva Österberg stod för, var enligt en debattör något som kunde ge historievetenskapen en central roll i samtidsdebatten. Historievetenskapen hade också en hel del fördelar gentemot andra vetenskaper då den var lättfattlig och hade ett stort läsvärde dessutom var den fri från facktermer. De senaste årens historieskrivning skulle kunna kallas jakten på den okända historien. Vad jag menar med det är den trend som varit starkast genom denna undersökning nämligen bruket av moralisk historieskrivning. Berodde trenden på hemlighållande av fakta eller helt enkelt att frågorna inte ställts tidigare? Det fanns ett spann av åsikter om att bruka historien moraliskt som till exempel: att fackhistorikerna ständigt skall omvärdera historien för att göra karriär, att den inte gav rättvisa åt historiska skeenden, att det var svårt som demokrat att inte fördöma nazistsympatisörerna i samband med andra världskrigshistorien, om att avhålla sig från att skriva moraliskt var lika med att ta ställning för det man skriver om. Andra debattörer menade att framställningen av historien blev mer vetenskaplig om man inte brukade historien moraliskt.

Referenser

Arkiv

Karlstads universitetsbiblioteks mikrofichesamling över tidningsartiklar.

Tryckt Material

Kungliga bibliotekets bibliografi 1995

Kungliga bibliotekets bibliografi 1996

Kungliga bibliotekets bibliografi 1997

Kungliga bibliotekets bibliografi 1998

Kungliga bibliotekets bibliografi 1999

Kungliga bibliotekets bibliografi 2000

Dags- och Kvällstidningar och deras förkortningar.

Aftonbladet (AB) , Arbetet Nyheterna (Arbetet innan 1996) (AN), Dagens Nyheter (DN), Expressen (Expr), Göteborgstidningen (GT), Göteborgsposten (GP), Kvällsposten (KvP), Sydsvenska Dagbladet (SDS) och Svenska Dagbladet (SVD).

Specifika artiklar se, notförteckningen för resultatdelen.

Litteratur

Englund, Peter, *Brev från nollpunkten*, Atlantis, 1996.

Englund, Peter, *Den oövervinnelige*, Atlantis, 2000.

Enquist, P-O, *Lewis Resa*, Pan, 2001.

Guillou, Jan, *Vägen till Jerusalem*, Nordstedt, 1998.

Guillou, Jan, *Tempelriddaren*, Piratförlaget, 1999.

Guillou, Jan, *Riket vid Vägens slut*, Piratförlaget, 2001.

Guillou, Jan, *Arvet efter Arn*, Piratförlaget, 2002.

Hagerman, Maja *Spåren av kungens män*, Rabén Prisma, 1996.

Harrison, Dick, *Krigarnas och helgonens tid*, Prisma, 1999.

Harrison, Dick, *Stora döden*, Ordfront, 2000.

Jarrick, Arne, *Kärlekens makt och tårar. En evig historia*, Pan/Nordstedt, 1998.

Karlsson, Ingmar & Ruth, Arne, *Samhället som teater*, Ordfront, 1999.

Karlsson, Klas-Göran, *Historia som vapen*, Natur och kultur, 1999.

Lindqvist, Herman, *Historien om Sverige- Storhet och fall*, Nordstedt, 1996.

Lindqvist, Herman, *Historien om Sverige – Gustavs dagar*, Nordstedt, 1997.

- Lindqvist, Sven, *Nu dog du! Bombernas århundrade*, Bonnier, 1999.
- Lundgren, Maja, *Pompeji*, Bonnier, 2001.
- Stålsjö, Dag, *Svea Rikets vagga – En historia i gungning*, Karlstedt, 1983.
- Zander, Ulf – *Fornstora dagar, moderna tider*. Nordic Academic Press, 2001.
- Österberg, Eva, *Folk Förr*. Atlantis, 1995.

Internet - Databaser

Libris, <http://www.libris.kb.se>

Artikelsök, <http://www.btj.se/btjcgi/asok/asoklogin.cgi>

Notförteckning- inledningskapitel

¹ Zander, Ulf, Fornstora Dagar, Moderna tider, s. 20.

² IBID, s. 19.

³ IBID, s. 455.

⁴ Klas-Göran Karlssons avhandling *Historia som vapen* försöker att beskriva hur historien brukades i Sovjetunionen mellan 1917 till mitten 1990-talet. Han kom föga förvånande fram till att under större delen av dess historia, var historieskrivningen i hög grad styrd av den totalitära ideologi ofta kallad Stalinism vilken präglade hela Sovjetsamhället. Josef Stalin styrde historieskrivningen liksom staten i stort. En parentes var dock tövädret under Nikita Chrusjtjov vilket också innebar en viss uppluckring av den rådande ideologin. Men under Leonid Brezjnev gick utvecklingen åter tillbaka till hur det var innan Chrusjtjov. Det var först under Michel Gorbatsjovs regim som detta historiebruk rämnade tillsammans med staten i stort. Nu ville man minnas alla de oförrätter som drabbat det egna folket främst under Stalin-eran, således ett moraliskt historiebruk enligt Karlssons teorier.

⁵ Zander, Ulf, Fornstora Dagar, Moderna tider, s. 53.

⁶ IBID, s.54.

⁷ IBID, s.55.

⁸ IBID, s.56.

⁹ IBID, s.57.

¹⁰ Sydsvenska Dagbladet, 2001-01-24

¹¹ Svenska Dagbladet, 2001-02-14

¹² Zander, Ulf, Fornstora Dagar, Moderna tider, s.461.

¹³ IBID, s.462

¹⁴ IBID, s. 463.

¹⁵ IBID, s.465

¹⁶ IBID, s.466

¹⁷ IBID, s.470.

¹⁸ Jarrick, Arne, *Kärlekens makt och tårar – En evig historia*, s. 46

Notförteckning-Resultatdel

Nittonhundrafem.

Herman Lindqvist –Historien om Sverige. Storhet och fall.

¹ Sydsvenska Dagbladet, 1995-09-23

² Sydsvenska Dagbladet, 1995-10-04

³ Expressen, 1995-09-25

⁴ Aftonbladet, 1995-09-25

⁵ Göteborgsposten 1995-09-25

⁶ Arbetet, 1995-10-24

Thomas Von Vegesack – Smak för frihet.

⁷ Dagens Nyheter 1995-09-14

⁸ Göteborgsposten, 1995-10-23

⁹ Kvällsposten, 1995-10-07

¹⁰ Aftonbladet, 1995-09-25

¹¹ Arbetet, 1996-02-13

¹² Dagens Nyheter, 1996-09-14

¹³ Sydsvenska Dagbladet, 1995-09-14

¹⁴ Svenska Dagbladet, 1995-09-14

Eva Österberg – Folk förr.

¹⁵ Sydsvenska Dagbladet, 1995-10-26

¹⁶ Göteborgsposten, 1996-02-12

¹⁷ Svenska Dagbladet, 1995-11-29

¹⁸ Expressen, 1995-11-03

¹⁹ Arbetet, 1995-11-08

²⁰ Dagens Nyheter, 1995-11-28

Björn Linnell och Mikael Löfgren – Svenska krusbär

²¹ Dagens Nyheter, 1995-11-14

- ²² Göteborgsposten, 1995-11-29
²³ Aftonbladet, 1995-12-02
²⁴ Svenska Dagbladet, 1995-12-04
²⁵ Expressen, 1996-01-17

Mikael Nordberg – I kung Magnus tid.

- ²⁶ Göteborgsposten, 1995-12-19
²⁷ Expressen, 1995-10-30
²⁸ Svenska dagbladet, 1995-10-24
²⁹ Arbetet, 1995-12-13
³⁰ Hon menade också att historikerna kunde också använda sig av metoden att levandegöra meningsskiljaktigheterna och osäkerheter kring fakta.
³¹ Sydsvenska Dagbladet, 1995-10-16

Eva-Lis Bjurman – Barnen på Gatan

- ³² Aftonbladet, 1995-07-16
³³ Sydsvenska Dagbladet, 1995-08-18
³⁴ Dagens Nyheter, 1996-08-10
³⁵ Arbetet, 1996-08-08

Henrik Berggren – Seklets ungdom

- ³⁶ Dagens Nyheter, 1995-11-06
³⁷ Dagens Nyheter, 1995-11-13
³⁸ Göteborgsposten, 1995-11-24
³⁹ Sydsvenska Dagbladet, 1995-12-14
⁴⁰ Svenska Dagbladet, 1995-12-21

Sigurd Glans & Dieter Strand – Europa i ruiner.

- ⁴¹ Göteborgsposten, 1995-05-07
⁴² Expressen, 1995-05-08
⁴³ Kvällsposten, 1995-05-08
⁴⁴ Aftonbladet, 1995-05-28

Alf Åberg – Kampen om Skåne under försvarstiden.

- ⁴⁵ Arbetet, 1995-07-14
⁴⁶ Sydsvenska Dagbladet, 1996-06-11
⁴⁷ Sydsvenska Dagbladet, 1996-07-06
⁴⁸ Dagens Nyheter, 1995-08-15

Nittonhundra nittiosex

Maja Hagerman – Spåren av kungens män.

- ⁴⁹ Svenska Dagbladet, 1996-12-07
⁵⁰ Dagens Nyheter, 1996-12-09
⁵¹ Aftonbladet, 1996-12-04
⁵² Svenska Dagbladet, 1996-11-01
⁵³ Sydsvenska Dagbladet, 1996-11-12
⁵⁴ Göteborgsposten, 1996-12-08
⁵⁵ Arbetet Nyheterna, 1996-12-17
⁵⁶ Expressen, 1997-08-01
⁵⁷ Dagens Nyheter 1996-10-23
⁵⁸ Sydsvenska Dagbladet, 1996-12-08
⁵⁹ Stålsjö, Dag, *Svea Rikets vagga*, s. 6
⁶⁰ Dagens Nyheter, 1997-09-30

Sverker Oredsson – Lunds universitet under andra världskriget.

- ⁶¹ Svenska Dagbladet, 1996-08-12
⁶² Svenska Dagbladet, 1996-08-22
⁶³ Svenska Dagbladet, 1996-08-28
⁶⁴ Sydsvenska Dagbladet, 1996-06-23

⁶⁵ Sydsvenska Dagbladet, 1996-05-18

⁶⁶ Dagens Nyheter, 1996-06-20

⁶⁷ Arbetet Nyheterna, 1996-10-21

⁶⁸ Sydsvenska Dagbladet, 1996,11-13

Knut Carlqvist – Kung Erik av folket.

⁶⁹ Sydsvenska Dagbladet, 1996-02-20

⁷⁰ Svenska Dagbladet, 1996-12-11

⁷¹ Svenska Dagbladet, 1996-12-11

⁷² Svenska Dagbladet, 1996-12-23

⁷³ Arbetet Nyheterna, 1998-08-18

⁷⁴ Dagens Nyheter, 1997-03-23

⁷⁵ Aftonbladet, 1996-11-18

Peter Englund – Brev från Nollpunkten

⁷⁶ Göteborgsposten, 1996-10-09

⁷⁷ Göteborgsposten, 1996-10-25

⁷⁸ Expressen, 1996-10-09

⁷⁹ Svenska Dagbladet, 1996-10-09

⁸⁰ Dagens Nyheter, 1996-10-09

⁸¹ Aftonbladet, 1996-10-09

⁸² Arbetet Nyheterna 1996-10-24

⁸³ Sydsvenska Dagbladet, 1996-11-06

Ingmar Karlsson – Europa och folken. En europeisk nation eller nationernas Europa?

⁸⁴ Sydsvenska Dagbladet, 1996-07-04

⁸⁵ Sydsvenska Dagbladet, 1996-07-16

⁸⁶ Sydsvenska Dagbladet, 1996-07-16

⁸⁷ Kvällsposten, 1996-07-22

⁸⁸ Göteborgsposten, 1996-05-23

⁸⁹ Dagens Nyheter, 1996-05-23

⁹⁰ Svenska Dagbladet, 1996-07-04

Marie Demker – Sverige och Algeriets frigörelse 1954-1962. Kriget som förändrade svensk utrikespolitik.

⁹¹ Svenska Dagbladet, 1996-09-30

⁹² Svenska Dagbladet, 1996-10-04

⁹³ Svenska Dagbladet, 1996-10-07

⁹⁴ Svenska Dagbladet, 1996-10-10

Nittonhundranittiosju.

Ingvar Svanberg & Mattias Tydén Sverige och förintelsen. Debatt och dokument om Europas judar 1933-1945.

⁹⁵ Aftonbladet, 1997-10-14

⁹⁶ Arbetet Nyheterna, 1997-09-22

⁹⁷ Sydsvenska Dagbladet, 1997-11-15

⁹⁸ Dagens Nyheter, 1997-12-01

⁹⁹ Svenska Dagbladet, 1998-02-08

¹⁰⁰ Expressen, 1998-02-10

¹⁰¹ Göteborgsposten, 1998-03-02

Leif Leifland – Frostens år.

¹⁰² Svenska Dagbladet, 1997-04-28

¹⁰³ Svenska Dagbladet, 1997-05-12

¹⁰⁴ Svenska Dagbladet, 1997-07-30

¹⁰⁵ Dagens Nyheter, 1997-03-01

¹⁰⁶ Dagens Nyheter, 1997-03-02

¹⁰⁷ Dagens Nyheter, 1997-07-14

-
- ¹⁵¹ Svenska Dagbladet, 1998-06-16
¹⁵² Aftonbladet, 1998-06-21
¹⁵³ Göteborgsposten, 1998-07-13
¹⁵⁴ Dagens Nyheter, 1998-08-13
¹⁵⁵ Sydsvenska Dagbladet, 1998-07-08
¹⁵⁶ Expressen, 1998-06-16

Heléne Lööw – Nazismen i Sverige 1980-1997. Den rasistiska underground rörelsens: musiken, myterna, riterna.

- ¹⁵⁷ Göteborgsposten, 1998-11-30
¹⁵⁸ Aftonbladet, 1998-11-30
¹⁵⁹ Dagens Nyheter, 1998-11-30
¹⁶⁰ Svenska Dagbladet, 1998-11-23
¹⁶¹ Göteborgstidningen, 1998-11-15
¹⁶² Expressen, 1998-10-14
¹⁶³ Sydsvenska Dagbladet, 1998-11-04

Olle Sahlström – Den röde patriarken. En essä om arbetarrörelsens auktoritära tradition.

- ¹⁶⁴ Expressen, 1998-05-22
¹⁶⁵ Göteborgsposten, 1998-05-04
¹⁶⁶ Svenska Dagbladet, 1998-10-10
¹⁶⁷ Dagens Nyheter, 1998-03-24
¹⁶⁸ Aftonbladet, 1998-04-14
¹⁶⁹ Arbetet Nyheterna, 1998-04-15
¹⁷⁰ Dagens Nyheter, 1998-05-16

Kim Salomon – Det röda Lund.

- ¹⁷¹ Sydsvenska Dagbladet, 1998-05-19
¹⁷² Sydsvenska Dagbladet, 1998-06-01
¹⁷³ Dagens Nyheter, 1998-06-17
¹⁷⁴ Dagens Nyheter, 1998-06-28
¹⁷⁵ Svenska Dagbladet, 1998-06-15
¹⁷⁶ Svenska Dagbladet, 1998-06-15

Nittonhundranittionio

Thage G Petersson – Resan mot mars.

- ¹⁷⁷ Kvällsposten, 1999-04-14
¹⁷⁸ Aftonbladet, 1999-09-14
¹⁷⁹ Expressen, 1999-09-14
¹⁸⁰ Expressen, 1999-09-22
¹⁸¹ Expressen, 1999-11-05
¹⁸² Svenska Dagbladet, 1999-09-14
¹⁸³ Arbetet Nyheterna, 1999-09-14
¹⁸⁴ Sydsvenska Dagbladet, 1998-09-14
¹⁸⁵ Sydsvenska Dagbladet, 1999-09-12
¹⁸⁶ Dagens Nyheter, 1999-09-10

Ingvar Carlsson – Ur skuggan av Olof Palme.

- ¹⁸⁷ Arbetet Nyheterna, 1999-11-03
¹⁸⁸ Arbetet Nyheterna, 1999-11-08
¹⁸⁹ Göteborgsposten, 1999-12-10
¹⁹⁰ Göteborgsposten, 1999-11-05
¹⁹¹ Dagens Nyheter, 1999-11-07
¹⁹² Dagens Nyheter, 1999-11-02
¹⁹³ Aftonbladet, 1999-11-22
¹⁹⁴ Kvällsposten, 1999-11-06
¹⁹⁵ Svenska Dagbladet, 1999-11-07
¹⁹⁶ Sydsvenska Dagbladet, 1999-11-03

Sven Lindqvist – Nu dog du. Bombernas århundrade.

- ¹⁹⁷ Arbetet Nyheterna, 1999-09-14
¹⁹⁸ Arbetet Nyheterna, 1999-11-13
¹⁹⁹ Dagens Nyheter, 1999-09-14
²⁰⁰ Aftonbladet, 1999-09-14
²⁰¹ Expressen, 1999-09-14
²⁰² Göteborgsposten, 1999-09-14
²⁰³ Sydsvenska Dagbladet, 1999-09-14
²⁰⁴ Kvällsposten, 1999-09-15
²⁰⁵ Svenska Dagbladet, 1999-09-21
²⁰⁶ Expressen, 1999-10-04

Ingmar Carlsson – På lögnens väg. Historiska bedrägerier och dokumentförfalskningar.

- ²⁰⁷ Expressen, 1999-04-05
²⁰⁸ Arbetet Nyheterna, 1999-09-14
²⁰⁹ Sydsvenska Dagbladet, 1999-03-28
²¹⁰ Aftonbladet, 1999-04-01
²¹¹ Svenska Dagbladet, 1999-03-17
²¹² Dagens Nyheter, 1999-03-10
²¹³ Göteborgsposten, 1999-09-01

Lena Einhorn – Handelsresande i liv. Om vilja och vankelmod i krigets skugga.

- ²¹⁴ Kvällsposten, 1999-12-03
²¹⁵ Göteborgsposten, 2000-01-26
²¹⁶ Expressen, 1999-09-13
²¹⁷ Svenska Dagbladet, 1999-12-03
²¹⁸ Sydsvenska Dagbladet, 1999-09-15

Peter Kadhammar – De sammansvurna.

- ²¹⁹ Aftonbladet, 1999-07-12
²²⁰ Svenska Dagbladet, 1999-07-05
²²¹ Sydsvenska Dagbladet, 1999-08-18
²²² Expressen, 1999-05-31
²²³ Göteborgsposten, 1999-06-17

Maja Hagerman & Claes Gabrielsson – Tusenårsresan.

- ²²⁴ Expressen, 1999-11-27
²²⁵ Dagens Nyheter, 1999-11-17
²²⁶ Arbetet Nyheterna, 1999-12-12
²²⁷ Svenska Dagbladet, 1999-12-17
²²⁸ Sydsvenska Dagbladet, 1999-11-23

Maria – Pia Boëthius – Heder och samvete. Sverige och andra världskriget.

- ²²⁹ Svenska Dagbladet, 1999-12-16
²³⁰ Arbetet Nyheterna, 1999-09-23
²³¹ Sydsvenska Dagbladet, 1999-09-23
²³² Kvällsposten, 1999-09-28
²³³ Expressen, 1999-10-03

Dick Harrison – Krigarnas och helgonens tid.

- ²³⁴ Svenska Dagbladet, 1999-10-25
²³⁵ Arbetet Nyheterna, 2000-03-06
²³⁶ Sydsvenska Dagbladet, 2000-02-22
²³⁷ Dagens Nyheter, 1999-12-21

Mats G Larsson – Vinland det goda.

- ²³⁸ Svenska Dagbladet, 2000-04-23
²³⁹ Arbetet Nyheterna, 1999-12-06

²⁴⁰ Aftonbladet, 1999-09-25

²⁴¹ Sydsvenska Dagbladet, 1999-09-02

Två tusen

Herman Lindqvist – Historien om Sverige. Drömmar och verklighet.

²⁴² Arbetet Nyheterna, 2000-09-27

²⁴³ Aftonbladet, 2000-10-16

²⁴⁴ Sydsvenska Dagbladet, 2000-10-16

²⁴⁵ Svenska Dagbladet, 2000-10-18

²⁴⁶ Svenska Dagbladet, 2000-10-19

²⁴⁷ Svenska Dagbladet, 2000-10-18

²⁴⁸ Svenska Dagbladet, 2000-10-19

²⁴⁹ Expressen, 2000-10-20

²⁵⁰ Dagens Nyheter, 2000-10-20

²⁵¹ Svenska Dagbladet, 2000-10-26

²⁵² Expressen, 2000-10-31

²⁵³ Svenska Dagbladet, 2000-11-02

²⁵⁴ Svenska Dagbladet, 2000-11-05

²⁵⁵ Expressen, 2000-11-11

²⁵⁶ Expressen, 2000-11-05

²⁵⁷ Expressen, 2000-11-30

²⁵⁸ Sydsvenska Dagbladet, 2000-11-18

²⁵⁹ Kvällsposten, 2000-12-08

Bosse Schön – Svenskarna som stred för Hitler. En reportagebok.

²⁶⁰ Aftonbladet, 1999-12-18

²⁶¹ Sydsvenska Dagbladet, 2000-01-10

²⁶² Sydsvenska Dagbladet, 2000-01-13

²⁶³ Sydsvenska Dagbladet, 2000-01-17

²⁶⁴ Svenska Dagbladet, 2000-02-29

²⁶⁵ Aftonbladet, 2000-01-10

²⁶⁶ Aftonbladet, 2000-01-17

²⁶⁷ Aftonbladet, 2000-01-24

²⁶⁸ Kvällsposten, 2000-02-10

²⁶⁹ Expressen, 2000-01-05

²⁷⁰ Arbetet Nyheterna, 2000-01-31

Kaa Eneberg – Tvingade till Tystnad.

²⁷¹ Kvällsposten, 2000-10-10

²⁷² Dagens Nyheter, 2000-09-19

²⁷³ Dagens Nyheter, 2000-12-18

²⁷⁴ Sydsvenska Dagbladet, 2000-01-07

²⁷⁵ Aftonbladet, 2001-05-27

²⁷⁶ Aftonbladet, 2001-05-29

²⁷⁷ Aftonbladet, 2001-06-12

²⁷⁸ Aftonbladet, 2001-06-13

Peter Englund – Den ööverbinnelige. Om den svenska stormaktstiden och en man i dess mitt.

²⁷⁹ Göteborgsposten, 2000-11-27

²⁸⁰ Aftonbladet, 2000-09-14

²⁸¹ Dagens Nyheter, 2000-09-14

²⁸² Expressen, 2000-09-14

²⁸³ Göteborgsposten, 2000-09-14

²⁸⁴ Svenska Dagbladet, 2000-09-14

²⁸⁵ Sydsvenska Dagbladet, 2000-09-18

²⁸⁶ Arbetet Nyheterna, 2000-09-23

²⁸⁷ Svenska Dagbladet, 2000-10-09

Dick Harrison – Mannen från Barnsdale. Historien om Robin Hood och hans legend. (Stora döden.)

- ²⁸⁸ Svenska Dagbladet, 2000-11-28
²⁸⁹ Aftonbladet, 2000-11-19
²⁹⁰ Dagens Nyheter, 2000-12-27
²⁹¹ Göteborgsposten, 2000-12-26
²⁹² Kvällsposten, 2000-12-05
²⁹³ Göteborgstidningen, 2000-12-06
²⁹⁴ Sydsvenska Dagbladet, 2001-01-09
²⁹⁵ Expressen, 2000-11-16
²⁹⁶ Svenska Dagbladet, 2000-12-10
²⁹⁷ Sydsvenska Dagbladet, 2000-11-19

Hans Lagerberg – Förrädare. En bok om möjliga om omöjliga lojaliteter.

- ²⁹⁸ Sydsvenska Dagbladet, 2000-10-17
²⁹⁹ Göteborgstidningen, 2001-02-05
³⁰⁰ Göteborgsposten, 2001-12-23
³⁰¹ Kvällsposten, 2000-09-26
³⁰² Expressen, 2000-09-12
³⁰³ Aftonbladet, 2000-09-12

Bengt Liljegren – Karl XII: En biografi.

- ³⁰⁴ Sydsvenska Dagbladet, 2000-10-22
³⁰⁵ Sydsvenska Dagbladet, 2000-11-28
³⁰⁶ Svenska Dagbladet, 2001-01-05
³⁰⁷ Kvällsposten, 2001-01-07
³⁰⁸ Dagens Nyheter, 2001-01-03

Anders Ekström – Dödens exempel. Självmordstolkningar i svenskt 1800-tal genom berättelsen om Otto Landgren.

- ³⁰⁹ Göteborgstidningen, 2000-04-26
³¹⁰ Expressen, 2000-05-25
³¹¹ Dagens Nyheter, 2000-06-20
³¹² Svenska Dagbladet, 2001-12-02
³¹³ Svenska Dagbladet, 2001-09-19

Tvåtusenet.**Åsa Linderborg. Socialdemokraterna skriver historia.**

- ³¹⁴ Aftonbladet, 2001-06-13
³¹⁵ Dagens Nyheter, 2001-05-27
³¹⁶ Göteborgsposten, 2001-07-23
³¹⁷ Sydsvenska Dagbladet, 2001-06-22
³¹⁸ Svenska Dagbladet, 2001-07-03
³¹⁹ Dagens Nyheter, 2001-02-26

Ola Tunander – Hårsfjärden. Det hemliga ubåtskriget mot Sverige.

- ³²⁰ Expressen, 2001-11-22
³²¹ Dagens Nyheter, 2001-11-23
³²² Svenska Dagbladet, 2001-11-23
³²³ Expressen, 2001-11-23
³²⁴ Dagens Nyheter, 2001-11-24
³²⁵ Dagens Nyheter, 2001-11-29

Mikael Nyberg – Kapitalet.se. Myten om det postindustriella paradiset.

- ³²⁶ Aftonbladet, 2001-04-17
³²⁷ Expressen, 2001-04-20
³²⁸ Göteborgstidningen, 2001-07-02
³²⁹ Göteborgsposten, 2001-05-12
³³⁰ Svenska Dagbladet, 2001-05-12

Göran Rystad – Karl XI. En biografi.

- ³³¹ Expressen, 2002-01-04
- ³³² Dagens Nyheter, 2002-02-10
- ³³³ Sydsvenska Dagbladet, 2001-12-06
- ³³⁴ Svenska Dagbladet, 2002-02-14

Ulf Zander – Fornstora dagar, Moderna tider.

- ³³⁵ Dagens Nyheter, 2002-02-26
- ³³⁶ Svenska Dagbladet, 2002-01-27
- ³³⁷ Sydsvenska Dagbladet, 2002-01-04
- ³³⁸ Sydsvenska Dagbladet, 2002-01-27

Tre historiska romaner.**Maja Lundgren – Pompeji.**

- ³³⁹ Svenska Dagbladet, 2001-11-20
- ³⁴⁰ Göteborgsposten, 2001-11-29
- ³⁴¹ Svenska Dagbladet, 2001-02-09
- ³⁴² Kvällsposten, 2001-02-20
- ³⁴³ Göteborgsposten, 2001-02-09
- ³⁴⁴ Sydsvenska Dagbladet, 2001-02-09
- ³⁴⁵ Expressen, 2001-02-09
- ³⁴⁶ Dagens Nyheter, 2001-02-16
- ³⁴⁷ Dagens Nyheter, 2001-02-09
- ³⁴⁸ Aftonbladet, 2001-02-09

Per Olov Enquist – Lewis resa.

- ³⁴⁹ Dagens Nyheter, 2001-08-25
- ³⁵⁰ Sydsvenska Dagbladet, 2001-08-30
- ³⁵¹ Aftonbladet, 2001-09-01
- ³⁵² Expressen, 2001-09-02
- ³⁵³ Svenska Dagbladet, 2001-09-02
- ³⁵⁴ Kvällsposten, 2001-09-03
- ³⁵⁵ Göteborgsposten, 2001-09-03
- ³⁵⁶ Sydsvenska Dagbladet, 2001-09-03
- ³⁵⁷ Svenska Dagbladet, 2001-09-03
- ³⁵⁸ Expressen, 2001-09-03
- ³⁵⁹ Dagens Nyheter, 2001-09-03
- ³⁶⁰ Aftonbladet, 2001-09-03
- ³⁶¹ Sydsvenska Dagbladet, 2001-09-21

Jan Guillou – Vägen till Jerusalem.

- ³⁶² Sydsvenska Dagbladet, 1998-08-16
- ³⁶³ Göteborgsposten, 1998-08-17
- ³⁶⁴ Göteborgstidningen, 1998-08-17
- ³⁶⁵ Svenska Dagbladet, 1998-08-17
- ³⁶⁶ Kvällsposten, 1998-08-17
- ³⁶⁷ Expressen, 1998-08-17
- ³⁶⁸ Dagens Nyheter, 1998-08-17